శ్రీరస్తు.

శ్రీరంగనాథపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీమద్యామునమునివరాయనమః

శ్రీమతేరామానుజాయ నమః

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః

శ్రీమద్విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంత నిర్ధారణధురంధర శ్రీభగవద్రామానుజమునివరవిరచితె గద్యత్రయే శరణాగతిగద్యాపరనామక ప్రథుగద్యాధికారః ప్రథమః శ్రీరఙ్గగద్యశ్రీవైకుంఠగద్యాఖ్యమితగద్యాధికారౌద్వితీయః శ్రీభగవద్యామునమునిప్రణీత చతుశ్లోక్యధికారస్తృతీయః శ్రీమదాళవందార్ స్తోత్రాఖ్యస్తోత్రరత్నాధికారశ్చతుర్థః

[illegible] శ్రీమన్నిగమాంతమహాదేశికవిరచితాన్యతేషాంభాష్యాణిరహస్యరక్షానామకాన్యేకత్రప్రేక్షణీయానీతి మహాన్నియమనాదేకత్రసంయోజితాని—

శ్రీచతుశ్లోకీభాష్యం- శ్రీస్తోత్రరత్నభాష్యం

శ్రీగద్యత్రయభాష్యంచేతి త్రితయమ్

నానాదేశానీతవిద్వత్సు సకలసాహాయ్యేన గ్రంథామతిపరిశోధ్య శ్రీమన్మహీశూరపురిమధ్యవిద్యోతమాన దివ్యరత్నసింహాసనారూఢ శ్రీకృష్ణరాజేంద్రాశ్రితేన

శ్రీధర్మాధికారిచక్రవర్త్యనయ్యంగార్యేణ

మహీశూరపురీ మధ్యరారాజమార్గాయామ్

విద్యాతరంగిణ్యాఖ్య స్వీయముద్రాక్షర శాలాయామ్

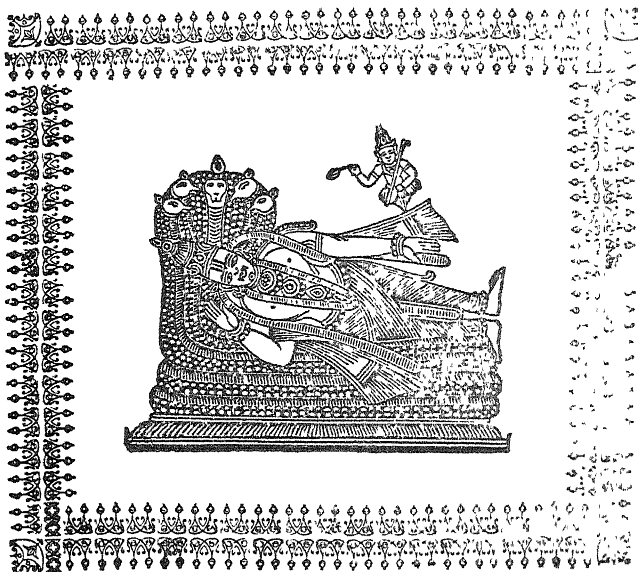
ముద్రాపితం సద్విజయతేతమామ్.

ఇదానీమేతన్మూల్యం పాదోనరూప్యద్వయమ్

సన్ ౧౯౦౭

గద్యత్రయభాష్య శుద్ధాశుద్ధపత్రికా

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధం	శుద్ధం	పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧౯౪	౭	శ్నీయశ్రీ	శ్రీయశ్నీ	౨౨౯	౧౩	సహ	కామాఽసహ
	౧౫	శిరనా	రనా	౨౩౯	౨౫	విశేష	విశిష్ట
౧౯౬	౨౫	ద్రైశి	ద్రైశ్చి	౨౪౭	౨౪	ర్యేత్రి	ర్యేన్యేత్రి
౨౦౬	౩	ప్రవత్తి	ప్రతిపత్తి	౨౫౫	౨౧	కవ్వా	కల్వా
	౧౯	వ్రికార	ప్రకార	౨౫౯	౧౫	పత్య	సత్య
౨౦౭	౨౦	భిషణ	భీషణ		౧౬	బిభాష	భిభాష
౨౧౨	౫	కృతా	కృతీ	౨౬౨	౩	పూరణ	పూరాణ
	౧౨	గ్రహణా	హణా		౧౭	కరణప్య	కరణస్య
౨౧౬	౨౩	గృహీత్వ	గ్రహీత్వ	౨౬౯	౧౧	ఆధో	అథో
౨౨౩	౭	ఖ్యాతం	ఖ్యాతః	౨౮౦	౧౫	కురు	కుర
౨౨౮	౧౬	త్వరితం	త్వరితం				

శ్రీరంగనాథపరబ్రహ్మణే నమః

మూ—పారమార్థికభగవచ్చరణారవిందయుగళైకాంతికాత్యంతికపరభక్తిపరజ్ఞానపరమభక్తికృతపరిపూర్ణానవరతనిత్యవిశదతమానన్య

త్తరకణావచ్ఛిన్నరూపస్యేష్టత్వమభిప్రేత్యైకృతత్వవ్యపదేశః. తస్య ముఖ్యత్వంతుయోగవిశేషజన్యానుభవే - నన్విహోపాయభూత పరభక్త్యాదిభిర్ముక్తిదశానుభవస్యకృతత్వంముఖ్యమేవాస్తు తథాసత్యుపరిశ్లోకత్రయోదితజ్ఞానస్యస్థానత్రయోదిత పరభక్త్యేశ్చప్రార్థనముపపద్యతే, తదర్థంచ యథాభాష్యంసంప్రతిపన్నాంగప్రపత్తిరిహప్రార్థితాస్యాత్ మైవం ప్రకృతింస్థూలసూక్ష్మరూపాం విసృజ్యతదానీమేవమత్ప్రసాదలబ్ధమచ్చరణారవిందయుగళైకాంతికాత్యంతిక పరభక్తిపరజ్ఞానేత్యాది వక్ష్యమాణసరూపతయా తదనుగుణమిహ వ్యాఖ్యాతుముచితత్వాత్ - నచభగవత్ప్రపత్తేస్స్వతంత్రతయా మోక్షసాధనత్వం నాస్తీతివాచ్యం, శ్రుతిస్మృతిభగవచ్ఛాస్త్రేషు తత్స్వాతంత్ర్యదృష్టేః 'యోబ్రహ్మాణమి' త్యాదికేహి శ్వేతాశ్వతరమంత్రే హిరణ్యగర్భాదికారణభూత పరమపురుషశరణాగతిర్ముముక్షూణామనుష్ఠేయేతి ప్రతీయతే- నచక్వచిదంగత్వ దర్శనాద్గురులఘువికల్పానుపపత్తేశ్చాత్రవ్యవహిత సాధనత్వంకల్ప్యం, అధికారిభేదేన వ్యవస్థాపనాత్. తథాచోపబృంహితం బ్రాహ్మేపురాణే 'శరణంత్వాంప్రపన్నాయే ధ్యానయోగవివర్జితాః। తేపిమృత్యుమతిక్రమ్యయాంతి తద్వైష్ణవంపదమ్' ఇతి, అహిర్బుధ్న్యేనసప్తముక్తమ్ 'యద్యేనకామకామేనసాధ్యంసాధనాంతరైః। ముముక్షుణాయత్సాంఖ్యేన యోగేనచభక్తితః। ప్రాప్యతే పరమంధామ యతోనావర్తతేయతిః॥ తేనతేనాప్యతేతత్తన్న్యాసేనైవమహామునే। పరమాత్మాచతేనైవ సాధ్యతేపురుషోత్తమ,ఇతి ప్రపత్తియోగశ్చ అవిలంబితఫలప్రాప్తిపర్యంత ఏవోదాహృతః 'అహమస్మ్యపరాధానా మాలయోకించనోఽగతిః। త్వమేవోపాయభూతోమే భవేతి ప్రార్థనామతిః। శ

రణాగతిరిత్యుక్తాసా దేవేస్మిన్ ప్రయుజ్యతామ్ ॥ తస్యానుబంధాః పా
ప్తానస్సర్వనశ్యంతితత్క్షణాదితి అత్రాఽపి త్వమేవోపాయభూతో మేభ
వేత్యాదిభిర్వ్యాసాత్మకత్వంసూచ్యతే 'తేషాంతుతపసాంన్యాస మ
తిరిక్తంతపశ్శ్రుత' మితిచాహ న్యాసశబ్దస్యచాత్రశరణాగతి విషయ
త్వందర్శితమ్ ' నిక్షేపాపరపర్యాయో న్యాసఃపంచాంగసంయుతః । స
న్యాసస్త్యాగ ఇత్యుక్తశ్శరణాగతిరిత్యపీతి ' న్యాస ఇత్యాహుర్మనీషి
ణో బ్రహ్మాణ' మిత్యత్రన్యాసబ్రహ్మశబ్దసామానాధికరణ్యంత్వన్యపరమ్
ఏవంస్వతంత్రప్రపత్తిసిద్ధౌ 'భక్త్యాపరమయావాపిప్రపత్త్యావా మహా
మతే । ప్రాప్యోహంనాన్యథా ప్రాప్యోమమకైంకర్యలిప్సుభి' రితి
వికల్పోపి వ్యవస్థితవిషయ ఉపపద్యతే, శ్లోకత్రయోదిత జ్ఞానాదికమ
ప్యత్రస్వయంప్రయోజనతయా ప్రార్థ్యతఇతి నవిరోధః॥నచ ప్రపత్తి
స్వాతంత్ర్యేభాష్యవిరోధః, తథాహి 'చతుర్విధాభజంతేమాంజనాస్సు
కృతినోఽర్జునే' త్యాదినోపాసనస్యేవ ప్రపదనస్యాపి ' తావదార్తి
స్తథావాంఛాతావన్మోహస్తథాసుఖమ్ ॥ యావన్నయాతిశరణం త్వా
మశేషాఘనాశనమ్ । ప్రపత్తేఃక్వచిదప్యేవం పరాపేక్షానవిద్యతే ॥
సాహిసర్వత్రసర్వేషాం సర్వకామఫలప్రదే' త్యాదిభిస్సర్వాభిమత
సాధనత్వావగతేః-సర్వఫలసాధారణమపి చరమశ్లోకవిధేయం తత్రప్ర
కృతోపాయవిరోధిపాపనివర్తనరూపోదాహరణవిశేషే ప్రదర్శయా
మాస- ఇహతుసాధ్యాంతర సాధనాంతరరహితమంత్రవివరణప్రవృత్త
త్వాత్ప్రాప్తివిరోధినిరసనార్థతయోదాహరతి తస్మాన్నోపాయభూ
తపరభక్త్యాదికమిహోచ్యతఇతిసిద్ధమ్- పరభక్త్యాదిభిస్సాధ్యమనుభవా
దికం తదభావేపి ప్రపత్తిమాత్రేణ మేభవత్వితివివక్షాయాఃప్రస్తుత వి
రోధాభావేపి వక్ష్యమాణానుసారేణ వివక్షాంతరం దర్శితం ఆర్తో
పచ్ఛందనంగద్యం భాష్యంతుపరరంజనమ్ ॥ ఇత్యాదిలధియోప్యేవం

మూ—భగవదనుభవ జనితానవధికాతిశయ ప్రీతికారితా శే
షావస్థోచితా

ప్రసీదేయుః ప్రమాణతః- పునశ్చ ముక్తానుభవం పరిపూర్ణేత్యాదిభిష్ష
డ్భిర్విశినష్టి అత్ర హి ముముక్షూణాం భగవదనుభవవిశేషేషు యథా
సంభవం సుకృతతారతమ్యేన పరిమితాకారగోచరత్వం ఖద్యోతస్ఫు
రణవత్ సాంతరత్వం కంచిత్కాలం నిరంతరత్వేపి సారస్వతస్రోతోన్యా
యేన విచ్ఛిన్నప్రవాహత్వం సామాన్యతస్సర్వవిషయత్వేపి పరోక్ష
రూపత్వం స్వయం ప్రియత్వేపి మధురభేషజనయేన ముక్తిరూప స్వ
ప్రయోజన సాధనత్వబుద్ధ్యా ఉపాదేయత్వం అతఏవ సావధికరసత్వం
చ స్యాత్-నిశ్శేషనివృత్తప్రతిబంధస్య తు న తథేతి భావః - అత్ర ప్రీతి
హేతుత్వాభిధానేపి తదర్థబుద్ధ్యోపాదేయత్వాభావాదనన్యప్రయో
జనత్వమవిరుద్ధమ్. తత్ర హేతురనవధికాతిశయప్రియత్వం భగవదనుభ
వేత్యనేన ముక్తౌ పాషాణకల్పత్వపక్షస్యాత్మమాత్రానుభవో నిర్గు
ణప్రాప్త్యాదివాదశ్చ వ్యుదస్యతే- సర్వవిశిష్టబ్రహ్మానుభవే ప్రధానాను
భావ్యం చ వ్యంజితం- అత్రానుభవజనితప్రీతిర్నామ నిరతిశయానుకూ
లోయం విషయో మయానుభూయత ఇతి స్వయమపి నిరతిశయానుకూ
ల్యవతీ కృతార్థత్వబుద్ధిః - కృతార్థోస్మీత్యమన్యతేతివత్ సా చ సామ
గ్ర్యనువృత్త్యా ప్రతిక్షణభావినీ ప్రవాహావిచ్ఛేదరహితా చేత్యర్థః. అ
న్యేతు ప్రీతేః స్వరూపతోనువృత్తత్వేపి పూర్వవదనుభవస్యైవ ప్రయో
జ్యప్రయోజకాకారవిభాగేన జన్యజనకవాచోయుక్తిరితి- అస్యాశ్చ
ప్రీతేరనవధికాతిశయత్వం ప్రీత్యంతరాపేక్షయా నికృష్టత్వ విరహాత్,
ఈశ్వరస్య నిత్యానామపి హీనముక్తేభ్యోతిశయితా ప్రీతిః 'శ్రోత్రియ
స్య చాకామహతస్య-భోగమాత్రసామ్యలింగాచ్చే'తి సమానభోగత్వ
స్థాపనాత్ ఈశ్వరనిత్యముక్తభోగానాముపచయాపచయ తారతమ్య
వాదయోరపన్యాయమూలత్వాచ్చ కైంకర్యస్య భగవదిచ్ఛాకారితత్వే

మూ—శేషశేషతైకరతిరూప

పి 'ప్రహర్షయిష్యామి,' తితత్ప్రీత్యుద్దేశేన ప్రవృత్తత్వేపిచ ప్రీతి
కారితేత్యాదినా 'యథార్హం కేశవే వృత్తిమితి న్యాయాత్ప్రీతేః ప్రే
రకత్వాతిశయేన స్వరసప్రవృత్తిర్నియోగనైరపేక్ష్యంచ ద్యోత్యతే-ఏ
వంప్రీత్యైవ ప్రవృత్తస్యాపి కైంకర్యవిశేషేషు స్వామ్యభిమతవిశేషా
స్త్వనురోధనీయాః తాదృశమేవచ కైంకర్యం 'ఏతత్సామగాయన్నా
స్తే జక్షత్క్రీడన్రమమాణస్స్త్రీభిర్వా - సయది పితృలోకకామో భవ
తీ'త్యాదిష్వప్యుక్తమ్ - అశేషావస్థాశబ్దేన పరవ్యూహాదయస్థానాస
నశయనాదయో జగత్సృష్ట్యాదయశ్చ భగవతోవస్థాః, స్వస్యచ సశరీ
రత్వానేకశరీరత్వ రూపాగృహ్యంతే కైంకర్యస్య తత్తదవస్థోచితత్వం
యథాలోకం యథాగమంచ చామరగ్రహణాదినా భోక్తృతయా భోగ్య
తయాచ సన్నిధాయకృతత్వాత్. అశేషశేషతా ఆత్మన ఆత్మీయస్యచ స
ర్వస్యపరశేషభావః యద్వాసర్వప్రకారశేషవృత్తిరనంత గరుడాది
ప్రతినియతాధికారకృత్యేషు ముక్తస్యేచ్ఛావిరహాత్ ఇష్యమాణేష్వపి
సర్వేషు 'సఏకధాభవతి ద్విధాభవతి త్రిధాభవతి అనేకధాభవతి. తావం
తిచక్రేరూపాణి భగవాన్ దేవకీసుతః,' ఇతిప్రకారేణ శేష శేషిణోర్యథా
భిమతరూపపరిగ్రహేణ ముక్తస్యస్వాభిమతసర్వశేషవృత్తిస్స్యాదేవ-
తస్యామేకశబ్దేన స్వప్రయోజనప్రాధాన్యవ్యుదాసః అథవా నిత్యా
నాం ముక్తానాంచ భగవత్ప్రీతిఫలాసు సర్వాసు శేషవృత్తిషు పరకృతా
సు స్వకృతాసుచ ప్రీత్య విశేషో వివక్షితః 'నిత్యాభివాంఛితపరస్పరనీ
చభావైః యాభిస్త్వం స్తనదాహుదృష్టిభిరివే'త్యాదిన్యాయాచ్చ ఏ
కరూపావారతి రేకరతిః కాలభేదేన సంకోచాద్యభావాత్ రతిరిహ
ప్రీతిరిచ్ఛావా. తయాహేతుభూతయా కైంకర్యం నిరూప్యత ఇత్యభి
ప్రాయేణ రూపశబ్దః శేషతైకరతిరిత్యేతచ్ఛ్రీవైకుంఠగద్యే పరిచర్యై
కమనోరథ ఇత్యనేన వివృతం అత్రానుభవరతికైంకర్యశబ్దేషు జ్ఞానచి

మూ—నిత్యకైఙ్కర్యప్రాప్త్యపేక్షయా పారమార్థికీ భగవచ్చరణారవింద శరణాగతిర్యథావస్థితా

కేషాఞ్చిత్ప్రయత్న క్రమశ్చ ప్రకాశితః యద్వా శేషత్వైక గతి రేవకైంకర్యస్య ప్రధానంస్వరూపం తత్పరీవాహతయాతువ్యాపారాంతరాణి భవంతీత్యభిప్రాయః ప్రాకృతప్రళయాదిష్వవ్యవిచ్ఛిన్న ప్రవాహతయా అత్రత్య కైంకర్యాద్వావ్యవృత్త్యర్థం నిత్యత్వోక్తిః ప్రళయేన వ్యథంతి, చేతిగీతం-స్వామినమాదేశాపెక్షిత్వాచ్ఛాదితకారీకింకరః - తస్యవృత్తిః కైంకర్యంతస్యానైర్ధుష్ప్రాపత్వేన అలభ్యలాభత్వ సూచనార్థంఇతః పూర్వంప్రాప్తైరభావాత్ ప్రాప్తప్రాప్తి పక్షవ్యుదాసేన అపెక్షార్హత్వజ్ఞాపనార్థంచాధిక ప్రాప్తిశబ్దః 'సంపద్యావిర్భావః' ఇత్యాదికంహినిత్యసిద్ధెష్వేవాకారేషు ముఖ్యం నతుసాధ్యేనిరంకుశజ్ఞానవికాసేతత్పూర్వకవ్యాపారేచ తత్రతునివృత్తప్రతిబంధస్వరూపోపాధికత్వ సూచనార్థ 'మావిస్స్యర్మ మనహజకైంకర్యవిధయః' ఇత్యభియుక్తైరుక్తం- ఆత్మాభిమానానుగుణ పురుషార్థవ్యవస్థయా । భగవత్పారతంత్ర్యాది ప్రబుద్ధస్యసుఖాయతె-పరేచ్ఛాయత్తభూమ్నోపి స్వేచ్ఛాయాఅవిఘాతతః । సర్వంపరవశందుఃఖమిత్యాద్యం నాత్రబాధకం- స్వతశ్శేషత్వ కైంకర్యేనతుత్రాస్యసుఖావహే ॥ కర్మజత్వాత్తథాత్వస్య లోకేచవ్యభిచారతః । మహానందమహిమ్నాచ ప్రాగ్దుఃఖాపెక్షణాదపి । మోహదుఃఖతథాస్యాతామితి మూఢవిజల్పితమ్- సుఖస్యమోహనత్వంహి తామసత్వాద్యుపాధిభిః॥ సుఖాయచభవెత్కాపి పూర్వదుఃఖాభిమర్శనమ్- ఏవ మిహాపెక్షయేత్యంతం వ్యాఖ్యేయమేసోపబృంహణచతుర్థ్యభిప్రేతస్య ప్రపంచనం- భగవతఏవశరణ్యత్వె వక్తవ్యేపిదివ్యవిగ్రహస్యశరణ్యగుణాదివ్యంజకత్వం చరణగ్రహణస్య కృపోత్తంభకత్వాతిశయేనానతిక్రమణ హేతుత్వం చాభిప్రేత్యచరణశబ్దః - అరవిందశబ్దఉపాయదశాయా మపి

భోగ్యత్వం సూచయతి. అతః భగవచ్ఛబ్దో నిరపేక్షరక్షకోపాయికాకా
రపౌష్కల్యప్రదర్శకః- కృత్స్నవిదపి భాష్యకారః ప్రార్థనీయప్రకాశ
నాయ పారమార్థికే యథావస్థితేతి సామాన్యతో నిర్దిశతి 'త్వమేవ
మేవరం వృణీష్వ యం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యసే యద్ధితం మ
మ దేవేశ తదాజ్ఞాపయ మాధవ' ఇతివత్. ఏతేన భగవత్ప్రపత్తిర్మోక్షసా
ధనమిత్యేతావన్మయా నిర్ణీతం సా యత్స్వరూపా యత్ప్రకారేతి చ న
జానే అత స్త్వమేవ వత్సలతయా మోక్షార్థం భగవత్ప్రపత్తేస్స్వరూ
పాదికం యథాప్రమాణం జ్ఞాపయిత్వానుష్ఠాపనీయో౽హమితి విశేషని
ష్కర్షరహితానామపి విజ్ఞాపనప్రకారశ్శిక్షితో భవతి, ఏవం సామా
న్యత ఉక్తేపి సర్వజ్ఞా సర్వహితైషిణీ దేవీ స్వయమేవ సర్వం విధాస్యతీతి
తాత్పర్యం 'దేవానాం గుహ్యముక్త' మిత్యాద్యుక్తం గోపనీయతమ
త్వం- తత ఏవ తత్ర తత్ర తదనుగుణనిర్దేశః - ప్రపత్తిస్స్వరూపాదేర్దుర
వగాహత్వం చ సామాన్యనిర్దేశేన ద్యోత్యతే- నను సర్వలోకసర్వా
గమప్రసిద్ధాయాః ప్రపత్తేః కథం దురవగాహత్వం - ఇత్థం కేచిద్భక్తి
ప్రపత్త్యోర్వ్యతికరితప్రయోగాదైక్యమిచ్ఛంతి లక్షణభేదాద్భేదమి
చ్ఛంతో౽పి కేచిత్స్వాతంత్ర్యేణ ముక్తిసాధనత్వం నానుమన్యంతే అ
న్యే తు స్వాతంత్ర్యాభ్యుపగమే౽పి 'షడ్విధా శరణాగతి' రితి వచనా
నురోధాదాగ్నేయాదిషట్కవత్త్వం భూయసాధకత్వమాహుః- తత్ర
షణ్ణాం ప్రత్యేకం సాధనత్వమపరే తేష్వేవ యథేష్టం కేచిత్కతిప
యాపేక్షయా కతిపయపరిగ్రాహిణః నియతైకసంగ్రహో౽పి స్వరూపం
న్యాసమాత్రత్వం ప్రార్థనాభరన్యాసయో రన్యతరమాత్రత్వం తయో
రేవ యథేష్టమంగాంగిత్వం వికల్పం వా కేచిదాహుః, ఇతరే చ ప్రప
త్తేరవిధేయజ్ఞానరూపత్వ మనివారణాదిరూపత్వం దక్షిణాజ్ఞాదిహేతు
క భరన్యాసావిశిష్టత్వం అనంగత్వం ద్విత్రాద్యంగత్వం సర్వధర్మస్వ
రూపత్యాగాద్యంగకత్వం భక్తియోగవదాప్రయాణాదనువర్తనీయత్వం

కర్మయోగాద్యంగకత్వం ఆరబ్ధకార్యపుణ్యపాపనివర్తనాక్షమత్వం కింబహునా గృహాగమనాంజలిప్రణామాది మాత్రతాంచ ప్రతిపాదయంతి- ఏవంవిప్రపత్తియోగ్యతయా దుష్కరః ప్రపత్తేర్నిష్కర్షః తర్హికథంస్యాదుచ్యతే తత్రతావద్భక్త్యేకాద్యదిపక్షాన్నిక్షేప రక్షాదిషు నిరాకాంక్షత్వాత్షాడ్విధ్యోక్తిరపి 'న్యాసఃపంచాంగసంయుత' ఇతిబలాదష్టాంగయోగోక్తివదంగాంగి సముచ్చయేనస్థాపితా - అతఏవహి 'షడంగంతముపాయంచే' త్యాదికమపిసంగచ్ఛతే స్వరూపన్యాసస్యాత్రాపేక్షితత్వేపి 'ఆత్మాత్మీయభరన్యాసః త్వయినిహితభరోస్మి సోహంయతః తవభరోహమకారిషి ధార్మికై' రిత్యాదిప్రమాణ సంప్రదాయైర్భరన్యాసప్రాధాన్యంసిద్ధం యదప్యుక్తం భరతమునినా 'అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టేమహావిశ్వాసపూర్వకం తదేకోపాయతాయాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతి' రితి యచ్చాహిర్బుధ్న్యేన 'ప్రార్థనామతిశ్శరణాగతి' రితితత్రాపిపూర్వోక్తప్రమాణానుసారాదనన్యసాధ్యత్వతదేకోపాయత్వోక్తితాత్పర్యాచ్చ ప్రార్థనాపూర్వక భరన్యాసాత్మకత్వసిద్ధిరిత్యేషాదిక్ అతోదురవగాహత్వద్యోతనాయపారమార్థికీత్యాది సామాన్యనిర్దేశ ఉపపన్న ఇతి॥ ఏవమీదృశభరన్యాసాత్మకతయా శరణ్యాత్మోపయుక్తాకారవిశిష్టపరతత్త్వ విషయతయాచనిరూప్యాయామస్యాంప్రపత్తౌ స్వరూపతోవిషయతశ్చ తమఃకార్యవైపరీత్యవిరహఃపారమార్థికత్వం ప్రకారతోంగతశ్చ రజఃకార్య ప్రకారిప్రకారాన్యథాభావరాహిత్యం యథాప్రమాణం ఫలసంగకర్తృత్వాదిత్యాగశ్చాత్రయథావస్థితత్వం రాజసతామసబుద్ధిప్రకారశ్చ 'యయాధర్మమధర్మంచ అధర్మంధర్మమితియే' తిశ్లోకాభ్యాంగీతః- ఏతేనాప్తాగమసిద్ధత్వం నిత్యాగమసిద్ధత్వేపిపురుషబుద్ధ్యన్యథాకల్పితత్వంచ నిరస్తంభవతి- ఏవంతువ్యాఖ్యాతం వ్యాసార్యైః- పారమార్థికీతి తమఃకార్యవ్యవధానః- ఆనుకూల్యాదిశరీరవతితద్ధితస్యా ఉపాయాంత

మూ — ఉ విరతాస్తు మే- అస్తు తే- తయైవ సర్వం సమ్పత్స్యతే-

రేభ్యో వ్యావృత్తం స్వరూపం- యథావస్థితేతి రజః కార్యవ్యుదాసః ప్ర
పత్తివ్యవిషయసంబంధరూపః ప్రకార ఇతి అవిరతా. ఆమోక్షదానా
దవిశ్రాంతవ్యాపారేత్యర్థః- వ్యాపారశ్చాత్ర శరణ్యప్రసాదవిశేష ఏవ
సకృదేవ హి శాస్త్రార్థః, సకృదేవ ప్రపన్నాయ, అనుప్రపన్నస్సకృదే
వనాథై, త్యాదిబలాదంగతః స్వరూపతో వా అనువృత్తిరిహ న వివక్షితా
వ్యాఖ్యయే ప్రపద్య ఇతి వర్తమాననిర్దేశస్త్వనుష్ఠానకాలాభిప్రా
యః- వ్యాపారానువృత్తికథనాత్తు భాష్యోదాహృతభక్త్యంగప్రపత్తి
వ్యవచ్ఛేదః సా హి మధ్యే సాధనరూపం సాధ్యాంతరముత్పాద్య విరతవ్యా
పారా భవతి- తదేవ తు ముక్తిం సాధయతి, అస్త్విత్యాశాసనేన భగవత్ప్ర
పత్తేః స్వరూపతోఽపి స్వాదుతమత్వం సూచ్యతే, మే, అకించనతమస్యా
నన్యశరణస్య ఏవం విజ్ఞాపితాయా విష్ణుపత్న్యాః ప్రతివచనం నిబధ్నా
తి- అస్తు త ఇతి రావణేఽపి 'తేన మైత్రీ భవతు త' ఇతి వాదిన్యాశ్శరణా
గతవిషయే కైముత్యసిద్ధమిదం వరప్రదానవాక్యమిత్యుత్ప్రేక్ష్యో
క్తం తే మయి న్యస్తభరస్య మయా స్వీకృతభరస్య చ - ఉపాయదాన
మేతస్యాస్తదిదం పతిసమ్మతమ్। యథా తస్యాః ప్రసీదంత్యాః హారదా
నం హనూమతే- భగవత్ప్రపత్తేః పూర్వోక్తనిత్యకైంకర్యప్రాప్తిప
ర్యన్తఫలావినాభావమాహ, తయైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇతి ఏవకారే
ణాత్రోపాయాన్తరవ్యవధాననైరపేక్ష్యం ద్యోత్యతే. యద్వా అస్తు త
ఇత్యేతావతైవ పర్యాప్తేస్తయైవేత్యాదికం విభీషణసహాగతరాక్షస
న్యాయేన యథాభిమతానుబంధిరక్షణాభిప్రాయం - అథవా శ్లోకత్ర
యోదితజ్ఞానిత్వాదికమత్ర పరత్ర చ యత్ప్రార్థయిష్యతే తత్సర్వమిహ
సర్వశబ్దార్థః- ఉక్తైవసహ వక్ష్యమాణమనుక్తం చ అనుబంధిరక్షణమ
భిమతత్వావిశేషాత్సంకలయ్య చోచ్యతే, సంపత్స్యత ఇతి భవిష్యన్ని
ర్దేశః ప్రపత్త్యనంతరక్షణప్రభృతి తత్తదుచితకాలాభిప్రాయః వదా

అఖిలహేయ ప్రత్యనీకకల్యాణైకతాన స్వేతరసమస్తవస్తు విలక్షణా

స్వత్వవ్యంజకం చెదంవాక్యద్వయం, ప్రియవాగ్దానశీలోహివదాన్యః-
ఏవంశ్రీమచ్ఛబ్దాభిప్రేతమర్థముపయోగవిశేషపర్యంత ముదాహృత్య
ప్రాప్యత్వప్రాపకత్వోపయుక్తసర్వాకారసంగ్రాహకం నారాయణ
శబ్దంవ్యాచిఖ్యాసుః తత్రతత్పురుషవృత్త్యావయవశబ్దార్థం బహువ్రీ
హ్యవయవపదార్థంచ దివ్యాత్మస్వరూపం తావదాహ * అఖిలేతి *
అత్రసంబుద్ధ్యంతప్రయోగాద్వ్యాఖ్యేయేపి తథాత్వేన తవ(త్వత్) శ
బ్దాధ్యాహారఇతి కెచిత్, ‘ శ్రీమన్నారాయణస్వామిన్నిత్యాదౌ మం
త్రాన్తరెచ తద్దృష్టం, అన్యెతుప్రార్థనానుగుణ తాత్పర్యానుసా
రేణ సంబుద్ధిరిహప్రయుజ్యతఇత్యాహుః - అఖిలహేయప్రత్యనీకత్వం
అఖిల హేయాత్యంతాభావవత్త్వం తెన కతిపయ హేయరహితే
భ్యోవ్యవచ్ఛెదః కల్యాణైకతానత్వం, కల్యాణానాం సర్వేషాంగుణా
నామసాధారణాశ్రయభూతవిస్తారత్వం - నిత్యాదీనామపి సర్వమంగ
ళగుణత్వం ‘ సమస్తహేయరహితం విష్ణ్వాఖ్యంపరమంపదం, తెజోబ
లైశ్వర్యమహావబోధ సువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః - సచసర్వగుణోపే
తః ఇత్యాదిప్రసిద్ధఉభయలింగాధికరణార్థ ఉపయోగాతిశయాత్ప్రథ
మమిహోక్తః ‘ నరాజ్ఞాతాని తత్త్వానీ ఇత్యాద్యుక్తకారణత్వాదిశంకి
తమచిద్గతం చిద్గతంచ వికారాపురుషార్థాదికం ప్రణతోపెక్షాది ప
ర్యంతమవద్యం నకించిదప్యస్యాస్తి- నచకల్యాణగుణెష్వస్యావిద్యమా
నః కశ్చిదిత్యర్థః. పశ్చాత్తుజ్ఞానబలాది గుణోక్తిరెతద్వివరణమ్- స్వ
రూపనిరూపకం జ్ఞానత్వాదికమప్యత్ర కల్యాణశబ్దేన సామాన్యతస్సం
గృహీతమ్. ఏవంసగుణ నిర్గుణశ్రుత్యోర్విషయభేదేనావిరోధాత్కు
దృష్టిపక్షశ్చనిరస్తః, యద్వా- కల్యాణైకతానం ప్రదేశభేదేన కాలభే
దెనాప్యకల్యాణత్వరహితమిత్యర్థః- జ్ఞానానందస్వరూపెతితు తద్వి
శదీకరణం జ్ఞానతయాఽఽనందతయాచ కాత్స్న్యేనకల్యాణ మిత్యు

మూ—నన్తజ్ఞానానన్దైకస్వరూప

క్తం భవతి, జడాద్భోగ్యాత్ప్రతికూలోదాసీనరూపజ్ఞానాభ్యాం చ వ్యవచ్ఛేదాయ జ్ఞానత్వానన్దత్వయోరుభయోరప్యుక్తిః, ఆనన్దకల్యాణశబ్దౌ స్వపరాపేక్షయానుకూలత్వం వా బ్రూతః. ఏవం 'ఆనందాదయః ప్రధానస్య అక్షరధియాం త్వవరోధః' ఇత్యధికరణోక్తం స్వరూపనిరూపకవర్గద్వయం వ్యంజితం భవతి అథవా హేయప్రత్యనీకమాశ్రితానాం యథోపాయం స్వేచ్ఛయా హేయనివర్తకమ్-తథా సతి లోకే స్వసంకల్పాయత్తహేయసద్భావస్య నవిరోధః నచ విరుద్ధఘటనశక్తికల్పనా, స్వరూపమాత్రేణ హేయనివర్తకత్వస్యానంగీకారాత్ అన్యథాతిప్రసంగాత్, కల్యాణైకతానమాశ్రితానామభిమతేషు కల్యాణేష్వేకాగ్రం అనిష్టనివర్తకమిష్టప్రాపకం చేత్యర్థః - స్వస్యనిర్దోషమంగళగుణాకరత్వమప్యత్రార్థసిద్ధమ్ 'ఫలమత ఉపపత్తే' రిత్యధికరణార్థశ్చ దర్శితః- త్రివిధానాం చేతనానామచేతనానాం చ పరాధీనత్వాదిసామ్యాదేవంభూతం వస్త్వంతరం నాస్తీత్యభిప్రాయేణాహ స్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణేతి - ఏతేన జ్ఞానభోగసామ్యేపి సర్వప్రకారసమనిషేధస్సిద్ధః 'నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మమ్- విశ్వమేవేదం పురుష' ఇత్యాదిప్రసిద్ధం త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యం ప్రాధాన్యతః పృథగాహ - అనంతేతి - సర్వవ్యాపిత్వాద్దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యమ్, సర్వకాలవర్తిత్వాత్కాలపరిచ్ఛేదాభావః - సాక్షాత్పరంపరయావా సర్వప్రకారిత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యస్యార్హత్వాద్వస్తుపరిచ్ఛేదవిరహః, యేనకేనాపి ప్రాశస్త్యేన స్వస్మాదుత్కృష్టైః కైశ్చిద్వస్తుభిరధరీకృతత్వాభావాద్వా తద్విగ్రహాదీనాం తు సంతోపి కేచిదతిశయాస్తద్విభూతిగతా ఏవేతి తైరపి తస్యైవోత్కర్షః వితస్త్యాదిభిః ప్రస్థతులాదిభిశ్చ పరిచ్ఛేదో దేశపరిచ్ఛేదాంతర్గత ఇతి తన్నిషేధేన సోపినిషిద్ధః, వస్త్వంతరశూన్యత్వాద్వా సర్వవస్తు

స్వాభిమతానురూపైకరూపాచింత్యదివ్యాద్భుతనిత్య

స్వరూపైక్యాద్వావస్తుపరిచ్ఛేదాభావ ఇతి పక్షౌతు సర్వప్రమాణవిరుద్ధౌ అనంతపదపూర్వాపరశ్రుతివిరుద్ధౌచ యద్యపి దివ్యాత్మస్వరూపాపేక్షయా సర్వేషామాధేయత్వం సమానం యద్యపిచ విగ్రహస్య గుణనియామ్యతయా గుణానామన్తరంగత్వం-తథాపి స్వరూపవద్భూషణాస్త్రస్వరూప నిఖిలజగదాధారత్వేన తదనురూపత్వాత్తాదృశస్వరూపస్య వ్యంజకత్వాత్సాలమ్బనయోగవిషయత్వేన ముముక్షూణాం శుభాశ్రయత్వాచ్చ ప్రాధాన్యం దర్శయితుం గుణేభ్యోపి పూర్వం తద్విగ్రహమాహ * స్వాభిమతానురూపేతి * నిరవధికానందరూపస్య స్వస్యాప్యభిమతమనురూపఞ్చ దివ్యవిగ్రహస్వరూపం స్వరూపస్య నిత్యనిరవధికానుకూలత్వమన్యాభిమతిం నబాధతే- సర్వస్య సర్వదావిశిష్టైకానుభవగోచరత్వేన ప్రమాణసిద్ధత్వాత్ । సాచాభిరూపస్యాభరణాభిమతివన్నస్వరూపానుకూల్యబాధికా, ఏవంభూషణాదావప్యభిమతత్వావిరోధః, అనిష్టావహశరీరాదివ్యావర్తకైరప్రాకృతత్వధ్యేయత్వప్రాప్యత్వాదిభిరపి విగ్రహాదేరానురూప్యం సర్వదోక్తప్రకారవిశిష్టత్వమేకరూపత్వం। నానారూపేష్వపి హి వ్యూహవిభవార్చావతారేష్వప్రాకృతత్వ శుభాశ్రయత్వాదికం "సమస్తాశ్శక్తయశ్చైతాః - సమస్తశక్తిరూపాణి బిమ్బాకృత్యాత్మనా బిమ్బే సమాగత్యావతిష్ఠతే అర్చాపిలౌకికీ యా సా భగవద్భావితాత్మనాం ॥ మంత్రమంత్రేశ్వరన్యాసాత్సాపి షాడ్గుణ్యవిగ్రహేత్యాదిభిరుచ్యతే ॥ పరవ్యూహాదివిగ్రహవత్తత్తద్విగ్రహానుప్రవేశాదర్చాపి షాడ్గుణ్యప్రకాశక శుద్ధసత్త్వద్రవ్యమయీత్యర్థః - దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివిచిత్రావతారదశాయామపి 'ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాది'త్యాది ప్రసిద్ధస్య పరమనిలయవిగ్రహస్య సన్నివేశైకరూప్యం వా వివక్షితమ్ - చింత్యత్వేన చోదితస్యాప్యచింత్యత్వేనోక్తిరితర సజాతీయతయా చింతయితు

మశక్యతామాహ. తేనానిత్యత్వాది సాధకసావయవత్వాద్యనుమానా
నాం ధర్మిగ్రాహక బాధోఽభిప్రేతః-దివ్యాద్భుతశబ్దౌ ద్రవ్యతస్సన్ని
వేశాదిభిశ్చ వైలక్షణ్యపరౌ - అప్రాకృతస్థాన వర్తిత్వా ప్రాకృత
త్వపరౌవా ' రూపంవిశిష్టందివి సంస్థితంచ - నభూతసంఘసంస్థా
నో దేహోఽస్యపరమాత్మనః । నతస్యప్రాకృతామూర్తిర్మాంసమేదో
ఽస్థిసమ్భవా ' ఇత్యాదిభిస్తథోక్తేః - అద్భుతత్వం ' తస్యైతస్యపురు
షస్యరూపమ్- యథామాహారజనంవాసః - సర్వాశ్చర్యమయం దేవ-
తేనాశ్చర్యవరేణాహం - అపూర్వరూపసంస్థాన ' మిత్యాదిప్రసిద్ధనిర
తిశయ వైచిత్ర్యవత్త్వమ్- నిత్యత్వమపినిత్యాలిఙ్గాస్వభావసంసిద్ధిః ' ని
త్యంనిత్యాకృతిధర ' మిత్యాదిభిరుక్తమ్- తేనశుభాశ్రయాద్భుత పరవి
గ్రహస్యకల్పితత్వ కృతకత్వాది పక్షాః ప్రతిక్షిప్తాః । అవతార విగ్ర
హాణామపి సత్యానామేవతత్రైవవిభాగావిభాగావుపదిష్టౌ తేషాం
ప్రత్యేకమపి నిత్యేచ్ఛాసిద్ధతాం కేచిదాహుః- నిరవద్యత్వం క్షేత్రజ్ఞ
శరీరవత్కర్మమూలత్వ దుఃఖావహత్వాదేరభావాద్దివ్యాత్మస్వరూ
పేప్రక్రాంతయోగ పురుషాపేక్షయోక్తమనాలమ్బనత్వ రూపమ
ప్యవద్యందివ్యవిగ్రహేనాస్తి- తస్యయథాశ్రుతం యథాదర్శనంచ సు
ఖానుసంధేయత్వాత్- ఇహఖల్వీశ్వరాపేక్షయా నకించిదపి ప్రతికూ
లం సర్వస్య తదనుకూలతయైవప్రమాణసిద్ధత్వాత్తస్యతుపరప్రతికూ
లసర్వాశ్రయస్యాపి స్వప్రతికూలలేశరహితతయా సమస్తహేయరహి
తత్వోక్తిః ఏవముక్తనిత్యాపేక్షయాపినకస్యచిత్ప్రాతికూల్యమ్- తే
షామీశ్వరేణ సమానభోగత్వాత్- అచేతనాపేక్షయాతు ప్రతికూలా
నుకూలే కదాచిదపినస్తః అతఏవతస్య హేయముపాదేయంచ నాస్తి
తస్యసావద్యత్వోక్తిస్తుచేతనవిశేషప్రతికూలస్వభావయోగితయా తద
పేక్షా- క్షేత్రజ్ఞానాంతు స్వప్రతికూల దుఃఖతత్కారణ సమ్బంధా
త్సావద్యత్వం- ఈశ్వరబుద్ధివిశేషరూపస్య క్షేత్రజ్ఞకర్మసాధ్య నిగ్ర

మూ—నిరవద్యనిరతిశయాజ్జ్వల్యసౌన్దర్యసౌగన్ధ్యసౌకుమార్య లావణ్యయౌవనాద్యనన్తగుణనిధి దివ్యరూపస్వాభావికానవధి

హస్యాపి కర్మవశ్యగోచరతయా తద్దోషత్వమేవ - ఈశ్వరస్య త్వ పాపశాసనరూపతయా గుణఏవ- ఏవంస్థితే దివ్యవిగ్రహస్య నిరవద్య త్వోక్తిః ఈశ్వరాపేక్షయాతదాశ్రితాపేక్షయాచ శరీరత్వాతిశంకిత ప్రతికూలస్వభావరాహిత్యపరా- నిరతిశయత్వ మాజ్జ్వల్యాదిషు స ర్వేష్వన్వీయతే- తచ్చతత్తదపేక్షయోత్కృష్టాభావా దనుత్తమత్వవ త్- ఔజ్జ్వల్యమ్ ‘ ఆదిత్యవర్ణం-దివిసూర్యసహస్రస్యే’ త్యాదిషూ క్తం భాస్వరతమత్వం సౌందర్యమవయవశోభా- యేన ‘ సాక్షాన్మన్మ థమన్మథ ’ ఇత్యుచ్యతే ‘సర్వగన్ధ’ ఇతిశ్రుతిరనుకూలగన్ధవిషయా-స్ర క్చందనాదిచాత్రకృతకరమిత్యభిప్రాయేణ సౌగన్ధ్యశబ్దః సౌకుమా ర్యంమహాబలత్వేపిపుష్ప(భా)హాసఇతినామదుహోనంమార్దవమ్,య థోక్తం ‘ సుకుమారౌమహాబలౌ’ వితి లావణ్యం సముదాయశోభా ‘ భూయిష్ఠంతెజఏవాద్భిర్జహుళౌభిమృదూకృతమ్ । చక్షురానం దజననం లావణ్యమితికథ్యత ’ ఇత్యాహుఃయౌవనమిహనకాలకృతా వస్థా- కిన్తుతాదృశోవిగ్రహస్వభావః- తద్యౌవనస్య నిత్యత్వాత్,అ న్యేషామపిహియౌవనే కౌమారానంతరభావిత్వముపలక్షణమాత్రమే వ యువతయైవకేషాంచిదుత్పత్తిశ్రవణాత్ - ఆదిశబ్దేనశుభాశ్రయాది ప్రకరణోక్తసర్వగుణసంగ్రహః తతఏవానంత్యమ్- నిధిశబ్ద ఇహాశ్ర యపరఃనిరతిశయభోగ్యత్వవ్యంజకశ్చ - ఏవముపకారకతమత్వాద్యభి ప్రాయేణ గుణేభ్యః పూర్వంవిగ్రహఉక్తః అథేదృశవిగ్రహాభివ్యంగ్య ప్రకృష్టగుణభూయిష్ఠతామాహ * స్వాభావికేతి * అత్రసర్వగుణకం దభూతైరాశ్రితానా శ్రితగోచరవ్యాపారభేదసాధారణైర్జ్ఞానాదిభిః పరత్వంఆశ్రితరక్షణైకాంతైస్సౌశీల్యాదిభిస్సౌలభ్యంచవ్యజ్యతే-స్వాభా వికశబ్దేననిత్యత్వమనన్యాధీనత్వంచాత్రవివక్షితమ్ - తాభ్యాంముక్తని

మూ—కాతిశయజ్ఞాన, బలైశ్వర్య వీర్య, శక్తి తేజ

త్యజ్ఞానాదిభ్యో వ్యవచ్ఛేదః - తద్బలాదిభ్యో వ్యవచ్ఛేదస్తు అనవధికాతిశయత్వాదపి । అనవధికాతిశయశబ్దః పూర్వవత్ 'పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే- స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చే' త్యామ్నాతమ్- స్వాభావికత్వం పరత్వం చ సర్వగుణేషు యోజ్యమితి భావః- సఙ్కర్షణాదివ్యూహత్రయాభివ్యక్తిక్రమేణ జ్ఞానాదిగుణద్వంద్వత్రికోక్తిః ప్రత్యేకం చ గుణద్వంద్వేషు పౌర్వాపర్య హేతుర్భగవచ్ఛాస్త్రోక్తిః యథా 'బలం వీర్యం తథా తేజ ఇత్యేతత్తు గుణత్రయమ్ । శ్రమాద్యవద్యాభావాఖ్యం జ్ఞానాదేరుపసర్జనమి'తి జ్ఞానమిహ సర్వసాక్షాత్కార రూపం 'యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్' 'సర్వదర్శీ స్వాధీనోऽనాదిస్సర్వేశ్వరస్సర్వదృగి'త్యాదిభ్యః, ఉక్తం చ నాథమునిభిః 'యో వేత్తి యుగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వత' ఇతి బలం నామ శ్రమ ప్రసంగరహితం సర్వధారణసామర్థ్యం 'ఏష సేతుర్విధరణః- యత్ర విశ్వం భవత్యేకనీడం తత్సవితుర్వరేణ్యం -- ధ్రువమచలమమృతం విష్ణుసంజ్ఞం సర్వాధారం ధామ- యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః- పరమాత్మా చ సర్వేషామాధారః పరమేశ్వర' ఇత్యాదిసిద్ధం-ఐశ్వర్యం 'ఏష సర్వేశ్వరః, సర్వేశ్వరేశ్వరః కృష్ణ' ఇత్యాద్యుక్తం అవ్యాహతేచ్ఛం సర్వనియన్తృత్వం 'అజస్సర్వేశ్వర' ఇతి చ తన్నామపాఠః- వీర్యం, సర్వోపాదానత్వే సర్వధారణే సర్వనియమనేపి వికారరహితత్వం-యథోక్తం 'వికారవిరహో వీర్యం ప్రకృతిత్వేపి మే సదే' త్యాది - శక్తిః- స్వేతరసర్వసామర్థ్యనిర్వాహికా 'జగత్ప్రకృతిభావో మే యస్సా శక్తిరితీర్యతే' ఇత్యాదిషూక్తా సర్వోపాదానత్వాత్మికా యద్వా-యదన్యేరశక్యత్వాదఘటితమివ భాతి తద్ఘటనసామర్థ్యరూపా - తేజః అన్యాధీనసహకార్యనపేక్షత్వం- తదుక్తం 'తేజస్త్వన్యానపేక్షతే' తి 'సహకార్యనపేక్షా మే సర్వకార్యవిధాయినః । తేజస్సంగుణం ప్రాహు స్తమి

మంతత్త్వవేదిన॑ ఇతిచ 'నతత్రసూర్యోభాతి నచంద్రతారకం- నేమా విద్యుతో భాంతి కుతో యమగ్నిః జ్యోతీంష్యాదిత్యవద్భ్రాజత్ కురూన్ పరిచ్ఛాదయన్ శ్రియే' త్యాదినిదర్శితం- 'పరాభిభవసామర్థ్యం తేజః కేచిత్ప్రచక్షతే' లోకేకశ్చిత్స్వాపాద్యవస్థయా స్వవిభూతింన జానాతి. జానన్నపినధారయతి. జ్ఞాత్వాధారయన్నపి నసర్వథా నియంతుంశక్నోతి- ధారణనియమనాభ్యాంగ్లానో భవతి అగ్లానోపి నతత్సత్తాస్థితి హేతుస్స్యాత్ తద్ధేతుశ్చ పరాధీనసహకారిసాపేక్షస్స్యాత్ నైవమసావితిచ గుణక్రమోక్తి తాత్పర్యమ్; అథ 'తవానంతగుణస్యాపి షడేవప్రథమేగుణాః । యైస్త్వమేవజగత్కుక్షావన్యేప్యంతర్నివేశితాః । ప్రకృష్టంవిజ్ఞాన' మిత్యాద్యుక్తషాడ్గుణ్యవితతిరూపా ఆశ్రితసంగ్రహణరక్షణయోర్విశేషతఉపయుక్తాగుణా ఉచ్యంతే-తత్రసౌశీల్యం శోభనశీలత్వం తచ్చాత్రాతిమహీయసోప్యత్యంతహీనేషుగుహగోపాలాదిష్వపిసాధ్యసపరిశమనానన్యప్రయోజననీరంధ్రసంశ్లేష స్వభావత్వం యథోక్తం 'గుహేనసహితోరామః అహంవో బాంధవో జాతా' ఇత్యాది వాత్సల్యం 'శరణాగతవత్సల' ఇత్యాద్యభిప్రేతా స్వరక్షణీయతయాభిమతేషు దోషతిరస్కారిణీప్రీతిః - దోషాణామపి గుణత్వేనదర్శనమితి త్వతివాదః. క్షమా కాష్ఠాభూత వాత్సల్యకథనేనక్షమాప్యుక్తాభవతి 'అపిచేత్సుదురాచారో భజతేమామనన్యభాక్ । సాధురేవసమంతవ్య స్సమ్యగ్వ్యవసితోహిసః- అపిపాపేష్వభిరతా మద్భక్తాఃపాండునందన । ముచ్యంతేపాతకైస్సర్వైః పద్మపత్రమివాంభసే' తిచాహ - మార్దవం 'తంవినాకైకయీపుత్రి' మిత్యాదినా ఆశ్రితవిరహాక్షమతయా సుప్రవేశత్వం సాపరాధేషు శాసనోన్ముఖస్యాపి సామప్రధానత్వంవా యదాహ- 'సామోపహితయావాచా రూక్షాణి పరివర్జయన్' ఇతి ఆర్జవం 'ఋజుబుద్ధితయా సర్వమాఖ్యాతు

మూ—సౌమ్యకారుణ్య, మాధుర్య, గామ్భీర్యౌదార్య, ముపచక్రమ ' ఇత్యాదిషూక్తం మనోవాక్కాయవ్యాపారాణామిథస్సంవాదిత్వమ్- తేన సంశ్రితేషువిప్రలిప్సానుదయః, సౌహార్దం - ' సుహృదం సర్వభూతానాం ఉరసాప్రతిజగ్రాహ - పార్థం సంఛాద్యమాధవ ' ఇత్యాదిప్రసిద్ధసామాన్యతో విశేషతశ్చ హితైషిత్వమ్- తద్విషయభేదాత్క్వచిత్ ' ఏషఏవాసాధుకర్మ కారయతిత ' మిత్యాద్యుక్తాధోనినీషయా న విరుధ్యతే। సామ్యం జాతిగుణవృత్తాది నిమ్నోన్నతత్వానాదరేణ సర్వైరాశ్రయణీయత్వమ్- యథాశబర్యా పూజితస్సమ్యక్ ధన్యోహమర్చయిష్యామిత్యాహ మాల్యోపజీవన ' ఇత్యాది అతఏవహి ' సమోహంసర్వభూతేష్వి ' త్యాహ ఏతేనస్వ(తః) తో)పక్షపాతిత్వ మాశ్రితేషు యథార్హమాదరస్సంభావనాక్రమ వైషమ్యరహితత్వంచసిద్ధ్యతి యథాకర్మఫలదాయినఈశ్వరస్యాశ్రయణోపాధికపక్షపాతోపి నమత్వావిరోధి కారుణ్యం అనుద్దిష్ట స్వప్రయోజనాంతరాపరదుఃఖనిరాకరణేచ్ఛా పరదుఃఖదుఃఖిత్వాదికంతున లక్షణమ్ అవ్యాప్తేరతివ్యాప్తేశ్చ సర్వప్రశాసితుస్స్వాపరాధనిగ్రహస్యాపి శాస్త్రసిద్ధత్వాత్తదవిరోధేన కారుణ్యంనియన్తవ్యమ్ - లోకేపితథైవవ్యుత్పత్తేః। మాధుర్యం క్షీరవదుపాయభావేపి స్వాదుత్వమ్.తచ్చ ' మాధుర్యంపర ' మిత్యాదిషూక్తమ్- ద్వేషవతాంజిఘాంసితానామపి దృష్టిచిత్తాపహారిత్వేన రసావహత్వంవా యేనశిశుపాలస్యతాదృశీ చరమదశా. అనన్యమనసాం మచ్చిత్తామద్గతప్రాణా ' ఇత్యాద్యుక్తావస్థాచవధోద్యోగప్రదర్శనేపి సౌమ్యత్వమ్- ' ఏహ్యేహిఫుల్లాంబుజ పత్రనేత్రే ' త్యాదిషుసిద్ధమ్- గామ్భీర్యం, భక్తానుగ్రహ వదాన్యత్వాదెరామూలతోదురవగాహత్వమ్. ఆశ్రితాపరాధేషు ప్రతిగృహీతృనికషాదిషుచ సతోపి స్వజ్ఞానస్య గోపనేన దుర్గ్రహత్వంవా తదభిప్రాయేణహి సర్వజ్ఞస్యాప్య విజ్ఞాతృతోక్తిః - ఔదార్యమ్, పాత్ర

మూ — చాతుర్య, స్థైర్య, ధైర్య, శౌర్య, పరాక్రమ, సత్యకామ

లాఘవం దేయ గౌరవం చానాదృత్య దాయ విభాగన్యాయేన ప్రత్యుప
కారాది నిరపేక్షం వితరణరసికత్వం - ప్రభూతం దత్త్వాప్యతృప్తత్వం
చ- అతఏవ హ్యర్థినః సర్వాన్ స్వయముదారానాహ ‘ చాతు
ర్యం రక్షణేష్వేషు జనయన్ ప్రత్యయం తదా’ ఇత్యాది ప్రసిద్ధమ్-అతిశంకా
శమనదోషగోపనాదిరూపమజడక్రియత్వమ్ - యేన విభీషణసుముఖా
దిష్వవిరుద్ధానప్యనుకూలయతి- శుభాశ్రయస్వాకారప్రదర్శనాద్య య
త్నోపాయైర్విషయవైరాగ్యాదికం చ జనయతి- స్థైర్యం శరణాగత సం
గ్రహే దోషప్రదర్శకైరంతరంగైరప్యకంపనీయత్వం- తథాచాహ ‘ మి
త్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచనే’ త్యాది ధైర్యం ‘ అప్య
హం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణా’ మిత్యాదిషూక్తమ్. అత్యం
తాభిమతవియోగప్రసంగేప్యభగ్నప్రతిజ్ఞత్వం-భీష్మాద్యాశ్రితప్రతిజ్ఞా
రక్షణాయ స్వప్రతిజ్ఞాభంగేపి తాదృశప్రతిజ్ఞాసిద్ధిః-అతఏవ ‘న మే మో
ఘం వచో భవేత్’ ఇత్యాదిభిరవిరోధః - వ్యత్యయేన వా స్థైర్యధైర్యే
వ్యాఖ్యాతవ్యే అతర్కితోపనతేపి బలవతి ప్రతిపక్షే సావజ్ఞ దృఢచిత్త
త్వం వా ధైర్యం- యథాహుః-‘కపోతే జానక్యా’ ఇత్యాది, జీవత్యపి మ
హాబలే రావణే సాగరే ప్యలంఘితే విభీషణమభిషించతా దర్శితోయం గు
ణః- శౌర్యం అసహాయస్యాపి భీమే పరబలే స్వబల ఇవ నిర్భయప్రవే
శసామర్థ్యమ్- యథా జనస్థానయుద్ధమూలబలనిరసనాదిషు - పరాక్ర
మః ‘ ప్రవిష్టస్య పరసైన్యే ‘ ఛిన్నం భిన్నం శరైర్దగ్ధ’ మిత్యాద్యుక్త
వ్యాపారః’ అభియాతా ప్రహర్తా చే’ త్యాద్యుక్తావిమౌ ద్వౌ గుణౌ వా
శ్రితవిరోధిభంగార్థౌ ధైర్యాదయస్త్రయో వా- అభీష్టప్రాపణార్థా
గుణౌ వాహ - సత్యకామ సత్యసంకల్పేతి - ఇహైతౌ శబ్దౌ భావప్ర
ధానౌ కర్మధారయవృత్తౌ వా. కామ్యంత ఇతి కామాః. స్వేన స్వాశ్రి
తైశ్చ భోగ్యా విభూతయః- తే చ సత్యా నిత్యా ఇత్యర్థః - అమిథ్యాభూ

మూ — సత్యసఙ్కల్ప, కృతిత్వ, కృతజ్ఞతాద్యసఙ్ఖ్యేయ

తశ్చామత్వ మప్రతిహతేచ్ఛత్వంచ నైరర్థక్యపునరుక్తిభ్యాం నాత్ర వివక్షితం- సత్యసంకల్పత్వంస్వావతారాద్య పూర్వభోగ్యాంతరసృష్ట్యాజగద్వ్యాపారమోక్షప్రదానాదిషు చామోఘసంకల్పత్వం. తేనతత్సంకల్పాదభిమతలాభనిస్సంశయత్వంస్యాత్ - ఉక్తగుణవర్గాదధికోపకారకం గుణద్వయమాహ- కృతిత్వకృతజ్ఞతేతి- కృతమిహోపకారః-కృతజ్ఞాదిశబ్దేతథాదృష్టేః - తద్వత్త్వంకృతిత్వం ఉపకర్తృత్వమిత్యర్థః, యద్వా'అభిషిచ్యచలంకాయా' మిత్యాద్యుక్తంఆశ్రితకార్య పూరణేన కృతకృత్యత్వం. కర్తవ్యశేషరహితేషుకృతశబ్దప్రయోగాత్ 'నమే పార్థాస్తికర్తవ్యమ్' ఇత్యాద్యుక్తంవిహితానుష్ఠాననైరపేక్ష్యం ధర్మప్రవర్తనార్థానుష్ఠానవత్త్వంవావివక్షితమ్- తేనాపిపరోపకారార్థమేవ ప్రవృత్తత్వముక్తంభవతి - శ్రూయతేచ 'నకర్మణావర్ధతేనోకనీయాని' తి తథాచశ్రుత్యంతరం 'ససాధునాకర్మణాభూయాన్నో ఏవాసాధునాకనీయా' నితి అథవా ఆదికర్మణిక్తః-కృతంకర్తవ్యత్వేనోపక్రాంతమ్। ఆశ్రితానాం యద్ధితంతత్సర్వం పూర్వమేవానేన ప్రయోజకకర్త్రాప్రారబ్ధమిత్యర్థః- స్వేనకృతంపరోపకారం ప్రత్యపిస్వస్యైవశేషిత్వంవా - కృతిత్వమ్ కృతజ్ఞతా - పరైః కృతస్యానుకూల్యలవస్యపశ్చాత్తైరనంతాపకారకరణేపి స్వయంచానంతప్రత్యుపకారకరణేప్యకృతప్రత్యుపకారవత్తదనుబంధిపర్యంత సంరక్షణాయ తస్యైవానుదర్శనమ్- యథోక్తం 'నస్మరత్యపకారాణాంశతమప్యాత్తవత్తయా- కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేనతుష్యతీ'తి 'గోవిందేతియదాక్రందత్। త్వదంఘ్రిముద్దిశ్యే' త్యాదిచ,ఏతేనసంశ్రితానాం పశ్చాద్దోషసంభవేపి హితైషిణశ్శిక్షణమాత్రప్రవృత్తత్వం సిధ్యతి- అథవార్థిషునియమాంతరానుసారేణ స్వకృతం తాదాత్వికప్రత్యాఖ్యానమకృత్యవజ్జానాతీతి కృతజ్ఞః, యదూచే 'శిరసాయాచతస్తస్య

మూ—కల్యాణగుణగణౌఘమహార్ణవ, స్వోచితవివిధవిచిత్రానంతాశ్చర్య నిత్యనిరవద్య నిరతిశయసుగంధ నిరతిశయసుఖస్పర్శ నిరతిశయౌజ్జ్వల్య కిరీటముకుటచూడాఽవతంసమకర

వచనంనకృతంమయే ' తి ఇదంచప్రాప్తావసరేభగతస్యైవాపేక్షితపూరణాయస్యాత్- ఆదిశబ్దేనా' నృశంస్యమనుక్రోశ' ఇత్యాదిప్రసిద్ధసర్వగుణసంగ్రహః- అసంఖ్యేయశబ్దః ' యథారత్నానిజలధేరసంఖ్యేయానిపుత్రక । తథాగుణాశ్చ దేవస్యత్వ సంఖ్యేయాహిచక్రిణ, ఇత్యాదివచనస్మారకః । ఆశ్రితవిరోధినిరసనార్థతయా క్రోధాదేరపి కల్యాణగుణశబ్దేన సంగ్రహః ' చతుర్ముఖాయుర్యదికోటివక్త్రః వర్షాయుతైర్యస్యగుణానశక్యాః, ఇత్యాదిప్రసిద్ధాపరిచ్ఛేద్యగుణానంత్యతాపత్రయప్రశమనత్వం దురవగాహత్వంచవ్యనక్తి-గుణగణౌఘమహార్ణవేతి, ఏకైకగుణస్యావాంతరానేకగుణగర్భత్వం గణశబ్దేన వ్యజ్యతే-గుణగణా ఏవౌఘాజలప్రవాహాస్తేషాంమహార్ణవ ఇవాయమేకాశ్రయభూతఇతిభావః- అథస్వరూపస్యవిగ్రహవద్గుణవచ్చవిగ్రహస్యశోభాతిశయ హేతుభూతాని భూషణాన్యుచ్యంతే. స్వోచితేతి ఉక్తస్వరూపరూపగుణవతస్స్వస్యానురూపత్వంస్వోచితత్వమ్. కిరీటత్వాదిభేదస్య తత్తత్స్వరూపోపాదానసిద్ధత్వా దాశ్చర్యత్వస్యపృథగుక్తేశ్చ త్రివిధవిచిత్రశబ్దౌ హేమరత్నముక్తాదిమయత్వేనతత్తదవాంతరశిల్పభేదైశ్చప్రత్యేకంవైషమ్యంబ్రూతః, అనంతశబ్దఆశ్చర్యవిశేషకః, అసంఖ్యేయత్వ వివక్షాయాం అపరిమితశబ్దః పృథుతరత్వపరః నిత్యనిరవద్యత్వాభ్యాం ప్రాకృతభూషణాది వ్యావృత్తిః ' స్రగ్వస్త్రాభరణైర్యుక్త ' మితిహి నిత్యంరూపంప్రతిపాద్యతే - సర్వదానిరవద్యత్వేన వాకాదాచిత్కాఽవద్యశఙ్కా-వ్యుదాసః. సర్వగంధస్యాపి దివ్యరూపస్యామోదాతిశయహేతుతయానిరతిశయ సుగంధత్వమ్- అనభిమతకాఠిన్యాద్యభావాన్నిరతిశయ సుఖస్పర్శత్వం సూర్యాది తేజోభిభావక

మూ—కుండలగ్రైవేయకహారకేయూరకటక శ్రీవత్సకౌస్తుభ ముక్తాదామోదరబంధనపీతాంబరకాంచీగుణనూపురాద్య పరిమితదివ్యభూషణ, స్వానురూపాచింత్య

దివ్యవిగ్రహతేజసాప్యనభిభూతత్వాన్నిరతిశయోజ్జ్వలత్వమ్- కర్ణికా మకుటవ్యావృత్త్యా సర్వాధిపత్యసూచనార్థం కిరీటశబ్దేన మకుటవిశేషణమ్. ధారకపురుషభేదేనహి మకుటద్వైవిధ్యం శిల్పిశాస్త్రాదిసిద్ధం అథవా 'నాకుండలీ నామకుటీ' తి ప్రయోగాచ్ఛిరోభూషణమాత్రే మకుటశబ్దః- అథవా కిరీటస్యోర్ధ్వభాగో మకుటశబ్దేనోచ్యతే- మకరసన్నివేశం కుండలం మకరకుండలమ్. అవిభక్తలక్షణరూపస్యాపి శ్రీవత్సస్య భూషణసమానతయా భూషణత్వోక్తిః. తాదృశపృథక్సంస్థానయోగాచ్చ భూషణదేవతాధ్యానేన తదభివ్యక్తిః - ముక్తాదామాని ఏకావలీ త్రిసరాదీని. పీతాంబరస్య భూషణతయోక్తిశ్శోభాతిశయహేతుత్వ మహార్ఘత్వాద్యభిప్రాయా, యథా 'అతసీపుష్పసంకాశః పీతవాసా జనార్దనః । వ్యభ్రాజత సభామధ్యే వ్యోమ్నీవోపచితో మణి'రితి ఆదిశబ్దేన చ హస్తబద్ధాంగులీయకాదిసంగ్రహః- ఉక్తగుణోత్కర్ష హేతుభూతదివ్యవైలక్షణ్యజ్ఞాపనాయ భూషణాయుధయోర్దివ్యశబ్దః ఏవమాశ్రితానామనుభవార్థాని భూషణాన్యుక్త్వా తదనుభవతద్రక్షణయోరుపయుక్తాని దివ్యాయుధాన్యాచష్టే- *స్వానురూపేతి* పూర్వోక్తవిగ్రహాది విశిష్టాపేక్షయా స్వశబ్దః. తత్తదానురూప్యం యథోచితం గ్రాహ్యమ్, సర్వేషామాయుధానాం సర్వాయుధకార్యశక్తత్వాదచింత్యశక్తిత్వోక్తిః. కుఠారటంకకుద్దాలాదికార్యం సాలశైలవసుధాతలభేదనమేకేన హి శరేణ కృతముచ్యతే 'బిభేద చ పునస్సాలాన్'. సహాయకృత్యం కింతస్యేత్యాదిభిః. యద్వా నిత్యసూరిసమావిష్టతయా తదిచ్ఛా (తచ్చేష్టా)నుగుణవిచిత్రకార్యసామర్థ్యమిహ వివక్షితమ్; ఉక్తం చోత్తరశ్రీమద్రామాయణే 'శరా నానావిధాశ్చాపి ధనురాయతవిగ్రహం

శక్తిశంఖచక్రగదాశార్‌ఙ్గాద్యసంఖ్యేయనిత్యనిరవద్య నిరతిశయ కల్యాణదివ్యాయుధ స్వాభిమతనిత్యనిరవద్యానురూప స్వరూపరూపగుణవిభవైశ్వర్య శీలాద్యనవధికాతిశయాసంఖ్యేయ కల్యాణగుణగణశ్రీవల్లభ,

---

అన్వగచ్ఛన్త కారుత్ స్థం సర్వేపురుషవిగ్రహా' ఇతి. చక్రస్య హేతిరాజత్వేపి శంఖస్యపూర్వోక్తిః సర్వశక్తేర్భగవతో మోక్షప్రదాన శక్తి సూచకతయాభ్యర్హితత్వాభిప్రాయా - యథోక్తంపరమసంహితాయామ్. ' సృష్టిబీజంతథాపద్మంచక్రంస్థితినిబంధనమ్ । గదాసంహారబీజంతుశంఖంముక్తినిబంధన ' మితి-ఏవమన్యత్రాపి అత్రపంచానాం కంఠోక్తిః ప్రాధాన్యాత్ ' పఞ్చాయుధానిపంచభూతశక్తిరూపాణీతి' భారతేప్రోక్తం అస్త్రభూషణాధ్యాయాదిషుతుమహదాది తత్త్వరూపాణీతి తదుభయం తాత్పర్యభేదాదవిరోధేననేయమ్ - ఆదిశబ్దేన హలముసలాదిసంగ్రహః- సహస్రభుజవిశ్వరూపాది విగ్రహే ష్వాయుధానా మసంఖ్యేయత్వం ' అనేకదివ్యాభరణం దివ్యానేకోద్యతాయుధ ' మిత్యాదిభిస్సువ్యక్తమ్ నిత్యనిరవద్యత్వం పూర్వవత్, శుభలక్షణపౌష్కల్యాదాభరణకోటావపినివిశ్యశోభాతిశయ హేతుత్వాదనుకూలతమ స్వభావత్వాన్ముముక్షుధ్యేయవిగ్రహవిశేషణతయా మోక్షోపయోగిత్వాచ్చ నిరతిశయకల్యాణత్వమ్, అత్రైవంవిధభూషణాయుధాది విశిష్టస్య నిరుపాధికభోగ్యస్య భర్తుఃప్రధానభోక్తృత్వేనావస్థితాదేవీః ప్రతిపాదయన్ప్రథమంవ్యాఖ్యేయె ప్రాప్యప్రాపకదశయోర్నిత్యాన్వితత్వేన నిర్దిష్టాంశ్రియమాదరాతిశయాదుక్తప్రకారక విశిష్టత్వేప్రమాణదార్ఢ్యద్యోతనాయ పూర్వవత్పునరాహ - స్వాభిమతేతి - శ్రియోవల్లభఇతివిగ్రహే 'నిత్యానుకూలంస్వత ' ఇత్యాదిప్రసిద్ధస్వభావాయాఃశ్రియోప్యసౌనిత్యనిరతిశయభోగ్యఇతిదర్శితంస్యాత్ - శ్రీర్వల్లభాయస్యేతి విగ్రహేతుప్రియతమయా తయానివేదితం నవ్రి

ఏవం భూతభూమినీళానాయక స్వచ్ఛందానువృత్తి,

త్యాఖ్యాతీఃఫలతి- ఈదృశంచాభిమతత్వం 'నజీవేయంక్షణమపివినా తామసితేక్షణామ్ - నత్వహంతాంవినాసీతాం జీవేయంహికథంచన క చ్చిన్నతద్ధేమ సమానవర్ణామ్. కుశలీయదికాకుత్స్థః - మత్కృతేకా కమాత్రేతు- యదిరామస్సముద్రాంతామ్. దుష్కరంకురుతేరామ' ఇ త్యాదిభిస్తాత్పర్యవృత్త్యాఽభివ్యజ్యతే నిత్యనియతప్రాధాన్యతారతమ్యాక్రి మేణశ్రియానహైకాసనస్థే దేవ్యౌతచ్ఛాయా సంకాశతయా దర్శయ తి -ఏవంభూతేతి- తదాహుః ' దేవిత్వామనునీళయా సహమహీదే వ్యస్సహ స్రంతథే' తి ఉపదశ్యమానధర్మాధారాదతిదిశ్యమాన ధ ర్మాధారస్యస్వతః ప్రాప్తవైషమ్యావిరోధేనసామ్యంవ్యవస్థాప్యం పరరూపేపిదేవీత్రయసంబంధః ప్రమాణసమ్మతః యథోక్తం బలపౌ షరే ' దేవోవైకుంఠనాథస్తు అనంతాసనసంస్థితః- సేవ్యశ్శ్రీభూ మినీళాభిః ప్రాదుర్భావైస్తుచాఖిలైః ॥ శంఖచక్రధరోనిత్యం జా నున్యస్తైకహస్తవాన్. అభయప్రదహస్తశ్చ నీలజీమూతసన్నిభః-ధ్యా తవ్యోనిత్యలోకస్థోభుక్తిముక్తిఫలప్రదః' ఇతి నిత్యగ్రంథోక్త ధ్యానే తునాగభోగేవిన్యస్తవామభుజమిత్యేతత్సంహితాంతరమూలమ్-ఏతేన వర్ణభుజాదివిప్రతిపత్తిరపినిరస్తా అచింత్యశక్తేరీశ్వరస్యస్వచ్ఛందవృ త్తేః పరసంజ్ఞితరూపేపి తత్తత్ప్రతిపత్త్యర్థం తత్తత్సంహితోక్తావి శేషానాన్యోన్యబాధమర్హంతి- యథానరసింహరూపే నఖసఖ్యాది భేదాః- యథాచ ' కృష్ణరూపాణ్యసంఖ్యానీ' త్యుచ్యంతే - ఏవంప రవ్యూహాదిష్వపియథోపదేశం సర్వస్య సత్యత్వమ్, అగీయతచ 'పశ్య మేపార్థరూపాణిశతశోథసహస్రశః' ఇతి క్వచిద్వల్లభతయా క్వచి న్నాయకతయాచ నిర్దేశస్య తత్తద్దేవ్యనుగుణంతాత్పర్యంగ్రాహ్యం ఏవం దేవీపర్యంతైః ఆమ్రేడితాతిశయస్య పరమభోగ్యస్యారణ్య చంద్రి కాత్వవ్యుదాసాయ నిత్యభోక్తృవర్గమాహ - స్వచ్ఛందేతి - సూర

స్వరూప-స్థితిప్రవృత్తిభేదాశేషశేషతైకరతిరూప - నిత్యనిరవ
ద్య-నిరతిశయజ్ఞానక్రియైశ్వర్యాద్యనంతగుణగణ శేషశేషాశన

యోహిస్వామ్యభిమతం స్వయం సాక్షాత్కృత్య ఆత్మాత్మీయం సర్వం తదర్థం వినియుజ్యత మనువర్తంతఇతి జ్ఞాపనాయ స్వచ్ఛందానువృత్తీత్యుక్తమ్. స్వశబ్దః పూర్వోత్తరవదీశ్వరవిషయః - స్థితిరిహస్వరూపస్యసర్వకాలానువృత్తిః ప్రవృత్తిరేషాం కైంకర్యరూపోవ్యాపారః, స్వరూపాదీనాంభేదస్తత్తత్ప్రతియోగ్యపేక్షయా విలక్షణవ్యాపారహేతుభూతఆకారః అశేషేత్యాదివ్యాఖ్యాతమ్. స్వరూపనిత్యత్వే సర్వాత్మసాధారణేపి సూరిషువిశేషత ఉక్తేనసర్వథా సర్వజ్ఞత్వ లక్షణేన నిత్యత్వేన ముక్తవ్యావృత్తిః, నిత్యనిరవద్యతయావానిరవద్యత్వందుఃఖాదిదోషగంధరహితత్వమ్. యథోక్తమ్ 'హతాఖిలక్లేశమలైస్స్వభావతః ఇతిజ్ఞానాదివిశేషణంవా నిత్యనిరవద్యత్వమ్ - తేన కైంకర్యస్వాధీనస్వార్థకర్తృత్వ భోక్తృత్వభ్రమరాహిత్యసిద్ధిః. జ్ఞానస్య నిరతిశయత్వ మీశ్వరజ్ఞాన వత్సర్వవిషయత్వం క్రియాయా ఐశ్వర్యస్యచనిరతిశయత్వం కైంకర్యమాత్రైస్థాప్యమ్- సర్వవిషయత్వేతు పరవత్సర్వశరీరత్వాదిప్రసంగః, అతఏవహిశక్తానామపి జగద్వ్యాపారేషూదాసీనత్వమిత్యాపాతాస్తికపక్షోపినిరస్తః- ప్రవృత్తిశబ్దేన క్రియాయాః పృథఙ్నిర్దిష్టత్వాదత్రక్రియావిషయమైశ్వర్యమితివాయోజ్యం - తదప్యేషాంపరార్థం పరాధీనం- ఆదిశబ్దేన కైంకర్యానుగుణబలవీర్యాదిసంగ్రహః తత్తత్సేవావిశేషనియతాసంఖ్యాతావాంతరేచ్ఛాదివైచిత్ర్యాభిప్రాయేణానంతగుణగణశబ్దః శేషాదీనాంవిశేషాః 'తయాసహాసీనమిత్యాదిశ్లోకేషు ద్రష్టవ్యాః ఆసనవాహనసేనేశద్వారపాలాదిభేదేన నానావిధత్వం అనంతత్వమిహాసంఖ్యాతత్వమ్- ఇహపరిజనాః ఛత్రధారకాదయః, పరిచారికాః, అనుగ్రహావిమలాద్యాః తథాకాంతీవారుణీసూత్రవతీ రుద్రాసుకీర్తిప్రభృతయఃశేషాదిపత్న్యః తా అపిహి

గరుడప్రముఖనానావిధానంతపరిజనపరిచారికాపరిచరిత చరణయుగళపరమయోగివాఙ్మనసా పరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావ స్వాభిమతవివిధవిచిత్రానంతభోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థాన సమృద్ధానంతాశ్చర్యానంత

తేషాంయథార్హంసాంతః పురస్వామిసేవావిశేషార్థా ఏవ ‘గుణైర్దాస్యముపాగత’ ఇతిన్యాయేనస్వామివిగ్రహగుణైరపి కైంకర్యే ప్రేరితత్వమభిప్రేత్యాహ, పరిచరితచరణయుగళేతి - ఏవంనిత్యవిగ్రహాదియుక్తస్య నిత్యసూరిసేవ్యస్య ముక్తగమ్యం నివాసస్థానమాహ పరమేతి, పరమయోగివాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్య స్వరూపస్వభావేతి సంబుద్ధ్యంతం కేచిద్వ్యాచక్షతే- తదాపూర్వోక్తానాం సర్వేషాం పరత్వసౌలభ్యోపయోగిత్వజ్ఞాపనాయతదుభయం స్వరూప స్వభావశబ్దాభ్యాం వివక్షితమ్, స్వరూపనిరూపకం నిరూపితస్వరూపవిశేషకంచేతి ధర్మవర్గద్వయంవా, ఏవంసతిపూర్వోక్తమేవ ముఖాంతరేణానవసరే నిగమితంస్యాత్ ఇతో వరమనుక్తపరమవ్యోమప్రకర్షకథనమ్- తథాచతద్విశేషణతయైవ సప్తమ్యంతత్వేన శ్రీవైకుంఠగద్యేష్వేతత్పఠితం, పరమయోగినస్సాక్షాత్కృతపరబ్రహ్మస్వరూపాః శ్వేతద్వీపవాసినః ‘యేతుముక్తాభవంతీహనరాభరతసత్తమ । తేషాంలక్షణమేతద్ధియచ్ఛ్వేతద్వీపవాసినా’ మితిహి స్మర్యతే- పరమవ్యోమ్నస్స్వరూపం శుద్ధసత్త్వమయం, తమసః పరస్యాపిపరమవ్యోమ స్వరూపస్యాపరిచ్ఛేద్యత్వ మూర్ధ్వాదిభాగేన వ్యవస్థాప్యం తత్స్వభావో భోగ్యతమత్వాదిరూపః, వివిధశబ్దో భోగ్యప్రభృతిషు త్రిష్వప్యన్వేతవ్యః- భోగ్యమప్రాకృతంసాశ్రయంశబ్దాది, తదుపస్థాపకతయా స్వీకృతాని భోగోపకరణాని భోగస్థానానిక్రీడాపర్వతాదీని స్వరూపగుణసంస్థానాది వైచిత్ర్యాతిశయేన నిత్యాపూర్వవదనుభావ్యతయాఽనంతాశ్చర్యత్వం ప్రత్యేకంమహద్భిరసంఖ్యాతైశ్చరత్నభూషణభద్రా

మూ—మహావిభవానంతపరిమాణ నిత్యనిరవద్యనిరతిశయ శ్రీ
వైకుంఠనాథ

సనాదిభిర్యోగాదనంతమహావిభవత్వం పర్యంకవిద్యాదిషు హి విచిత్రన
దీహ్రదసభాదివిశిష్టం ముక్తగమ్యం స్థానముపదిశ్యతే 'సహస్రస్థూణే
విమితే దృఢ ఉగ్రే యత్ర దేవానామధి దేవ ఆస్తే' ఇతి తలవకారా అధీయ
తే- పూర్వోక్తాపరిచ్ఛేద్యత్వే హేతురనంతపరిమాణత్వమ్- అనిత్యసావ
ద్యస్థానాంతరవ్యవచ్ఛేదార్థమిహ నిత్యనిరవద్యత్వోక్తిః- తత్ర పంచో
పనిషత్ప్రతిపాద్యానాం భూతానాం తత్సంఘాతరూపాణాం చ కేషాం
చిద్భగవన్నిత్యేష్టత్వేన నిత్యత్వమవిరుద్ధమ్- త్రిగుణవత్కర్మిణాం భ
గవత్స్వరూపతిరోధానాది హేతుత్వాభావాత్- నిరవద్యత్వం నిరతిశ
యత్వం స్థానగుణైస్సర్వైస్సర్వస్థానాతిశాయిత్వమ్- యథోక్తం మహా
భారతే 'రమ్యాణి కామచారాణి విమానాని సభాస్తథే' త్యుపక్రమ్య
'ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన' ఇతి- 'ఆత్మా కేవలతాం ప్రా
ప్తో యత్ర గత్వా న శోచతి । ఈదృశం పరమం స్థానం నిరయాస్తే చ తాదృ
శాః' ఇతి చ 'కుఠి గతిప్రతిఘాతే' ఇతి ధాతుః- గతిరవగతిః- జ్ఞానప్రతి
ఘాతకకర్మప్రసంగరహితా నిత్యసూరయో వికుంఠాః- తైస్సంబంధా
దత్ర వైకుంఠశబ్దో ప్రాకృతస్థానపరః 'విజ్ఞానసారథిర్యస్తు మనః ప్రగ్ర
హవాన్నరః । సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పద' మిత్యా
దిభిస్తత్సిద్ధిః- అత్ర హి వ్యతిరేకవిభక్తిస్వారస్యాబాధాత్ 'పరమే వ్యో
మన్ని' త్యాదిభిరైకార్థ్యాచ్చ పరమపదశబ్దో న పరమాత్మస్వరూపప
రః 'నాకస్య పృష్ఠమారుహ్య గచ్ఛేద్బ్రహ్మసలోకతామ్ - దివ్యం స్థాన
మజరం చాప్రమేయమ్- ఏకాంతిన' ఇత్యారభ్య 'తేషాం తత్పరమం స్థా
నం యద్వై పశ్యంతి సూరయ' ఇత్యాదిభిః స్థానవిశేషస్య స్పష్టోక్తేః. న
చైతేషామండాంతర్వర్తి భగవల్లోకవిషయత్వం తదంతర్వర్తినాం స
ర్వేషాముత్పత్తివినాశశ్రవణాత్- ఏతస్య నిత్యత్వాక్షరత్వాజరత్వోక్తేః

మూ— స్వసంకల్పానువిధాయిస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిస్వశేషతైకస్వభావ, ప్రకృతిపురుషకాలాత్మక

' అండంభిత్త్వాతథోర్ధ్వతో' ఇత్యాదిభిరండబహిర్భూతతత్వసూచనాచ్చ-తథాపి త్రిగుణాంతర్భావో స్త్వితిచేన్న- తమస్తత్వాదర్వాచాంసు బాలోపనిషదిప్రళయప్రతిపాదనాత్- ముక్తగతౌశీర్షకపాలప్రభృతి తమః పర్యంతతత్త్వభేదేన గంతవ్యదివ్యదేశాభిధానాత్ 'ఆదిత్యవర్ణం తమసఃపరస్తాత్-తమసఃపరమోధాతాశంఖచక్రగదాధర' ఇత్యాదేశ్చ నాథఈశ్వరః ' నాధృనాధృయాచ్ఞోపతాపైశ్వర్యాశీష్షి ' తి నాథతేరైశ్వర్యార్థత్వ వచనాత్ తస్మిన్ దివ్యదేశేభగవతఐశ్వర్యం స్వేనాప్యపహ్నోతుమశక్యమితిభావః ఏవంనిత్యవిభూతియోగఉక్తః అథ తత్ప్రతిద్వంద్విలీలావిభూతియోగంపదర్ '॰కారణంతుధ్యేయః- యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వ' మిత్యాదిప్రసిద్ధస్య ముముక్షుసమాశ్రయణీయస్య ' యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే- జన్మాద్యస్యయత ' ఇత్యాద్యుక్తంలక్షణమప్యాహ * స్వసంకల్పేతి * బద్ధానా మీశ్వరాభిమతాపరిజ్ఞానేన ప్రాయశః ప్రవృత్తిరితిజ్ఞాపయితు మచిత్సమభివ్యాహారేణసర్వచిదచిత్సాధారణంసంకల్పానువిధాయిత్వముక్తమ్- ప్రకృత్యాదీనాం స్వరూపస్థిత్యోరీశ్వరనిత్యేచ్ఛావశేన నిత్యసిద్ధత్వ మిహాభిప్రేతమ్- ప్రవృత్తిమాతుసంకల్పజన్యత్వం- ప్రకృతేః స్వరూపంత్రైగుణ్యేన నిరూప్యమ్- సంసారిపురుషస్యతుసంకుచితజ్ఞానత్వేన కాలస్యతుకలాముహూర్తాదిమయత్వేన - త్రయాణాంస్థితిఃపూర్వవత్ - ప్రవృత్తిర్వ్యాపారః- అత్రప్రకృతిగ్రహణంప్రాకృతానామప్యుపలక్షణమ్. తేననారాయణశబ్దేన ' నరాజ్జాతానితత్త్వానీ'త్యాదినిరుక్తిస్సూచ్యతే - ప్రకృత్యాత్మకజగదుక్త్యావా కార్యతత్త్వసంగ్రహః లీలావిభూతే రశేషత్వాన్యశేషత్వ భ్రమసంభవస్థానత్వాత్తదపనోదనాయాత్ర స్వశేషతైస్వభావత్వముక్తం శేషత్వస్య శరీరలక్షణత్వసిద్ధ్యైయావత్సత్తాకత్వ

మూ — వివిధవిచిత్రానంతభోగ్యభోక్తృవర్గ భోగోపకరణ భోగస్థానరూప నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీల

మిహవివక్షితమ్- తథానిరుపాధికాన్యశేషత్వరాహిత్యంచ అత్రశరీర స్వభావే ష్వాధేయత్వాదిషు సంకల్పానువిధాయిత్వోక్త్యానియామ్యత్వం శాబ్దమాధేయత్వమభిప్రేతమ్- ప్రకృత్యాత్మకత్వం భోగ్యభోగోపకరణాదౌ వ్యష్టిసమష్టిపురుషవిభాగరూపతయా పురుషాత్మకత్వం భోక్తృవర్గే అత్రభోక్తృత్వం కర్మోపాధికం - పరమపదేతు నిరుపాధికభోక్తౄణాం సతామప్యనుక్తిస్తత్రత్యానాం స్వాధీన స్వార్థభోక్తృత్వ భ్రమరాహిత్యాభిప్రాయా క్షణలవాదిషు కాలావచ్ఛేదేషు కాలాత్మకత్వం తేషాం జగచ్ఛబ్దేనగ్రహణం అభూదస్తిభవిష్యతీత్యాది రూపేణజగద్విశేషణత్వ ప్రతీత్యనుసారాత్ । వ్యాప్తస్యాపి కాలస్య లీలావిభూతిమాత్రపఠనమ్ ‘ కాలంసపచతే తత్రనకాలస్తత్రవైప్రభుః- కలాముహూర్తాదిమయశ్చకాలోనయద్విభూతేః పరిణామహేతు ’ రితినిత్యవిభూతేరకాలకాల్యత్వజ్ఞాపనార్థమ్; తత్రతత్తదనిత్యసద్భావే లీలావిభూతివత్కాలనియమోనాస్తీతివిశేషః - భోగ్యప్రభృతిసర్వంప్రత్యేకంవివిధం. తత్తదవాంతర విశేషవివక్షయా విచిత్రోక్తిః- ఆశ్చర్యతయావా ‘ జగదేతన్మహాశ్చర్యంరూపం యస్యమహాత్మనః’ ఇతిహ్యుచ్యతే ఏకైకవర్గవ్యక్తీనామసంఖ్యాతత్వాదనంతత్వమ్ భోగ్యభోగోపకరణాదీని పూర్వవత్ ప్రాకృతత్వాదిభిరిహవిశేషః భోగశ్చాత్రసుఖదుఃఖానుభవాత్మకః మహదాదీన్యనంతబ్రహ్మాండాని సంగృహ్ణాతినిఖిలశబ్దేనకతిపయ జగత్కారణ విరించాదివ్యావృత్తిసిద్ధిః నిఖిలజగదుదయాదేరేకైకస్యైవ బ్రహ్మలక్షణత్వేసంభవత్యపివ్యష్టిసృష్ట్యాదినిత్యాసంభవంతీం భిన్నకర్తృత్వాదిశంకాం నిరసితుమిహత్రితయోక్తిః జగన్నిష్ఠానాముదయవిభవలయానాం పరమపురుషలీలాత్వోక్తి స్సర్వశరీరతయా తత్తద్విశిష్టరూపేణ తత్తదవస్థాభ

మూ—సత్యకామ సత్యసంకల్పపరబ్రహ్మభూతపురుషోత్తమ మహావిభూతే

వతీత్యుపాదానత్వ సూచనార్థ పరిపూర్ణతయా ప్రయోజననిర
పేక్షస్య కథం జగద్వ్యాపార ఇతి శంకానిరాసాయ లీలాశబ్దః 'క్రీడతో
బాలకస్యేవ-క్రీడా హరేరిదం సర్వమ్- హరే విహరసి క్రీడాకందుకైరి
వ జంతుభిః- లోకవత్తు లీలాకైవల్య' మిత్యాదిభిస్తత్సిద్ధిః. లీలారూప
ప్రయోజనవతో ప్యవాప్తసమస్తకామత్వం సర్వత్రావిహతేచ్ఛత్వం
ఏవం నారాయణశబ్దోక్తం శరణ్యత్వం యథానిరుక్తిసంబోధితమ్- అ
థ సత్యకామేత్యాదేః పూర్వాపరపునరుక్తిపరిహారాయ ప్రాగుక్తేష్వే
వార్థేషు ఇదం సమాఖ్యాష్టకం ప్రమాణీక్రియత ఇతి కేచిద్వ్యాచఖ్యుః
తత్ర చతుర్ణాం సమాఖ్యాత్వం వ్యక్తమ్- సత్యకామాదిశబ్దానాం క
థంచిత్సమాఖ్యాత్వం కల్ప్యమ్- పరబ్రహ్మభూతేత్యత్ర తు బ్రహ్మశబ్ద
మాత్రం సమాఖ్యా- అన్యథాపి నామత్వకల్పనే గౌరవం స్యాత్- అత్ర
పరశబ్దేన విశేషణం త్వౌపచారికప్రయోగవ్యవచ్ఛేదార్థం - సత్య
కామసత్యసంకల్పశబ్దౌ పూర్వం విశేషణమాత్రపరతయోక్తౌ. ఇహ
తు తత్ప్రమాణతయా యథాశ్రుతి తద్విశిష్టవిషయతయేతి విశేషః లీ
లాపదసూచితం జగన్నిమిత్తత్వమపి సత్యసంకల్పత్వేన స్థాపితమ్. జ
గదుదయాదిలీలాత్వద్యోతితముపాదానత్వం తు పరబ్రహ్మభూతేత్యనే
నాభిప్రేతమ్ ' సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ - తజ్జలానితి శాంత' ఇత్యాద్యను
సారాత్ - ఏవమభేదశ్రుతిబలాదుపాదానత్వేనాభిమతస్య బ్రహ్మణః
స్వరూపపరిణామపక్షేణ చిదచిద్గతసర్వదోషాన్వయశ్శంక్యేతేతి తత్పరి
హారాయ స్వయమేవ గీతం శ్రుత్యర్థమాహ * పురుషోత్తమేతి *
అత్ర పంచమ్యాదివిభక్తిత్రయేపి సమాసో ద్రష్టవ్యః నన్వేవం భేదాభేద
శ్రుత్యోర్విరోధాదన్యతరబాధస్స్యాదిత్యత్ర ఘటకశ్రుతిసిద్ధమాహ -
* మహావిభూతే ఇతి * విభూతిశబ్దోఽత్ర నియంతవ్యపరః 'యదండామి

మూ—శ్రీమన్ నారాయణవైకుంఠనాథ

త్రిశ్లోకార్థఇహానుసంధేయః- శరీరతయా విభూతిత్వా దత్రస్వరూప
భేదేపి సామానాధికరణ్యం ముఖ్యమితిభావః- ఏవంసర్వవిలక్షణస్య స
ర్వనియంతుః జగద్వ్యాపారలీలాయాం స్వవల్లభాసామరస్యమభిప్రే
త్యాహ * శ్రీమన్నితి * ' విభూతింప్రతి శేషిత్వం ద్వినిష్ఠమిత్యభిప్రా
యేణాహ శ్రీమన్నితీతి వ్యాసార్యాః, స్వవిభూతినామధేయత్వా
దినియమైశ్శరీరత్వంవ్యంజయితుమాహ- * నారాయణేతి * నిత్యవి
భూతియోగం శుద్ధసృష్ట్యుపాదానత్వంచ ప్రభూతోపకారకత్వ జ్ఞాప
నాయవిశేషతస్సూచయతి * వైకుంఠనాథేతి * ఇదంసంబుద్ధిద్వయం
వా- తదాతుతత్త్వసాక్షాత్కారప్రతిఘాతకరహిత దేశాదిసంబంధీ
వైకుంఠః. అపేక్షితసిద్ధ్యర్థం సర్వైరపియాచనీయః. తత్ప్రదానా
దావీశ్వరశ్చ నాథః. ఏతత్సత్యకామేతిపదాష్టకం (ప్రా)ప్యాకారనిష్క
ర్షార్థమితి వక్ష్యమపి ప్రగుణీకుర్మః 'సోశ్నుతేసర్వాన్సహ-బ్ర
హ్మణావిపశ్చితేతి కామశబ్దోదితానాం బ్రహ్మగుణానామపి ప్రాప్య
త్వోక్తిమభిప్రేత్యాహ- సత్యకామేతి- ప్రాప్యానుప్రవిష్టనిత్యవిగ్ర
హవిభూతిద్వయయోగపి కేచిత్సత్యకామశబ్దం ప్రమాణయంతి. య
ద్వాముముక్షూణాం భోక్తవ్యస్స్రష్టేర్భోగస్యచోపకరణతయాభిమ
తాః పదార్థాఅన్యసంతీతిభావః. ప్రాప్తిదశాయాం విభూతిద్వయో
పి అపూర్వానంతభోగ్యస్రష్టృత్వమాహ. సత్యసంకల్పేతి ॥ ప్రకృష్ట
భోగ్యతయాపినిరతిశయబృహత్త్వమాహ॥పరబ్రహ్మభూతేతి " బ్రహ్మ
వేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదిభిరభేదాపత్తిశఙ్కాం పరిహరన్ బద్ధము
క్తవిలక్షణతయా కైంకర్యోద్దేశ్యత్వ సంభవమాహ- పురుషోత్తమేతి-
కైంకర్యస్థానోపకరణాది సమృద్ధిమత్త్వమాహ -మహావిభూతఇతి- స
పత్నీకస్య కైంకర్యోద్దేశ్యత్వం సూచయతి శ్రీమన్నితి- సంబంధగుణ
విభూతివ్యాపారైస్సర్వైరపి భోగ్యత్వాతిశయంప్రకాశయితుమాహ

మూ—అపారకారుణ్య

నారాయణేతి- సూరిసేవ్యవిగ్రహ విభూతివిశిష్టస్య దేవయానపథికవిశ్రమస్థానత్వ మభిసంధాయమాహ- వైకుంఠనాథేతి- అత్రతృతీయమపి వక్ష్యంబ్రూమః. ప్రకృతస్యశరణ్యస్య స్వీకృతసర్వ భరనిర్వహణక్రమస్సత్యకామాదిభిరష్టభిః పదైరవబోధ్యతే, సత్యకామ, కామ ఇహ ప్రపన్నేభ్యోనిరతిశయానందప్రదానేచ్ఛా తస్యాస్సామర్థ్యం వినా భావాత్సత్యత్వం, తచ్చఅమోఘత్వం- సత్యసంకల్ప, సంకల్పోఽత్ర ప్రతిబంధనివర్తనవిషయః, సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామీతిహ్యేవమేవాత్థేతిభావః- పరబ్రహ్మభూత, నిరతిశయబృహత్త్వవిశిష్ట స్వంస్వాశ్రితానపి జ్ఞానతో భోగతశ్చ పరమసామ్యపర్యంతం బ్రహ్మయితాసి-పురుషోత్తమ 'యోమామేవమసంమూఢ' ఇత్యాదినా తద్విదాంకృతకృత్యత్వోక్త్యాత్వన్నిర్వాహ్యభరత్వం త్వయైవసూచితం- యద్వా షణు దానే 'పురుసనోతీతిపురుషః- బహుప్రదేభ్యస్సర్వేభ్య ఉత్తమత్వాత్పురుషోత్తమః-మహావిభూతే విభూతిరిహ విభవనం ప్రభవనం నియమనమిత్యర్థః- తస్యమహత్త్వమపరిచ్ఛిన్నత్వం సంశ్రితార్థ సంసారకారాగృహాన్నిర్గమయ్య తదర్థతయాసర్వం నియచ్ఛసీతిభావః 'అనన్తో దేశకాలాదిపరిచ్ఛేదవివర్జితః । మహావిభూతిరిత్యుక్తో వ్యాప్తిస్సామహతీయతః' ఇత్యత్రాపినియంతృత్వేన వ్యాప్తిర్వివక్షితా । శ్రీమన్ శ్రియానిత్యయుక్త స్త్వంత్వదభిమతమాశ్రితకృత్యం నిర్వహసి,నారాయణ సంబంధమనుసంధాయదాయవిభాగన్యాయేన స్వామితయా చస్వార్థం స్వయంస్వాత్మానం ప్రాపయితాసీతిభావః-వైకుంఠనాథ,దివ్యపర్యంకసుఖాసికాయాం నిజపాదమూలసేవాం దాతుమవస్థితోఽసీతి త్రిష్వపిపక్షేషు ముఖభేదైః పునరుక్తిపరిహారస్సిద్ధః- అథశరణ్యస్య సమర్పితసర్వభరస్వీకారానుగుణస్స్వస్య చాధికారోపాయ నిష్పాదకాఉక్తాఅనుక్తాశ్చాకారాః అష్టాదశభిః పదైర్నిష్కృష్యానుసంధీయ

మూ — సౌశీల్యవాత్సల్యౌదార్యైశ్వర్య సౌందర్య

న్నే- అత్రిస్వాపరాధస్వనికర్షస్వ హేయసంబంధస్వరక్షణవిసంవాదా దిదోషపరిహారోపయుక్తానాం గుణవిశేషాణాం ప్రకర్షః ప్రథమము చ్యతే -అపారేతి- కారుణ్యస్యాపారత్వం అవశ్యదండనీయేష్వప్యాదృశే ష్వపిప్రవృత్తేః. యథా 'వధార్హమపి కాకుత్స్థః కృపయాపర్యపాల యత్' ఇతి, స్వేనాప్యుక్తం. 'మచ్ఛరైస్త్వం రణేశాంత స్తతః ప్రాణాన్ భ విష్యసి' ఇతి 'గచ్ఛానుజానామి రణార్దిత స్త్వ' మిత్యాదిషుచ న్యూనా త్మకత్వ దర్శనజనితావజ్ఞాసాధ్వసపరిహారార్థమిహ సౌశీల్యోక్తిః త స్యాపారత్వం విశేషజ్ఞేషు విరించాదిషువిష్ణ్వాద్యవతారైః అనభిజ్ఞేషు చ మత్స్యకూర్మాదిషుతత్తత్స్వరూపైరవతారైర్నిర్విశేషసంరంధ్రిసం శ్లేషాత్ వాత్సల్యస్యాపారత్వం 'రిపూణామపివత్సల' ఇత్యుక్తమ్. ఔ దార్యస్యాపారత్వమర్థిషూదారత్వవచన హేతుభూత మర్థితప్ర దానేస్వప్రయోజనానభిసన్ధిమత్త్వమ్. స్వసంశ్రితేభ్యః సవిభూతికం స్వాత్మానందత్త్వాతదనుబన్ధిషు మనుష్యాదిష ప్యవిశ్రాంతత్వంవా - శ్రీయతే హి నాస్యావగపురుషాః క్షీయంత ఇతి 'నాస్యాబ్రిహ్మావితృప్తో భవతీ'తిచ ఐశ్వర్యస్యచకథనమిహానాదికాలంస్వరక్షణవిపరీతప్రవృ త్తాకేనచిద్వ్యాజేనస్వయమేవనియమ్యాభిముఖీకరోతీతి జ్ఞాపయి తుమ్- తస్యాపారత్వమ్ 'సంసారన్యూనతాభీతాస్త్రిదశాఃపరిపంథిన' ఇ తిన్యాయేన బ్రహ్మాదిషు దేవేషు సుగ్రీవాదిషు సుహృత్సువానిరుంధా నేషు తానపి శరణాగతానుగుణీకర్తుంసమర్థత్వంసౌందర్యస్యాప్య పారత్వంవిరుద్ధప్రకృతీనాం శూర్పణఖాదీనాం సత్వస్థానామృషీణామ ప్యవిశేషేణ దృష్టిచిత్తాపహారితయాతుష్టూషాజనకత్వమసద్వాసనాది శామకత్వంచ యథోక్తం శ్రీపౌష్కరేఽర్చావతారప్రకరణే 'సంద ర్శనాదకస్మాచ్చ పుంసాంసంమూఢచేతసామ్ । కువాసనాకుబుద్ధిశ్చకు తర్కనిచయశ్చయః ॥ కుహేతుశ్చకుభావశ్చనాస్తికత్వంలయంవ్రజేది

మూ—మహోదధే అనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్య ప్రణ
తార్తిహర ఆశ్రితవాత్సల్యైకజలధే

తి- అతిసుందరవిగ్రహేణ సహ భగవతః పరత్వానుసంధానం తత్సాన్ని
ధ్యకారణమితి చ- తత్రోక్తమ్ 'నిత్యసిద్ధే తదాకారే తత్పరత్వే చ పౌ
ష్కర । యస్యాస్తి సత్తా హృదయే తస్యాసౌ సన్నిధిం వ్రజేత్' ఇతి- తత్సా
చ నార్థమైశ్వర్య సౌందర్యయోరిహావ్యవహితపాఠః 'సర్వస్య శరణం
సుహృత్ సుహృదం సర్వభూతానాం- సర్వలోకశరణ్యాయ సర్వయో
గ్యమనాయాస' మిత్యాది ప్రసిద్ధస్వభావస్య వాయస వానర రాక్ష
సాది విశేషానాదరేణాంగీకుర్వతస్తే మాదృశజనేపి గుణవృత్తాదినికర్షా
న త్యాగకారణమిత్యాహ * అనాలోచితవిశేషేతి * అత్ర విశేషశబ్ద
వివక్షితమనాలోచిత గుణగణేతి శ్రీవైకుంఠగద్యే వ్యంజితం ప్రపత్తే
స్సర్వాధికారత్వమప్యనేన ప్రకాశితమ్ 'దుర్గసంసారకాంతారమ
పారమభిధావతాం । ఏకః కృష్ణనమస్కారో ముక్తితీరస్య దేశికః. ప్ర
ణమ్యైకృష్ణం సహసా ఏకోపి కృష్ణేసుకృతః ప్రణామ' ఇత్యాదిషూక్తమ
ల్పయత్న ప్రసాద్యత్వమాహ - * ప్రణతార్తిహరేతి * అనేన స్వ
స్యైవం విధావస్థా హేతురవతారవిశేషోప్యనుసంహితః - ఉక్తం హి స్వ
యమేవ 'నిరస్తేతరభోగాశో వరదం శరణం గత' ఇతి అత్ర ప్రణతశబ్దః
ప్రకృతానుగుణ్యాత్ 'ప్రపన్నార్తిహరం విష్ణు' మిత్యాద్యనుసారా
చ్చ ప్రకృష్టప్రహ్వీభావయుక్త ప్రపన్న విషయో వా. ప్రస్తుతావతారేవ్య
క్తతమం స్వస్మిన్నుపకారకతమం చ వాత్సల్యగుణం పూర్వం ద్విరుక్త
మపి 'మిత్రభావేన సంప్రాప్తం. దోషో యద్యపి తస్యస్యా' దిత్యా
దిస్మరణాయ పునరాహ * ఆశ్రితేతి * వాత్సల్యగుణోదధౌ నిగ్రహాది
కం నిమగ్నం భవతీత్యభిప్రాయేణ ఏకశబ్దః- అత ఏవ హి సర్వజ్ఞత్వా
'దౌ స్థితేప్యవిజ్ఞాతృత్వాద్యుక్తిః ఉపాయాంతరం స్వీక్రియతామిత్యత్ర
అస్మాన్వేత్థ పరాన్వేత్థేతి ప్రకారేణ మాదృశానామకించనానా మధి

మూ—అనవరతవిదితనిఖిలభూతజాతయాథాత్మ్య అశేషచరా
చరభూతనిఖిలనియమననిరత అశేషచిదచిద్వస్తుశేషిభూత నిఖిల
జగదాధార అఖిలజగత్స్వామిన్ అస్మత్స్వామిన్

కర్తవ్యం హితతమంత్వమేవజానాసి త్వదాయత్తానుకూల్యస్యచ శేషవృత్తివిధానేపినత్వంసుప్తోనవాగతః-సర్వజ్ఞస్యతే-త్వయాపిలబ్ధం భగవన్నిదానీం. యదిమేనదయిష్యసే ఇత్యాదికంనవిజ్ఞాపనీయమిత్యభిప్రాయేణాహ *అనవరతేతి* అనవరతనిఖిలశబ్దాభ్యాంజ్ఞానస్యకాలతోవిషయతశ్చసఙ్కోచోవ్యుదస్తః 'త్వమేవైవంకురుష్వమామ్.కురుష్వమామనుచర' మిత్యాదిన్యాయేన త్వదధీనవ్యాపారస్యమేత్వయైవప్రాతికూల్యనివర్తనాదికమపి కార్యమిత్యాహ*అశేషచరాచరేతి* నిఖిలశబ్దః స్వరూపస్థిత్యాదినియంతవ్యకార్త్స్న్యపరః. సార్వకాలికనియమనకార్త్స్న్యపరోవా. ఆగమైరాచార్యాదిభి రంతరాత్మతయాచ బహుప్రకారంహినియమనం. నహ్యవిధేయంతేకించిత్ యేనమేభీమితం ప్రతిబంధాద్విలమ్బేతఅలభ్యంవాస్యాదితిభావః - పరిపూర్ణస్యమేత్వదంగీకారేణనకించిత్ప్రయోజనమిత్యత్రాహ. * అశేషచిదచిదితి* నహీమదేకవర్జంతేనసర్వశేషిత్వమ్. అతోమమాప్యతిశయేతవచార్థః ప్రకల్ప్యతఇతిభావః. తథాపియథావస్థితరక్షాపేక్షాతవనాస్తికథంచత్వంరక్షణీయఇతిశఙ్కాయామాహ * నిఖిలజగదాధారేతి * గుణాదివత్త్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణస్య మమాపేక్షామంతరేణైవమత్సత్తాదికంత్వయైవరక్ష్యతే-తత్సాఫల్యార్థం రక్షాపేక్షాదికమపిత్వయైవ కారయితవ్యోహమ్- నహిత్వదధీనసత్తాకస్యమేత్వన్నిరపేక్షప్రవృత్తిస్సంభవతీత్యభిప్రాయః, ఏవమేవహిశేషభూతానాం స్వతన్త్రస్వామినాత్వయైవయథేష్టం స్వముద్దిశ్యవినియోగః క్రియతఇత్యాహ - అఖిలజగత్స్వామిన్నితి * ఇష్టానిష్టప్రదానసాధారణేస్మిన్ మద్వినియోగేకింతవాయాత మిత్యత్రాహ *అస్మత్స్వామిన్నితి*మదాచార్యసంతతిసామ్ముఖ్యేన మమైవంవిధత్వత్సంబంధజ్ఞానాద్వ్యవస్థా ప్రధాన

మూ—సత్యకామ సత్యసఙ్కల్ప సకలేతరవిలక్షణ అర్థిక
ల్పక ఆపత్సఖ

రూపోపకారే ప్రవృత్తేన త్వయా శేషపూరణం కార్యమితి భావః- పరిపూ
ర్ణతయా పూర్వోపకారప్రత్యుపకారనిరపేక్షస్య తవాకించన నిత్యసా
పేక్షసంశ్రితరక్షణమాత్రీయనిత్యగుణపరిత్రాణమితి సూచయతి * స
త్యకామేతి * సర్వశక్తేస్తవ నిత్యసూరివర్గే మన్నివేశనమీషత్కరమ్ -
నహి త్వద్వ్రతం కేనాపి హంతుం శక్యమిత్యాహ *సత్యసఙ్కల్పేతి * త
వ్యపేక్షితార్థమన్యః కశ్చిదాశ్రయితామిత్యత్రాహ *సకలేతర
విలక్షణేతి * ‘విష్ణుపోతం వినానాన్యత్కిఞ్చిదస్తి పరాయణమ్, భవ
త్వాం కథ్యతే సత్యం విష్ణురేకః పరాయణమ్’ ఇత్యాదిభిరన్యేభ్యస్తవమో
క్షప్రదత్వాదిరూపం విశేషం పశ్యన్నహం ముముక్షుః కమన్యమాశ్ర
యేయమ్- నహి పరతన్త్రః కశ్చిత్స్వతన్త్రకృత్యం ప్రార్థనీయః- న
చ త్వం పరతన్త్ర ఇతి భావః- యద్యర్థినం మాం నాద్రియసే కథం తవౌ
దార్యప్రథా జీవేదిత్యభిప్రాయేణాహ- *అర్థికల్పకేతి * అర్థీ చ
కల్పకశ్చేతి విగ్రహః- అర్థినాం కల్పద్రుమ ఇతి వా- ఉక్తం హి ‘సస
ర్వానర్థినో దృష్ట్వా సమేత్య ప్రతినన్ద్య చ’ ఇతి- అర్థినః కల్పద్రుమా
యస్య సోర్థికల్పక ఇతి వా వివక్షితమ్ - యద్గీయతే ‘ఉదారాః సర్వ
ఏవైతే’ ఇతి అభిమతపురుషార్థదానార్థమర్థినాముత్పాదకశ్శా
స్త్రాదిముఖేనార్థిత్వాపాదకశ్చేతి వా, ఏవం పూర్వోక్తస్యాప్యౌదార్య
స్యాతిశయప్రదర్శనే తాత్పర్యాదపునరుక్తిః జ్ఞాతం మయా వసిష్ఠేనేత్యా
దికమనుసన్దధానః పాంచాలీగజేన్ద్రాదివదాపన్నస్యానన్యగతికస్య
మమైతామాపదమవేక్ష్య రక్షితుమర్హసీత్యాహ * ఆపత్సఖేతి * ఆ
పది సఖివత్సంరక్షక ఇత్యర్థః విశ్వసనీయత్వస్నేహవిషయత్వాది సూ
చనాయ సఖిశబ్దః, శత్రుమపి ‘తస్మాత్పరిశ్రాన్త ఇతి వ్యవస్యన త్వా శరై
ర్మృత్యువశం నయామీ’త్యవోచత్ -ఏవం ద్వాభ్యామిష్టప్రాపకత్వం అ

మూ—శ్రీమన్ నారాయణ అశరణ్యశరణ్య అనన్యశరణస్త్వత్పాదారవిందయుగళమ్ శరణమహం ప్రపద్యే

నిష్టనివర్తకత్వంచదర్శితమ్ - అథతత్ర సమానాభిప్రాయతయానిత్యయుక్తామఖిలజగన్మాతరంపురస్కుర్వతోమేమహాంతోప్యపరాధాస్త్వయాక్షంతవ్యా ఇత్యాహ- *శ్రీమన్నితి* సంబన్ధగుణవిభూతివియోజనవ్యాహారాస్తేమదుపేక్షయామందఫలామాభూవన్- అతఆత్మానంనాతివర్తేరన్నిత్యాహ *నారాయణేతి* ఉత్తరఖండస్థాపేక్షయాపూర్వంశ్రీమన్నిత్యాద్యుక్తమ్- ఇహతుపూర్వఖండస్థాపేక్షయోక్తైస్స్వభావైఃఫలితమాహ * అశరణ్యశరణ్యేతి* స్మర్యతేహి 'అగతీనాం గతిర్భవాన్' ఇతి అతఏవఅనాలోచితేత్యాదినానపునరుక్తిః తత్రహితారతమ్యానాదరేతాత్పర్యమ్ - ఏతత్సర్వంవ్యాఖ్యేయవివక్షితప్రాప్యప్రాపకాకారప్రపంచనమ్-అస్తుహ్యేవమ్ -ఏతావతాపి కింత్వయాలబ్ధం సర్వత్రహిశాస్త్రార్థేధికారోపేక్షిత ఇత్యత్రాహ. *అనన్యశరణఇతి * తత్త్వవిదోనన్యప్రయోజనస్యమమసిద్ధోపాయాంతరం నాస్తి 'అహమస్మ్యపరాధానామ్- స్వధర్మనిష్ఠోస్మి' త్యాద్యుక్తావస్థావిశేషవిదశ్చమేసాధ్యోపాయాంతరమపి నాస్తీతిప్రతిబుద్ధోస్మి - అయమేవహిమమాత్రాధికారఇతిభావః ఇదంతువ్యాఖ్యేయస్తోత్తమపురుషాభిప్రేతమితి జ్ఞాపనాయాహమపి నమమశరణమితివ్యంజనాయచ అధికోహంశబ్దః అథవా అనన్యశరణఇత్యుపాయాన్తరశూన్యత్వ మహమిత్యుపాయభీరుత్వమతిశఙ్కారాహిత్యంప్రయోజనాంతరతదుపాయపరిత్యాగిత్వంమోక్షార్థప్రపత్త్యున్ముఖత్వంచవ్యజ్యతే- ఏతత్సూచితఃకార్పణ్యవిస్తారః ప్రతివచనవాక్యేషుగద్యాంతరయోశ్చద్రష్టవ్యః త్వదిత్యాదినా పూర్వఖండపదక్రమానుసరణం త్వచ్ఛబ్దశ్శరణ్యతోపయుక్త సర్వాకారవైశిష్ట్యపరః- పాదేత్యాదికం ప్రాగుక్తార్థం, అత్రద్వయమిత్యస్యవ్యాఖ్యాతప్రాయమితిశేషః తాత్పర్యంతు పూర్వమేవోక్తం.

మూ—అత్రిద్వయమ్ 'పితరమ్మాతరందారాన్పుత్రాన్బంధూ
న్సఖీన్గురూన్ । రత్నానిధనధాన్యాని క్షేత్రాణిచగృహాణిచ ॥
సర్వధర్మాంశ్చసన్త్యజ్య సర్వకామాంశ్చసాక్షరాన్ ।

యద్వా- ద్వయమర్థానుసంధానేనసహైవముక్తమితివావక్తవ్యమితివావివక్షితమ్- వాక్యాంతరైఃపునఃపునః ప్రపద్యతఇతితు నాశంకనీయమ్- ఏకసాధ్యసిద్ధ్యర్థం ప్రపత్త్యావృత్తేః ప్రతిషేధాదిహసాధ్యాన్తరాయోగాచ్చ పితరమిత్యాదికంతు స్వవాక్యవన్నిబన్ధన సంవాదముఖేన అనన్యశరణత్వాదికం విశదీకృత్య వక్ష్యమాణఫలప్రార్థనాప్రస్తావనాత్మకమితి ద్వయార్థస్య సముదితోక్తిః తథాహ్యత్ర సోపాధికభోగ్యతదుపాయత్యాగంనిరుపాధికభోగ్యతదుపాయవిశేష పరిగ్రహంచ స్పష్టయిత్వా ప్రసాదయఇత్యాదినా సోఢుమిత్యంతేనోత్తరఖండస్థదోషనివృత్తిప్రార్థనాసంగృహ్యతే పిత్రాదీనాంత్యాగోక్త్యాభృత్యాదిచేతనాన్తరత్యాగః కైముత్యసిద్ధః- బంధుశబ్ద ఇహసమ్బన్ధ్యాదిపరః. రత్నానీత్యాదికముత్కటభోగ్యత్వభోగసాధనత్వ నామచేతనాంతరాణాముపలక్షణమ్- చకారేణవానుక్తసముచ్చయః ప్రియేష్వహితేషుచ మోక్షతదుపాయానుపయుక్తేషు కుత్రచిత్సంగోపినయుక్త ఇతిజ్ఞాపనాయ పితరమిత్యాది వివిధోక్తిః ఏవంలోకసిద్ధప్రియహితాన్యుదాహృత్యసర్వధర్మానిత్యాదినా శాస్త్రవేద్యాని సాధనాని సాధ్యానిచాహ. తత్రసర్వధర్మశబ్దస్సిద్ధసాధ్యరూపసపరికరధర్మ కాత్స్న్యపరః- సర్వకామానితిహిరణ్యగర్భాదిపదపర్యంత కామ్యవిషయః- అక్షరశబ్దఇహాత్మమాత్రానుభవగోచరః - ధర్మాణాం కామానాంచోపయోగిత్వేనవాపిత్రాద్యుదాహరణమ్- తచ్చ యథాసంభవంద్రష్టవ్యమ్- పిత్రాదీనాంత్యాగశ్చాత్ర కామ్యధర్మోపయోగితయా అర్థకామోపయోగితయావానుపాదానమ్- అతఏవ 'మాతృదేవోభవ పితృదేవోభవ. ఆచార్యదేవోభవ. వృద్ధౌచమాతాపితరౌవి

మూ—లోకవిక్రాంతచరణౌ శరణం తే వ్రజం విభో । త్వమేవ

త్యాద్యుక్తభగవదాజ్ఞానుపాలనం న విరుధ్యతే- సర్వధర్మశబ్దేన మోక్షసాధనభూతోపాసనవర్గసంగ్రహేపి తన్నివృత్తౌ 'విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్మాపీ' తి న్యాయేన వర్ణాశ్రమధర్మాణామనివృత్తిః- తదిహ త్రైవర్గికధర్మేషు ప్రయోజనాంతరేషు మోక్షోపాయాంతరేషు చ సాధారణం నైరాశ్యం త్యాగః తత్ర పురుషార్థాంతరేష్వల్పాస్థిరత్వాదిదోషదర్శనాన్నైరాశ్యమ్- తత ఏవ తదుపాయేష్వపి ముక్తిసాధనేష్వన్యేషు స్వావస్థాదర్శనేన దుష్కరత్వాదినా నైరాశ్యమితి విశేషః, సంత్యజ్య, సమ్యక్త్యక్త్వా- సవాసనం పరిత్యజ్యేత్యర్థః- యద్వా ఏవం చాంగసంయుక్తాయాః ప్రపత్తేరంగత్వేనాంగిత్వేన వానుపాదానమిహ ధర్మాణాం త్యాగః- సోయం ప్రపత్త్యుపకారకత్వబుద్ధివిరహః- సంప్రతిపన్నేషు పురుషార్థాంతరతదుపాయేషు ముక్త్యుపాయాంతరేషు నిత్యనైమిత్తికేషు చ సమాన ఇతి సహోక్తిః. లోకవిక్రాంతచరణావితి చరణే లోకవిక్రాంతత్వ వచనమనాశ్రితానామప్యాత్తప్రకాశనేన సౌలభ్యాదివ్యంజకమ్- లోకవిక్రాంతేతి వ్యస్తం వా తదా తు లోకేషు విక్రాంతః అధిష్ఠాతేత్యర్థః తే స్వతంత్రస్వామినః పరమప్రాప్యస్య చ విభుశబ్దేన ఫలప్రదానౌపయికగుణపౌష్కల్యం వ్యజ్యతే, యద్వా విభుశబ్దేన పరత్వం తే ఇత్యనేన సౌలభ్యం చ సంగృహ్యతే- అవ్రజమ్, వ్రజామీత్యర్థః. అనద్యతనత్వమత్ర వివక్షితమ్. భూతత్వేన నిర్దేశస్తు కర్తవ్యశేషనైరపేక్ష్యవ్యంజనపరః త్యాజ్యానాం త్యాగస్య పూర్వమస్పష్టత్వాదిహ తత్ప్రపంచనే తాత్పర్యమ్ - ఉపాయత్వముపేయత్వం చ 'మాతా పితా భ్రా'తేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసర్వవిధబాంధవస్య నారాయణస్యైవేత్యభిప్రాయేణ త్యక్తం సర్వం త్వమేవేత్యాహ * త్వమేవేతి * త్వత్పాదేత్యత్ర త్వచ్ఛబ్దాభిప్రేతం చానేన విశదీకృతమ్. సర్వేషాం జంతూనాం సర్వేషు జన్మసు సర్వవిధోపకారకత్వం త్వయి స

మూ--మాతాచపితాత్వమేవత్వమేవబంధుశ్చగురుస్త్వమేవ।త్వ మేవవిద్యాద్రవిణంత్వమేవ త్వమేవసర్వంమమ దేవదేవ॥'పి తాసిలోకస్యచరాచరస్యత్వమస్యపూజ్యశ్చగురుర్గరీయాన్ నత్వత్సమోస్త్యభ్యధికః కుతోఽన్యోలోకత్రయే

ముచ్ఛ్రితమిత్యభిప్రాయేణ ప్రత్యేకంత్వమేవేతిసావధారణావృత్తిః-మా తాపిత్రాదయోహితత్ప్రియయుక్తాస్తత్సహకృతాశ్చ తదభిమతయతిరం చిత్కరణేనోపకుర్యుః అయంచానన్యప్రయోజ్యోనిరపేక్షశ్చ స్వేచ్ఛ యైవసర్వప్రకారేణోపకరోతి - మాతాప్రళయదశాయాముదరేస్థాప యిత్వాప్రసవనాత్,ప్రియప్రవర్తకత్వాదిభిశ్చపితా 'అహంబీజప్రదః పితే'తిహ్యాహ. హితప్రవర్తకశ్చబంధుస్సంబంధాంతరేణాప్యహిత నివ ర్తనాహః.గురుః,గుశబ్దఇత్యాద్యుక్తాంధకారనిరోధిత్వాత్తత్రచాసౌ గురుశరీరకఆదిగురుశ్చ. విద్యా, ఉపాయభూతవిద్యాప్రవర్తకత్వాత్త త్ఫలప్రదత్వాచ్చ- అకించనానాముపాసనరూపవిద్యాయాస్థానే నివే శాద్వా-ద్రవిణం 'అమృతంసాధనంసాధ్యం యంపశ్యంతిమనీషిణ' ఇ త్యుక్తాత్సాధనత్వాత్సాధ్యత్వాచ్చ త్వమేవసర్వమిత్యుక్తానుక్తసర్వశా స్త్రనిష్కర్షపరం మమ, తత్త్వవిదోఽకించనస్యత్యక్తాన్యసాధ్యసాధనస్య త్వయిన్యస్తభరస్యచ * దేవదేవేతి * సర్వప్రకారోత్కర్షపరం,ఏ వంస్వవిషయేనుసంహితస్య సర్వవిధబంధుత్వస్య సర్వవిషయత్వేన ని రుపాధికత్వం సూచయతి * పితాసీతి * లోకస్యహిరణ్యగర్భాదిజం తుజాతస్య పూజ్యశ్చ, పితృత్వగురుత్వాదిభిస్సర్వకర్మారాధ్యత్వప్ర లేశ్చ సమారాధ్యః ' గరీయాన్బ్రహ్మాదరపి'తే త్యుక్తమాహ * గరీ యానితి* 'గరీయాన్పూజ్యతమ' ఇతితుభాష్యోక్తవ్ లోకత్రయే బద్ధముక్తనిత్యరూపచేతనవర్గత్రయే అథవాలోకత్రయశబ్దేన సర్వ లోకవర్తినాం లక్షణా- ప్రభావతోఽప్రతిమత్వస్య కంఠోక్తత్వాత్ నత్వత్సమోస్త్యభ్యధిక ఇత్యాదికమిహకారుణ్యాదిషు నియోజితమ్-

ఉప్యప్రతిమప్రభావ ॥ తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణిధాయ కాయం
ప్రసాదయే త్వామహమీశమీడ్యమ్ । పితేవ పుత్రస్య సఖేవ స
ఖ్యుః ప్రియః ప్రియాయార్హసి దేవసోఢుమ్ ॥

తస్మాత్ తవైవం సర్వవిధబంధుత్వాత్ప్రభావతః కారుణ్యాది గుణై
శ్చ సర్వాధికత్వాత్ త్వద్విషయాపరాధస్య పిత్రాదిసర్వవిషయాపరా
ధరూపత్వాత్సర్వవిషయాపరాధానాం త్వదాజ్ఞాతిలంఘనరూపత్వేన
త్వదపరాధత్వాచ్చేతి భావః ప్రణమ్యేత్యాదికం ప్రపద్యఇత్యస్య వివర
ణం భక్తివత్ప్రపత్తిరపి ప్రసదనవిశేషః-ప్రకృష్టఃప్రహ్వీభావశ్చాత్ర
ప్రకరణాత్ప్రపత్తిరూపః సచపూర్వకృతఏవఫలవిశేషప్రార్థనార్థ
మిహానూద్యతే. కాయప్రణిధానమత్ర స్వరక్షణార్థ స్వవ్యాపారాం
తర నివృత్తివ్యంజకమాత్రం ప్రణమ్యప్రసాదయే ప్రపదనరూపం ప్ర
సాదనమనుతిష్ఠామి మదిష్టవిఘాతానిష్ట ప్రాప్తిహేతుభూత మత్కృ
తాపరాధజనితాప్రీతిరూపకాలుష్యరహితంకరోమీత్యర్థః త్వాం, సర్వ
తస్సర్వభూతానాం సుహృదంమదపరాధాకలుషితబుద్ధిం అహం,
అకించనోఽనన్యగతిస్త్వత్పత్న్యైదత్తవరస్యక్తత్వదితరసాధ్య సాధన
శ్చ ఈశం, సాపరాధనిగ్రహసమర్థం ఈడ్యం, క్షమాదిభిస్స్తుత్యమ్,
'నతస్యేశేకశ్చనతస్యనామమహద్యశః' ఇతిశ్రుత్యుక్తమనేనపదద్వయే
న దర్శితం క్షుద్రోపిజంతుః సంబంధవిశేషాదపరాధం సహతే కింపు
నస్త్వమిత్యభిప్రాయేణ పిత్రాదిదృష్టాంతః ప్రియఃప్రియాయ మత్ప్రీ
తివిషయః త్వం త్వత్ప్రీతివిషయాయమహ్యం 'ప్రియోహిజ్ఞానినోత్య
ర్థ మహంసచమమప్రియః' ఇతిస్వయమేవాత్థఅర్హసి దేవసోఢుమి
తి వక్ష్యమాణసంగ్రహః సంసారమోచన మపి తెలీత్రైవేతి దేవశబ్దాభి
ప్రాయః- ఏతావంతంపూర్వఖండ వివరణమితి కేచిత్ - అథోత్తరఖం
డస్థస్యాపిసవిశేషణ నారాయణశబ్దస్య పూర్వమేవ వ్యాఖ్యాతత్వాద
విశిష్టయోశ్చతుర్థీనమసోః పాఠక్రమాదర్థక్రమస్య బలీయస్త్వాత్

మూ—మనోవాక్కాయైరనాదికాల ప్రవృత్తాఽనంతాకృత్యకరణ కృత్యాకరణ భగవదపచారభాగవతాపచారా

ప్రథమం మనోవాక్కాయైరిత్యాదిభిస్త్రిభిర్వాక్యైరిష్టప్రాప్తేః పూర్వభావినీం మమకారనివృత్తివాచినమశ్శబ్దవివక్షితాం సర్వానిష్టనివృత్తిం ప్రార్థయతే- తత్ర సర్వస్యానిష్టస్యేష్టవిఘాతస్య చ కర్మమూలకత్వాత్తన్నివృత్తిః పూర్వమభ్యర్థ్యతే మానసాదిభేదేన త్రివిధః పాపరాశిస్తద్విపాకశ్చ మన్వాదిభిర్విభక్త ఇతి జ్ఞాపనాయ కరణత్రయోపాదానం అకృత్యకరణాదేరహేతుకత్వ మన్యోన్యాశ్రయాదికంచ పరిహర్తుమాహ * అనాదికాలప్రవృత్తేతి * హితప్రవృత్తియోగ్యైః కరణైరేతావంతం కాలమహితే ప్రవృత్తాస్మీతి నిర్వేదశ్చాత్ర వ్యంజితః 'యద్బ్రహ్మకల్పే' త్యాదిప్రక్రియయా అనాదికాలప్రవృత్తమత ఏవానంతం- ప్రథమోఽనంతశబ్దోఽకృత్యకరణకృత్యాకరణరూపసామాన్యాపచారయోరన్వేతవ్యః ద్వితీయస్తు భగవదపచారాదౌ అకృత్యకరణాదిపఞ్చకముత్తరోత్తరం క్రూరతరం యద్యపి కేషాంచిత్కృత్యానామకరణమకృత్యకరణాత్మకం తథాపి శరణాగతరక్షణాది కృత్యాకరణం మహత్తరపాతకకోటౌ స్మర్యత ఇతి జ్ఞాపయితుమకృత్యకరణానంతరం కృత్యాకరణోక్తిః; అకృత్యకరణాంతర్భూతస్యాపి భగవదపచారాదేర్బ్రాహ్మణపరివ్రాజకన్యాయేన ప్రకృష్టత్వజ్ఞాపనాయ పృథగభిధానం. యద్యప్యకృత్యకరణాదేరప్యాజ్ఞాతిలంఘన రూపతయా భగవదపచారత్వం. తచ్చాత్రాపచారానితివిశేష్య నిర్దేశేన వ్యజ్యతే. తథాపి శిశుపాలాదీనామివావ్యవధానేన భగవత్పరివాదాదికమిహ భగవదపచారశబ్దోక్తం. అకృత్యకరణశబ్దేన తు స్వస్వవర్ణాశ్రమాది నిషిద్ధానుష్ఠానమాత్రం కృత్యాకరణశబ్దేన స్వవర్ణాదినియతధర్మస్య ప్రాప్తకాలే శక్తేనాననుష్ఠానమ్. భగవదపచారాశ్చ ద్వాత్రింశదపచారాదిప్రకరణాద్రష్టవ్యాః భగవదీయేషు వస్తుషు స్వీయత్వబుద్ధిరర్చావతారపర్యంతే

మూ— సహ్యాపచారరూపా నానావిధానంతాపచారానారబ్ధ
కార్యాననారబ్ధకార్యాన్కృతాన్క్రియమాణాన్

ష్వవతారేషు ప్రాకృతత్వబుద్ధిరిత్యాదయో౽పి భగవదపచారాః. త్వదపచారేతివక్తవ్యేఽప్యత్ర భగవదపచారశబ్దః తత్తత్ప్రమాణోపాత్తప్రకారసూచనార్థః- అయథాశాస్త్రమర్థాద్యుపాధిభిర్భాగవత విరుద్ధాచరణ మిహభాగవతాపచారః. ఇమౌ విపర్యాసేన కేచిద్వర్ణయంతి- ఏతయోరేవాపచారవర్గయోర్నక్షమామీత్యాదిభిర్విశేషితాః- కేచిత్పూర్వోక్తన్యాయాదసహ్యాపచారా ఇతి విభజ్యంతే- తేచ 'విద్యాచోరో గురుద్రోహీ. ఏకాక్షరప్రదాతారం- యశ్శూద్రం భగవద్భక్తం - మయి ద్వేషానుబంధో౽భూత్సంస్తుతావప్యతేతివో' త్యాదిషు వేదితవ్యాః ఏవం నిర్నిబంధనభగవద్భాగవత ద్వేషావజ్ఞాపరిహాసాదయశ్చ యథాలోకమసహ్యాపచారా ఇత్యనుశిష్యంతే. ఏతేపంచాపి ప్రత్యేకమవాంతరోపాధిభిర్నానావిధాస్తత్తద్విధాస్వవ్యవాంతరవృత్తిభేదైరనంతాః ఆరబ్ధకార్యాన్, జాత్యాయుర్భోగరూపవిపాకసంజ్ఞఫలప్రదానే ప్రవృత్తాన్ యద్యపి 'అనారబ్ధకార్యే ఏవతుపూర్వేతదవధే' రిత్యుపాసనే సూత్రితం- తథాపి 'సాధ్యభక్తిస్తుసాహంత్రీ ప్రారబ్ధస్యాపిభూయసీ' తి ప్రపత్తావిశేషవచనాత్ప్రారబ్ధకార్యోపాదానంఅర్థితార్థప్రదస్య శరణ్యస్య ప్రపత్త్యంగానామార్తితారతమ్యానుసారేణయథాప్రార్థిత ఫలప్రదానాత్తదిష్టభోగాద్యనువృత్తౌ నప్రత్యక్షాదివిరోధః అనారబ్ధకార్యాన్ ప్రారబ్ధకార్యకర్మనిరుద్ధావసరతయానుపక్రాంత ఫలాన్ ద్వివిధానపి కృతానిత్యవచ్ఛినత్తి క్రియమాణాన్, ఆనుకూల్యసఙ్కల్పాదిమత్త్వేపి దేశకాలాదివైగుణ్యాత్పూర్వనియుక్తదూరస్థ దుర్నివారభృత్యాదిముఖేన వోపక్రాంతాన్నపరిసమాప్తాన్ కరిష్యమాణాన్, తద్వదనుబంధిముఖేనాగత్యా ప్రమాదాద్వాసంపతిష్యతః బుద్ధిపూర్వోత్తరాఘానాం పశ్చాదేవ ప్రాయశ్చిత్తవిధానాత్తేషామప్య

మూ--కరిష్యమాణాంశ్చ సర్వానశేషతః క్షమస్వ ॥ అ
నాదికాలప్రవృత్తం విపరీతజ్ఞానమాత్మవిషయం కృత్స్నజగ
ద్విషయం విపరీతవృత్తం

త్రిసంగ్రహేతు యథార్హం ప్రాయశ్చిత్తప్రేరణం క్షమాఫలం గ్రా
హ్యం- సర్వానశేషతఇతి వ్యక్తిశక్తికాత్స్న్యపరం।।సంతిహి పాపా
నాం బహ్వ్యశ్శక్తయః- తత్త్వతిరోధాయకత్వంప్రత్యవాయజనకత్వం
కర్మాంతరానర్హతాపాదకత్వం సజాతీయపాపారంభరుచిజనకత్వం
చేతి - ఏతాస్సర్వాంతిమావాస నేత్యుచ్యతే సాచప్రత్యుత్తరేవ్యక్తమను
వదిష్యతే- పాపశక్తిశ్చనిగ్రహసంజ్ఞః పరమపురుష బుద్ధివిశేషఏవేతి
క్షమస్వేత్యనేనవ్యజ్యతే - నిగ్రహనివృత్తిరూపః ప్రసాదవిశేష ఇ
హక్షమా- అతోభాగవతాపచారేషు తద్విదితేషు తత్ప్రసాదనముఖేన
భగవతః ప్రసాదనమ్ 'మయాత్వం పరుషాణ్యుక్తస్తచ్చత్వంక్షంతు
మర్హసీ' త్యాదిన్యాయాత్. తదవిదితేషువ్యనథానేన రహస్యప్రా
యశ్చిత్తన్యాయాత్- ఏవంనిషిద్ధక్షమా ప్రార్థితా - అధునహేతుక
కామ్యక్షమాప్రార్థ్యతే- అనాదికాలేతి - కస్యుదోషస్థరుషార్థకామ
నాయా విపరీతజ్ఞానసాపేక్షతయా అపచారాణామిపశాస్త్రార్థజ్ఞాన
పూర్వకకామ్యానామపి మాత్రయాధిక్యేతిహేతుకత్వం వ్యంజయి
తుమిహ విశేషతో విపరీతజ్ఞానస్య సహోక్తిః - యథావస్థితవిషయవి
రుద్ధాకారావగాహిజ్ఞానమిహ విపరీతజ్ఞానం తచ్చాత్ర 'యోన్యథాసం
తమాత్మాన మన్యథాప్రతిపద్యతే' ఇత్యాదిభిరుక్తం స్వాత్మనోజగతశ్చ
స్వాసిద్ధత్వస్వతంత్రత్వస్వశేషత్వభగవదన్యనిష్ఠత్వాదిభ్రమఇత్యభిప్రా
యేణాహ- ఆత్మవిషయం కృత్స్నజగద్విషయం ఇతి- వృత్తశబ్దస్యశా
స్త్రీయప్రసిద్ధిప్రకర్షముపజీవ్య విపరీతవృత్తమితి బంధకంకామ్యం
కర్మోచ్యతే- అన్యథాపూర్వోక్తేన పునరుక్తిప్రసంగాత్ కామ్యస్యవవి
పరీతవృత్తత్వం సాత్త్వికత్యాగసమదర్శిత్వాదిభిశ్శిష్టహితతమధర్మవివ

మూ—చాశేషవిషయం అద్యాపివర్తమానం వర్తిష్యమా
ణంచసర్వంక్షమస్వ॥

రీతత్వాల్ విపరీతవృత్తెపి స్వవిషయతయాపుత్రాది పరవిషయతయా
చ ద్వైవిధ్యందర్శయతి- * అశేషవిషయమితి * అద్యాపివర్తమా
నం వర్తిష్యమాణంచ సద్గురూపదేశాదిభిః పరోక్షసమ్యగ్జ్ఞానేనివృ
న్నేపి బాధితానువృత్త్యాదిన యాద్వాసనా రాగాదిభిరనువర్తమా
నమిత్యర్థః - అత్ర చకారేణ పూర్వకృతవిపరీతవృత్తసముచ్చయః-
అద్యాపీత్యనేనానాదివిపరీతవృత్తసంతతిస్సూచ్యతే- అత్రాపి సర్వశ
బ్దః పూర్వవత్కాత్స్న్యపరః- అశేషతఇతిచానుసంధేయమ్ - ఇహ
యథాధికారమ్ యథాచోదిత మనుష్ఠితానామపి సంసారహేతుధ
ర్మాణామభిచారాణామివానర్థ పర్యవసాయితయా ముముక్షు
పేక్షయాపాపత్వోక్తెః స్వర్గాదిహేతుభూత స్వతంత్రసంకల్పేపిని
గ్రహవిశేషత్వ బుద్ధ్యాకామ్యక్షమాప్రార్థనం యుక్తమ్-యద్యప్యే
వం పూర్వకృతేషు కామ్యేషుగతిః తథాపిప్రవర్త మానవర్తిష్యమాణ
కామ్యక్షమార్థినాం స్వయంతదారంభఏవ నసంభవతీతి కథంక్షమా
ప్రార్థనమ్? ఇత్థమ్- అజ్ఞాతయాదృచ్ఛికసుకృతన్యాయాత్సహ్యజ్ఞన
బుద్ధ్యావాసంభవత్సునేదంచోద్యమ్, స్వబుద్ధిపూర్వమపి వర్తమా
నేషు కామ్యేషుమధ్యే నిర్విణ్ణానామపి ప్రక్రాంత సమాపనమంతరా
లబ్ధవృష్టెః శారీరశేష సమాపనన్యాయేనస్యాల్ తత్రపశ్చిమాంశస్యా
జ్ఞాసిద్ధత్వాన్న కామ్యత్వదోషః పూర్వాంశస్యతు క్షుద్రఫలకామ
నామూలస్య తత్ఫలజనకత్వాభావేపితాదృశ వాసనాజనకత్వ సంభ
వాత్ప్రక్రాంత కర్మయోగస్యచ 'నేహాభిక్రమనాశోస్తీ'తిన్యాయే
న క్షేమాంచిత్కర్మణామసమాప్తానాం కృతాంశస్య విళమ్బకారిసా
ధనాంతర పర్యవసిత ఫలజనకత్వాత్తత్క్షాంతిః ప్రార్థనీయా- పూర్వా
పరాంశయోరధికారభేదేప్యసమాప్తైరెకకర్మ్యాదవ్వర్తమానవ్యప

మూ— మదీయానాదికర్మప్రవాహప్రవృత్తాం భగవత్స్వ
రూపతిరోధానకరీం విపరీతజ్ఞాన జననీం స్వవిషయాయాశ్చ

దేశోఽప్యుక్తః ఉత్తరకాలేఽపి కేనచిద్ధేతునా నిర్వేదవిచ్ఛేదాన్నిత్యత్వ భ్రమాత్స్వప్నదోషాద్వా కామ్యం సంభావ్యతే - తస్యానుత్పన్నస్యాపి క్షమాపేక్షణం శీఘ్రం స్వోచిత ప్రాయశ్చిత్తప్రేరణార్థం సౌభర్యాదిన్యాయేన క్రమేణ వైరాగ్య జననార్థం వా- ఉక్తం హి ప్రపన్నమధికృత్యైవ 'అథోపాయప్రసక్తోఽపి భుక్త్వా భోగాననామయాన్ అంతే విరక్తిమాసాద్య విశతే వైష్ణవం పద' మితి ఏవం కర్మనివృత్తిః ప్రార్థితా- అథ కర్మహేతుప్రకృతిసంబంధనివృత్తిః కర్మనివృత్త్యైవ భవంత్యపి సర్వేశ్వర బుద్ధివిశేషాధీనేతి జ్ఞాపయితు మభ్యర్థ్యతే- * మదీయేతి * ఈశ్వరస్య వైషమ్య నైర్ఘృణ్య పరిహారార్థం మదీయేత్యుక్తమ్ అన్యోన్యాశ్రయాదినివారణాయ బీజాంకురాదిన్యాయమభిప్రేత్యాహ * అనాదికర్మప్రవాహ ప్రవృత్తామితి * ప్రకృతిస్వరూపస్య పురుషవదనాదిత్వాత్తత్ప్రవృత్తిమాత్రే కర్మ హేతుకత్వముక్తం తత్ర చ 'గుణమాయా సమావృత' ఇత్యాదిప్రసిద్ధం ప్రతికూలవృత్తిత్రయం భగవత్స్వరూపేత్యాదిభిరాహ- భగవత్స్వరూపతిరోధానం నామ క్షేత్రజ్ఞానాంభగవత్స్వరూప విషయజ్ఞాన ప్రసరనిరోధః తథాచాత్యంతతిరోధానాద సత్త్వబుద్ధింసామాన్యతో విదితేఽపి భగవతి సర్వాశ్రయత్వాది ధర్మతిరోధానాదవరత్వాది బుద్ధిం తదన్యేషు స్వనిష్ఠత్వాది బుద్ధించ కరోతీత్యాహ *విపరీతజ్ఞాన జననీమితి* ఇదంచజీవస్వరూపతిరోధానతత్స్థూల దేహాత్మభ్రమాదేరుపలక్షణమ్ - ఏవంతత్త్వత్రయ తిరోధానఫలభూతం విపరీతజ్ఞానాంతరమాహ *స్వవిషయాయాఇతి * ప్రకాశమానేషు వస్తుషు తిరోధానం నామ తత్తద్భేదకధర్మగ్రహణనివారణమ్. ఇదమేవహి సర్వత్ర భ్రాంతేర్నిదానమ్ - ఉక్తస్యాప్యాకారత్రయస్య హేతుభూతమవస్థాచతుష్టయం దేహేత్యా

మూ—భోగ్యబుద్ధిజననీమ్ దేహేంద్రియత్వేనభోగ్యత్వేనసూక్ష్మరూపేణచావస్థితాం దైవీంగుణమయీంమాయాందాసభూతశ్శరణాగతోఽస్మి తవాస్మిదాస

దిభిరుచ్యతే. దేహేంద్రియత్వేన భోగాయతనతయా భోగోపకరణతయాచ భోగ్యత్వేనశబ్దాదిగుణ విశిష్టభూతపంచక రూపత్వేనసూక్ష్మరూపేణ దేహాదిపరిణామరహితాంశేన సేయంప్రకృతి రిదానీంచతుర్భిరప్యంశైరపకరోతి ప్రళయదశాయాంతుసూక్ష్మరూపేణైవతిరోధానమాత్రంకరోతీతి వ్యవస్థా 'దేహయోగాద్వాసోఽపీ' తి సూత్రభాష్యేద్రష్టవ్యా-ఈదృశ్యాఃప్రకృతేర్దురత్యయత్వంస్వతంత్రలీలాప్రవృత్తతయేతి 'దైవీహ్యేషా గుణమయీ' త్యాదినాత్వయైవ గీతమితిసూచయతి- *దైవీమితి* తిరోధానాదిహేతుభూతైరవస్థాచతుష్టయానువృత్తైర్బంధహేతుభిస్సత్త్వాదిగుణైః ప్రచురతామాహ *గుణమయీమితి* సత్త్వాదిగుణసముదాయఏవప్రకృతిరితి సాంఖ్యపక్షస్తు 'గుణాఃప్రకృతిసంభవాః ప్రకృతేర్గుణసంమూఢా' ఇత్యాదివ్యధికరణప్రయోగబలాన్నిరస్తః క్వచిత్తు సత్త్వరజస్తమశ్శబ్దానాం ద్రవ్యపర్యంతః ప్రయోగః 'తద్గుణసారత్వాత్తుతద్వ్యపదేశ' ఇతిన్యాయేన నేతవ్యం ఏవమనంతైర్విభాగైర్వ్యాపారైః పరిణామైర్గుణైశ్చ ప్రఖ్యాతమాశ్చర్యత్వం సమాఖ్యావిశేషేణాహ *మాయామితి* మాయాంమాం తారయేతి ద్వికర్మకతయాన్వయః- దాసభూతఇత్యాదిభిర్మూలమంత్రపదత్రయార్థస్సూచ్యతే- 'దాసభూతాస్స్వతస్సర్వే, ఆత్మదాస్యంహరేస్స్వామ్యమ్' ఇత్యాదిప్రసిద్ధం స్వభావతోదాసత్వంచప్రత్యయాభావేనవ్యజ్యతే - ద్వయేపినారశబ్దవాచ్యానాం జీవానాం తాత్పర్యవృత్త్యాదాసత్వం గ్రాహ్యమ్- దూరంపలాయితేపిమయిత్వత్సంబంధస్తావన్నత్యజః దాస్యప్రతిబోధశ్చమే సంప్రతిజాతఇతిభావః శరణాగతోఽస్మి తవాస్మిదాసఇతి పూర్వోత్తరఖండార్థనిష్ఠత్వం స

మూ — ఇతివక్తారం మాం తారయ॥

ముచ్చిత్యోక్తం స్వరూపభరలాభేషు త్వైవనమమేతియత్ ప్రపన్న స్యానుసంధానం సారంతదిహదర్శితం అస్మీతిప్రార్థనాభిప్రాయమ్- దాసోఽస్మి, దాసవృత్తిపరస్స్యామిత్యర్థః అన్యథాతు దాసభూత ఇ త్యుక్తస్యైవ పునర్వచనమాత్రంస్యాత్ శరణాగతోఽస్మీతివాఽస్మిదాసఇ తి నిర్దేశౌ ప్రార్థనాత్మనిక్షేపపరావితి కేచిత్ - అతోఽవాద్యప్రా వాద్వయవక్తాహంతవదయనీయ ఇత్యభిప్రాయేణాహ * ఇతివక్తారమి తి * యద్వ్యత్ర ఫలప్రార్థనార్థం ప్రపత్తికర్తృత్వానువాద ఏవ యుక్తః తథాపి తద్వచనకర్తృత్వానువాదో 'భవశరణమితీరయంతీ త్యాద్యభిప్రేత వచనప్రశస్త్యాదివ్యంజనార్థః మామ్- స్వయంమృ త్పిండభూతస్యేత్యాదిప్రసిద్ధంస్వరక్షణాసమర్థమ్- త్రిగుణద్రవ్యస్య నిత్యతయా నాశాభావాత్తారయేత్యుక్తమ్- ఏతేన దురత్యయేత్యుక్తం స్వయత్నైనదుస్తరత్వం ' మామేవయేప్రపద్యంతే ' ఇత్యాదినాభిప్రే తంపరాధీనతరణంచ గమ్యతే- ఏవంనమశ్శబ్దనివర్తనీయతయాభిప్రే తస్య పాపస్య భ్రమస్య ప్రకృతిసంబంధస్యచమిథః కార్యత్వం కా రణత్వంచ యథాయోగంద్రష్టవ్యమ్- అథనిర్వచమాంద్యాదీషద్విళంబ క్షమాణాం అత్రత్యవిశదజ్ఞానభక్త్యోరపి కైంకర్యోపయోగితయా చతు ర్థ్యభిప్రేతఫలకోటి ఘటితత్వాత్స్వయంప్రయోజనమ్ - తదుభయం తేషామిత్యాదినా ప్రార్థ్యతే 'తత్పాదభక్తిజ్ఞానాభ్యాం ఫలమన్యత్క- దాచన, నయాచేత్ప్రణతోవిష్ణుంయాచనాన్నశ్యతిధ్రువ ' మితి తా వన్మాత్రప్రార్థనాప్యనుజ్ఞాతా. అత్రపరభక్తివచనం తదనంతరభావి పరజ్ఞానపరమభక్త్యోరప్యుపలక్షణమ్- తచ్చప్రతివచనభాగేవ్యంజయిష్య తే- జ్ఞానీ-'ప్రకృతింవిద్ధిమేపరా' మిత్యాదిప్రతిపాదితభగవచ్ఛేషత్వై కరసాత్మస్వరూపవిద్భగవంతమేవ పరమప్రాప్యం మన్వానః నిశ్చయ క్తః, ఐశ్వర్యాద్యర్థినాంస్వాభిలషితప్రాప్తౌసిద్ధాయాం భగవతా

‘ తేషాం జ్ఞానీనిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్యతే । ప్రియోహిజ్ఞా
నినోత్యర్థమహమ్’ ఇత్యాదిశ్లోకత్రయోదితజ్ఞానినం

యోగాన్నివర్త్యతే- జ్ఞానినస్తునతథేతిభావః- ఏకభక్తిః నతుప్రయోజ
నాంతరవిభక్తభక్తిరిత్యర్థః ఏతదుభయం జ్ఞానీవిశిష్యతఇత్యస్యహేతుః
అత్యర్థమత్యభిధేయం సర్వజ్ఞేన సర్వశక్తినామయాపిదుర్వచ మితి
భావః - సచమమప్రియఇత్యత్రాప్యత్యర్థమిత్యేతదనుషజ్యతే - య
ద్వాస్వప్రీత్యపేక్షయాస్వభక్తప్రీతేః ప్రకర్షోక్త్యాస్తుతిః- ఆత్మైవస
ర్వాంతరాత్మనో మమాప్యంతరాత్మైవ- నన్విదంప్రమాణవిరుద్ధమిత్య
త్రాహ -మేమతమితి- ప్రకృష్టప్రీతివిషయత్వేనాతివాదాన్న విరోధః
తథాత్వాదరే హేతుమాహ- ఆస్థితఇతి, యుక్తాత్మా మద్విరహస్యాతిదు
స్సహతయా మయినిత్యయోగప్రవృత్తమనాః అనుత్తమాంగతిం పర
మప్రాప్యం- జన్మనాం పుణ్యజన్మనాం జ్ఞానవాన్, పూర్వోక్తజ్ఞాన
వాన్ వాసుదేవస్సర్వమితి ప్రపద్యతఇత్యన్వయః- సర్వంప్రాప్యప్రా
పకాది ‘రామస్యవ్యవసాయజ్ఞో’ త్యాదినిదర్శితజ్ఞానవిశేష వత్త్వాన్మహా
త్మత్వోక్తిః మహామనాఇతిభాష్యం సుదుర్లభః మత్తః ప్రయోజనాం
తరార్థినో ఆర్తాదయోపి దుర్లభాః - అయంతుకర్తవ్యమద్యైభక్త
లాభార్థినా మయాదేశికార్థిభిరన్యైశ్చ సుదుర్లభః లబ్ధశ్చేదయ
మలభ్యలాభఇతిభావః- ఉక్తంహిశ్రీపౌష్కరే ‘మలభాభగవద్భో
గభావినోభువిమానవాః । తద్దర్శనాత్తదాలాపాత్సులభంశాశ్వతంపద
మితిమామ్ ‘అజ్ఞోజంతురనీశోయం’ ఇత్యుక్తేషు మూర్ధాభిషిక్తం-
మామ్, శ్లోకత్రయోదితజ్ఞానినంకురుష్వ క్రియాఫలం త్వద్గామిత్యాత్మ
నేపదేనవ్యజ్యతే- అవ్యవహితత్వాదిహశ్లోకత్రయేత్యుక్తమ్- పరభక్తి
శ్లోకానాంభిన్నప్రకరణస్థతయాస్థానత్రయేత్యుక్తమ్-మామ్ ‘యాప్రీ
తిరవివేకానా’ మిత్యుక్తేషు బాహ్యవిషయసక్తేష్వగ్రగణ్యమ్ అథశ
రీరపాతసమయభావినోబుద్ధ్యాకారానభ్యర్థయతే- పరభక్తీతి - అ

పూ—మాంకురుష్వ ‘ పురుషస్సపరః పార్థభక్త్యాలభ్యస్త్వన
న్యయా ’ “ భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యః ” ‘ మద్భక్తిం లభతేప
రామ్ ’ ఇతిస్థానత్రయోదితపరభక్తియుక్తం మాంకురుష్వ॥ప
రభక్తి పరజ్ఞాన పరమభక్త్యైకస్వభావం మాంకురుష్వ ॥ పర
భక్తిపరజ్ఞాన పరమభక్తికృత పరిపూర్ణానవరతనిత్యవిశదతమా

నన్యప్రయోజనానవధికాతిశయప్రియభగవదనుభవ...

థవాముక్తిదశాభావినాంపరభక్త్యాదీనామిదమపేక్షణమ్. ఏకస్వభావ
త్వోక్తిఃప్రార్థ్యత్వపరభక్త్యాదివ్యవచ్ఛేదార్థా ఉక్తానామేవ తత్ర
త్యపరభక్త్యాదీనాం సాదరానువాదేన కైంకర్యపర్యంతతాంయాచతే-
పరేతి అత్రత్వదితి వక్తవ్యే భగవచ్ఛబ్దోనుభావ్యపౌష్కల్యస్ఫుటీకర
ణార్థః- కింకరవిశేషణశేషతైక రతిరూప శబ్దేశేషతైక రతిరేవరూపం
నిరూపకంయస్యేతిభావ్యం భవానీతి ప్రార్థనాత్వత్కైంకరత్వభావా
త్పూర్వమసత్కల్పోహమితిసూచ్యతే. ఏవంద్వయార్థోవ్యాఖ్యాతః-
సర్వజ్ఞేపి స్వతోదేవేయాచ్ఞావిజ్ఞాపనాదిభిః । తత్తదిష్టప్రదిశ్యాస్తత్ప్రీ
తిరేవ ప్రసాధ్యతే ॥ తదేవచోదనోపజ్ఞమపూర్వంతత్త్వవేదినామ్ ।ఆ
రాధ్యేంద్రాద్యపాయేపి ఫలదానాయతిష్ఠతి ॥ అత్రైవమభ్యర్థితస్యభగ
వతస్తదభ్యనుజ్ఞాదివిషయైః ప్రపత్తిజనిత ప్రసాదపరివాహైఃప్రతివచ
నైఃప్రకృతోపయికవక్ష్యమాణ చరమశ్లోకార్థోపి ప్రతిబోధ్యతే- త
థాహ్యత్రప్రతిహతోపీత్యంతేనాశక్తిపూర్త్యానాగతానంతకాలసమీ
క్షయాప్యదృష్టసంతారోపాయతాంప్రకాశయతానన్యశరణఇత్యుక్తవిస్త
రరూపేణప్రథమపాదతాత్పర్యోక్తిఃయేనకేనాపీత్యాదినాత్వమిత్యం
తేన ద్వితీయపాదోక్తాధికారికృత్యలాఘవాదివ్యంజనం కేవలమిత్యా
దినాత్వహంత్వేతి వాక్యాభిప్రేతానిష్టనివృత్తిపూర్వకేష్టప్రాప్తిప్రకా
శనం । ఏవంభూతోసీత్యాదిభిఃప్రపన్నవిషయశోకాపనోదన వాక్యా
భిప్రేత ప్రపంచనమితివిభాగః ఏవంభూతమత్కైంకర్యేత్ర ఏవంభూ
తేతి కైంకర్యవిశేషణం.ఉపాయతయేత్యత్ర గద్యాంతరోక్తక్రమేణ

మూ— నన్యప్రయోజనానవధికాతిశయప్రియభగవదనుభవో హమ్. తథావిధభగవదనుభవ జనితానవధికాతిశయ ప్రీతికారితాశేషావస్థోచితాశేష శేషతైకరతిరూపనిత్యకైంకరోభవాని- ఏవంభూతమత్కైంకర్యప్రాప్త్యుపాయతయావక్లృప్త సమస్తవస్తువిహీనోప్యనంతతద్విరోధిపాపాక్రాంతోప్యనంత మదపచారయుక్తోప్యనంతమదీయాపచార యుక్తోప్యనంతాసహ్యాపచారయుక్తోప్యేతత్కార్యకారణ భూతానాదివిపరీతాహంకా

సాక్షాత్పరంపరయాచేతిభావ్యం- అనక్లృప్తం, మన్నిత్యేచ్ఛానియమితమిత్యర్థః- మదాదేశాత్మకై శ్శాస్త్రైర్విహితమితివా - సమస్తవస్తుశబ్దేన ప్రస్తుతప్రపత్తివ్యతిరిక్తాస్తత్వజ్ఞానపూర్వకాః కర్మయోగాదయఉపాసనపర్యంతా నివృత్తిధర్మాస్తదుపయుక్తాశ్చామానిత్వాద్యాత్మగుణాస్సంగృహ్యంతె ఏతేనపరిశబ్దేన ద్యోతితసపరికరత్యాగవ్యంజనం ఏవంపశ్చాదపి తదర్హతానసంభవతీతి నైరాశ్యరూపత్యాగసిద్ధ్యర్థమాహ- అనంతతద్విరోధిపాపాక్రాంతోపీతి- ఉపాసనాదివిరోధిత్వాత్ప్రవృత్తిధర్మోపి పాపశబ్దేన సంగృహీతః అనంతమదపచారేత్యాదిభిః పూర్వవద్విశేషాపచారాభిభూతత్వస్య పృథగుక్తిఃఏకైకవర్గస్య దుస్తరత్వ ద్యోతనాయ ప్రత్యేకమానంత్యనిర్దేశః - ఉక్తానాంపాపానాం నిదానంభక్తియోగాది ప్రతిబంధేద్వారభూతం 'అహంకారవిమూఢాత్మే త్యాదిషుప్రసిద్ధం పూర్వంవిపరీతజ్ఞానశబ్దోపాత్తెష్వన్యతమమాహ * ఏతత్కార్యేతి * కార్యస్యాప్యహంకారస్యానాదిత్వం బీజాంకురన్యాయాత్ప్రవాహ రూపెణభావ్యమ్ 'అథాతోహంకారాదేశో ఇత్యాద్యుక్తయథావస్థితా హంకారాద్వ్యవచ్ఛేదార్థం విపరీతశబ్దః అనహమర్థెఽహంత్వాభిమానాత్స్వతంత్రాత్మరోపాచ్చ విపరీతత్వం విమూఢత్వమిహ తిరోహితత్వం నిత్యంప్రకాశమానస్యాప్యాత్మనస్తిరోహితత్వ మాధెయత్వశేషత్వాదిధర్మాణా మ

మూ— రవిమూఢాత్మస్వభావో ప్యేతదుభయకార్య కారణ
భూతానాది విపరీతవాసనా సంబద్ధో ప్యేతదనుగుణ ప్రకృతి
విశేషసంబద్ధో ప్యేతన్మూలాధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికసుఖ

నవభాసాదితి జ్ఞాపనాయస్వభావశబ్దః- పాపస్యాహంకారస్యచ ప్రవాహనిర్వాహకం అశేషతఇతి పూర్వత్ర సంక్షిప్తంవిశదమనుభాషతే * ఏతదుభయేతి * వాసనాయాఅపి ప్రవాహరూపేణానాదిత్వంయథావస్థితతత్త్వహితపురుషార్థ వాసనావ్యావృత్త్యర్థ మత్రవిపరీతత్వోక్తిః పాపస్యవాసనా పాపాంతరారంభరుచిజనకనిగ్రహాంశః అహంకారస్య వాసనాభూయోభూయ స్తాదృశభ్రమజనకబుద్ధిసంస్కారః- భగవత్స్వరూపతిరోధానకరమిత్యాద్యుక్తమనువదతి * ఏతదనుగుణేతి * ఏతచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్తపాపాహంకారవాసనారూప త్రితయపరామర్శఃఅత్రాపి కార్యత్వం కారణత్వంచ వివక్షితం. సాత్త్వికప్రకృతివ్యవచ్ఛేదాయ విశేషశబ్దః- సంబద్ధః- దృఢబద్ధఇత్యర్థఃఏతచ్ఛమితగద్యేతు దుర్వివేచపదేనవివృతం ప్రకృతిసంబంధస్యాభిమతప్రతిబంధకత్వద్వారం ప్రపంచయతి * ఏతన్మూలేతి * దుఃఖస్యసంసారోద్వేగ జనకత్వమపి సంభవతి- సుఖస్యతుసంసారరుచిజనకత్వేన విఘ్నత్వ మధికమిత్యభిప్రాయేణ పూర్వం సుఖస్యోక్తిః దుఃఖవత్సుఖమప్యాధ్యాత్మికాదిభేదేనత్రివిధం ఆధ్యాత్మికమాత్మాశ్రితాచిత్సముదాయ ప్రధానహేతుకం తాదృశందుఃఖంద్వివిధం శారీరంమానసంచేతి తత్రశారీరం శిరోరోగఃప్రతిశ్యాయఇత్యాదినోక్తం మానసంకామక్రోధభయద్వేషేత్యాదినా।ఆధిభౌతికంతుమృగపక్షిమనుష్యాద్యైరిత్యాదినా ఆధిదైవికంచ ‘ శీతోష్ణవాతవర్షాంబువైద్యుతాదిసముద్భవ ’ మితి అత్రదుఃఖశబ్దస్య పూర్వకాలీనదుఃఖవిషయత్వా దుత్తరత్రదుఃఖవిఘ్నగంధరహితత్వోక్తే రుత్తరకాలస్వాస్థ్యపరత్వాత్తితిక్షాయాంవా తాత్పర్యాదవిరోధః- త్రివిధమప్యేతత్ప్రత్యేకమవాంతరహేతుస్వ

మూ—దుఃఖతద్ధేతుతదితరోపేక్షణీయవిషయానుభవజ్ఞానసంకోచరూపమచ్చరణారవింద యుగళైకాంతికాత్యంతిక పరభక్తిపరజ్ఞాన పరమభక్తివిఘ్నప్రతిహతోఽపి యేనకేనాపి ప్రకారేణద్వయవక్తా త్వం

రూపవైషమ్యాదనంతప్రకారమితి సూచయితుం తద్ధేతుశబ్దః సుఖదుఃఖహేతవశ్చ స్వరూపతో బుద్ధివిషయతయాపి పరభక్త్యాదివిఘ్నాః-తదితరేత్యుపేక్షణీయవిషయవిశేషణం ఉపేక్షణీయవిషయశ్చ తృణాదిః తదనుభవోఽప్యబ్రిష్టాత్మకానుభవ రూపత్వేనపూర్వోక్తవిపరీతజ్ఞానవిశేషతయా స్వరూపతస్సంస్కారతశ్చ ప్రాప్తవిషయానుభవవిరోధీ జ్ఞానసంకోచః తర్కోపదేశసహకృతైశ్శాస్త్రైరపి పరావరతత్త్వవిషయయథావస్థితజ్ఞాన ప్రసరాభావః మచ్చరణారవిందయుగళేతి స్వయముక్తిరిహానదోషాయ ఈశ్వరస్యయథా భూతార్థశంసినఃసర్వత్రస్వగుణావిష్క్రియాదోషరహితత్వాత్ తేనాపిచరణయోస్సాశ్రితరక్షణసాధనతయా సంప్రీతివిషయత్వేన స్తుత్యత్వోపపత్తేశ్చ - తథాచాహుః 'తస్యస్వాత్మప్రదానేతు సాధనం స్వపదద్వయో'మితి అత్ర పరభక్త్యాదిశబ్దైర్దేహపాతాత్పూర్వభావినఃపశ్చాద్భావినశ్చావస్థావిశేషాస్సంగృహ్యంతే-ప్రతిహతోపీత్యంతేష్వపిశబ్దస్త్యాగానువాదోద్యోత్యతే ధర్మాంతరనైరపేక్ష్యవిశిష్టవిధానమపి ద్వయవక్తృత్వేనేన సూచితం నచైతావతాప్రపత్తేస్తదవినాభూతాంగానాంవానివృత్తిః శరణమహం ప్రపద్యఇతి పూర్వోక్తానువాదత్వేన ప్రపత్త్యుపశ్లిష్టస్యైవ ద్వయవచనస్యాత్రవివక్షితత్వాత్ - యేనకేనాపీత్యస్యతు 'ఆర్తోవాయదివాదృప్తః మిత్రభావేన సంప్రాప్తం విభీషణోవాసుగ్రీవ యదివా రావణస్స్వయం' ఇత్యాద్యుక్తాధికారి విశేషానియమే తాత్పర్యం- శరణ్యస్య ప్రపన్నేష్వాదరాతిశయాదీదృశవ్యాజమాత్రానుభాషణమితి కేచిత్ - వితేనజీవగత వ్యాపారనిరపేక్ష మోక్షప్రదానాదిపక్షాశ్చనిరస్తాః ఇ

మూ — కేవలం మదీయయైవ దయయా నిశ్శేషవినష్టసహేతుకమచ్చరణారవిందయుగళైకాంతికాత్యంతికపరభక్తిపరజ్ఞానపరమభక్తివిఘ్నో మత్ప్రసాదలబ్ధమచ్చరణారవిందయుగళైకాంతికాత్యంతికపరభక్తిపరజ్ఞానపరమభక్తిః మత్ప్రసాదాదేవసాక్షాత్కృతయథావస్థితమత్స్వరూపగుణవిభూతిలీలోపకరణవిస్తారో

షః పరంత్వాత్ప్రవృత్త్యంతరమనపేక్షితమిత్యాహ * కేవలమితి * మదీయయైవ నాన్యదీయయా నసహకార్యంతరసాపేక్షయేతి భావః దయాత్ర ప్రపత్త్యుల్లసితా రక్షణేచ్ఛా- ప్రపత్తిజనితప్రసాదవైశిష్ట్యే సత్యపి సహజదయాయాః ప్రాధాన్యమిహ సూచితం. కర్మణాం సుఖదుఃఖ జననశక్తివత్ప్రతిరోధాయకత్వాదిశక్తిరపి నివృత్తేత్యభిప్రాయేణ నిశ్శేషశబ్దః- తేనాశేషత ఇత్యుక్తస్యానూక్తిః హేతుభూతపాపాదినష్టావేపునరపి విఘ్న ఉత్పద్యేతేతి తత్పరిహారార్థముక్తం సహేతుకేతి। విఘ్నాః పూర్వోక్తాః ఏవమనిష్టనివృత్తిరుక్తా. అథేష్టప్రాప్తిం వదన్ ప్రథమం తేషాం జ్ఞానిత్యాదిప్రార్థితజ్ఞానపూర్వకపరభక్త్యాది ప్రదానమాహ- మత్ప్రసాదలబ్ధేతి ఇహాపి పరభక్త్యాదివచనం తత్పూర్వభావిజ్ఞాన విశేషస్యాప్యుపలక్షణమ్- అత్ర మత్ప్రసాదశబ్దః ప్రపత్తిజనితప్రసాద నిరస్తప్రతిబంధకనిరుపాధికసౌహార్దపరః - ఏవం మత్ప్రసాదాదేవేతి వక్ష్యమాణేనాప్యవధారణేన సహకారినైరపేక్ష్యం ద్యోత్యతే- మత్స్వరూపేత్యాదికముక్తరహస్యనారాయణశబ్దార్థః విభూతిశబ్దోత్ర నిత్యవిభూతివిషయః- ఉపాయదశాయాం శాస్త్రవిహితతత్త్వధ్యాన గుణాదిపరిచ్ఛిన్న స్వరూపాద్యనుభవాత్తద్వ్యావృత్త్యర్థం యథావస్థితవిస్తారశబ్దౌ - ఆరోపశఙ్కానివృత్త్యర్థం వా యథావస్థితశబ్దః ॥ హేత్వభావాదత్ర భ్రమాభావః ఏవం సర్వవిశిష్టపరమభోక్తృసాక్షాత్కారేణ మకారశబ్దార్థస్వస్వరూపావిర్భావమపి స్వాధీన

మూ — పరోక్షసిద్ధమన్నియామ్యతాపాదనుభవో మద్దాస్యైక
రసాత్మస్వభావాత్మస్వరూపో మదేకానుభవో మద్దాస్యైకప్రి
యః పరిపూర్ణానవరతనిత్యవిశదతమానన్య ప్రయోజనానవధి
కాతిశయప్రియమదనుభవస్త్వం తథావిధమదనుభవ జనితానవ
ధికాతిశయ ప్రీతికారితాశేషావస్థోచితాశేషశేషతైక రతిరూ
పనిత్యకింకరో భవ, ఏవంభూతోఽసి

స్వార్థకర్తృత్వ భోక్తృత్వ భ్రమనివృత్తిపూర్వకతద్భోక్తృత్వ జ్ఞాపనాయ పృథగాహ *అపరోక్షేతి* నియామ్యత్వోక్త్యాత్రివ్యాప్యత్వ ధార్యత్వేచోక్తే ‘ అంతఃప్రవిష్టఃశాస్తాజనానామ్- ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచంద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠత ’ ఇతి శ్రుత్యనుసారాత్ ఏతేన ‘ సస్వరాడి’ త్యుక్తేపి ముక్తేపారతంత్ర్యాదేరనపాయోదర్శితః నియామ్యత్వంచిదచిత్సాధారణమ్-దాసత్వంతు చేతనైకనిష్ఠమ్-తయోఃప్రతిస్వికంప్రయోజనమాహ మదేకానుభవో మద్దాస్యైకప్రియఇతి- ఐశ్వర్యకైవల్య పురుషార్థయోరివ స్వనిష్ఠతయాస్వతంత్రతయాచ స్వాత్మానుభవప్రసంగోపి తదానసంభవతీత్యభిప్రాయేణమదేకానుభవశబ్దః స్వామ్యనుభవప్రదానేస్వానుభవేస్వప్రాధాన్యగంధనివృత్త్యర్థం మద్దాస్యైకప్రియఇత్యుక్తమ్- పూర్వోక్తమేవానుభవం పరమపురుషార్థత్వప్రతిబోధాయపూర్వవత్పుష్కల్యాదిభిర్విశినష్టి * పరిపూర్ణేతి * తత్ప్రయుక్తప్రీతింతత్పరీవాహంచనిత్యకింకరోభవాసీత్యంశేన ప్రార్థితమ్- ప్రయచ్ఛతి తథావిధేతి- ఈదృశస్వకైంకర్యసామ్రాజ్యయోగ్యతామలభ్య లాభత్వస్యోక్త్యాసంతోషార్థముత్తరకృత్య విధానార్థంచానువదతి *ఏవంభూతోసీతి* ప్రకృత్యాత్మవివేకాద్ధార్మికః పరావరతత్త్వవివేకాద్భాగవతః పరావరపురుషార్థవివేకాదనన్యప్రయోజనః స్వపరాధికారవివేకాదనన్యసాధనః పూర్వోక్తాదస్తుతఇత్యనుగ్రహవిశేషాత్ప్రమితానుష్ఠితభర

మూ—ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవిక దుఃఖవిఘ్న గంధర హితస్త్వం ద్వయమర్థానుసంధానేన సహాసదైనంవక్తా

స్యాన స్తతశ్చ మయాస్వీకృతభరః నిత్యకింకరోభవేతిద త్తపరశ్చత్వం ముక్తప్రాయోసీత్యర్థః ॥ ఆఖ్యాతేనసంతమేన మిత్యవస్థావ్య జ్యతే. యద్వా నిత్యకింకరోభవేతి సత్యసంకల్పనోక్తైతేనవా స్వేనవా ప్రత్యాఖ్యాతుమశక్యత్వే నివారకాంతర సంభవేచ తదా నీమేవ తథావిధమాత్మానం పశ్యతః క్రమాత్తత్సిద్ధిమాహ ఏవమి తి- ఏవం భవితుముపక్రాంతోసీత్యర్థః - భయావహాయాం దేహేం ద్రియాది విశిష్టదశాయాంకథం తత్రచ నిరపాయకాలక్షేప ఇత్యత్రాహ * ఆధ్యాత్మికేతి * అత్రోత్కటసుఖస్యాప్యుపలక్షణార్థ మిహ దుఃఖోక్తిః శ్లోకత్రయాద్యుక్తజ్ఞానభక్తిశాలినం ప్రతిప్రాతికూల్యావి శేషాద్వాదుఃఖశబ్దేన సుఖస్యాపి సంగ్రహః- గంధశబ్దేనవా తద్వివ క్షా-తేనసర్వసాధారణః క్షుదాదిర్వాభిప్రేతః దుఃఖస్యద్వయార్థా నుసంధానం ప్రతివిఘ్నత్వంస్యాత్- అతస్తద్రాహిత్యోక్తిః ఇహచపూ ర్ణవివేకానామాభిమానికందుఃఖంచ సుఖంచనాస్తి సాంస్పర్శికానా న్తుప్రారబ్ధకర్మవశాత్సంభవతామపి ప్రతిదినం కర్మక్షయమోక్షాస త్తిదర్శనప్రీత్యాద్వయార్థాను సంధానవిఘ్నత్వం నాతీవాస్తి. అతో నప్రత్యక్షాదివిరోధః త్వం అనన్యజ్ఞాన భక్త్యాది ప్రార్థనాం-వాక్-ఉ చ్చారణం ప్రాధాన్యేన స్తోతుమర్థానుసంధానేనసహాశబ్దః ఏవమ ర్థానుసంధానేనేత్యన్వయః ఏవమఖిలహేయేత్యాద్యుక్తవిశదప్రకారే ణేత్యర్థః ఏతచ్చాత్రకృతకృత్యత్వానుసంధానప్రీత్యర్థం అస్యచస్వ యం ప్రయోజనరూప కైంకర్య రూపత్వాత్ ‘ యన్ముహూర్తం ’ మి త్యాదిన్యాయేన భగవదనుభవప్రీత్యనువృత్త్యర్థం సంభవద్ద్వంద్వతి తి క్షార్థం నిర్భరత్వానుసంధానరసానువృత్త్యర్థం నిషిద్ధకామ్యాదిసం గనివృత్త్యర్థంచ సదేత్యుక్తిః ఇదంతుస్వభావార్థశాస్త్రప్రస్తావి

మూ—యావచ్ఛరీర పాతమత్రైవ శ్రీరంగే సుఖమాస్వ శరీ
రపాతసమయే తు కేవలం మదీయయైవ దయయాతిప్రబుద్ధో

రోధేన నేయమ్- అన్యథా సర్వప్రమాణవిరోధాత్ ‘ తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే - ప్రారబ్ధమాత్రభుక్ తత్ర తత్త్వవిత్సుఖమాప్నుయాత్- ప్రారబ్ధమేవ భోక్తవ్యం కర్మ బ్రహ్మవిదామపి ’ అనారబ్ధకార్యే ఏవ తు పూర్వే తదవధే రితి దర్శితః ప్రక్రాంతకర్మఫలభోగోపి ప్రపన్నస్య యథాభిలాషం ప్రపత్త్యుత్పత్తిశరీరావధిక ఇత్యభిప్రాయేణాహ * యావచ్ఛరీరపాతమితి * ఆర్తితారతమ్యాదత్ర స్థితి తారతమ్యం అత్రైవాత్యంతాసన్నమత్సేవానుగుణే నతు మత్కైంకర్యవిరుద్ధదేశేష్విత్యర్థః- అత్రానేక పురాణాదిప్రసిద్ధ శ్రీరంగోపాదానం భాగవతాభిమతస్వయంవ్యక్తాదిభగవత్క్షేత్రాంతరాణామప్యుపలక్షణమ్- సుఖమాస్వ, కృతకృత్యత్వప్రతిసంధానేన ప్రతిదినం కర్మక్షయదర్శనేన అవిలంబితానాయాసపరమపురుషార్థలాభవ్యవసాయేన విషమధుకల్పవైషయికరసవైముఖ్యహేతుభూతద్వయార్థానుసంధాన సారస్యేన సంతుష్టో వర్తస్వేత్యర్థః - సచాయమత్రత్యాసేవాసాకర్యార్థ ఉపదేశః సుఖీభవేతి వదనుగ్రహోక్తిర్వా ఏవమర్థానుసంధానద్వయవచన సుఖాసికాదిభిర్మనోవాక్కాయానామయోగ్యవ్యాపార నివృత్తిరపిస్యాత్ భవత్వేవం కృతకృత్యస్యోత్తరకృత్యరూపం ఫలమ్. దేహపాతదశా చ కీదృశీ? పరమఫలం చ కదేత్యాకాంక్షాయాం ప్రారబ్ధశరీరానువర్తక ప్రతిబంధనివృత్తౌ దయార్ణవస్య దివ్యశక్తేస్స్వస్య పూర్వకృతరక్షాసంకల్పానుగుణమన్యైరనివార్యముత్తరకృత్యమాహ * శరీరపాతసమయ ఇతి * ‘వాఙ్మనసి ’ త్యాదిశ్రుతిసిద్ధాయా మనస్సంపత్తేః పూర్వావస్థాయామిత్యర్థః ఏతేన ‘ నిశి నేతి చేన్నే త్యాద్యుక్తః కాలనియమాభావశ్చ సూచితః ‘తతస్తం మ్రియమాణం త్వా’ తివదత్ర తుశబ్దో ధికార్యంతరాద్విశేషమనుగ్రహకార్యం ద్యోతయతి-

మూ — మామేవావలోకయన్నప్రచ్యుతపూర్వసంస్కార మనోరథః జీర్ణమివవస్త్రం

యత్వా- కాష్ఠపాషాణసన్నిభతయా స్వేనవాపరైర్వాతదానీం ప్రబోధస్య దుస్సంపాదత్వమ్ - ఏవంతు శబ్దద్యోతితమేవ విశేషంవ్యనక్తి- కేవలమిత్యాదినా- కేవలమ్, పూర్వాభ్యాసానపేక్షమ్, 'యంయోగిన' ఇత్యాద్యుక్తతాదాత్వికస్వయత్న నిరపేక్షంచ మదీయయైవ మత్స్వభావభూతయైవ నాన్యదీయయా- నాపిపూర్వోక్తక్షేత్రవాసద్వయార్థానుసంధానజన్యయా - నచతాదాత్వికప్రార్థనా సాపేక్షయేత్యర్థః అతిప్రబుద్ధః, శరీరపాతాత్పూర్వకాల ఇవజ్ఞాన ప్రోషల్యవాన్ యద్వా నకేవలంసంకోచాభావమాత్రమ్ - కింతుప్రత్యూషప్రకాశకల్పపూర్వావస్థాతోతిశయోపిస్యాదిత్యర్థః, అపరిచ్ఛిన్నస్తుప్రబోధః విశిష్టదేశగత్యనంతరభావీ - అంతిమదశాయామాదిభరతాదివదన్యదర్శనం తవనస్యాదిత్యాహ- * మామేవావలోకయన్నితి * నిత్యమనుచింతితం మామేవశుభాశ్రయవిగ్రహవిశిష్టం విశదమనుసంధానఇత్యర్థః సాక్షాత్కుర్వన్నితివాతదానీమవలోకనీయం సర్వం భగవదపృథక్సిద్ధతయైవభాతీతిచావధారణాభిప్రాయః ఏవంజ్ఞానదశానేప్రాప్తే అథవక్ష్యమాణాయాః ప్రాప్తేః పురుషార్థత్వాయతదిచ్ఛానువృత్తిమాహ * అప్రచ్యుతేతి * భగవానేవమేపరమప్రాప్యఇతి శాస్త్రజన్యానుభవ సంస్కారస్య కాలవిప్రకర్షకాయవిశ్లేషక్లేశాదిభిః ప్రచ్యుతిర్నభవిష్యతి తతఏవసంస్కారమూలః ప్రాప్తిమనోరథోపితదానీంభవత స్త్యజ్యమానేషు దేహతదనుబంధిషు రాగాద్వా కిం భవిష్యతీతి భయాద్వానప్రచ్యవతీతిభావః అతిప్రబుద్ధఇత్యాదిభిః పరభక్త్యాదిత్రయంవాపరమాత్మని విశ్రమాదనంతరభావిప్రబోధాదికం వా వివక్షితమితి కేచిత్ లబ్ధనూతనశుభవస్త్రాంతరస్య జీర్ణవస్త్ర ఇవాత్యాసన్నదివ్యదేహలాభస్య చిరపరిచితేపి భోగాయతనే జిహాసా

మూ—సుఖేనేమాం ప్రకృతిం స్థూలసూక్ష్మరూపాం విసృజ్య తదానీమేవ మత్ప్రసాదలబ్ధమచ్చరణారవిందయుగ

త్సుత్తిష్వనాయాసేన ప్రీతించ నిదర్శయతి * జీర్ణమివ వస్త్రమితి * కృతకృత్యాః ప్రతీక్షంతే-నోపజనం స్మరన్నిదం శరీర మిత్యాదిభిరభిప్రేతం లబ్ధపరిత్యాగక్లేశాభావం యమకింకరాదిభయాభావం చికిత్సకశల్యప్రయోగన్యాయశంకితోత్క్రమణ దుఃఖాభావం అత్యాసన్నపరమపురుషార్థానుసంధానహర్షానుగ్రహతాదాత్వికభగవదనుభవాతివాహిక దర్శనజనిత హర్షప్రకర్షం చాభిప్రేత్యాహ * సుఖేనేతి * ఇమామ్, అనాద్యనువృత్తాం భగవత్స్వరూపతిరోధానాదిభిరపకారిణీం కారాగృహనరకాదివదనుసంహితాం దురత్యయాం మదన్యైస్త్యాజయితుమశక్యాం చేతి భావః, ప్రకృతిమ్, సతతవికారశీలత్రిగుణద్రవ్యం ఉత్క్రాంతిపాదే చార్చిరాదిపాదే చోక్తం సర్వమభిప్రేత్యాహ * స్థూలసూక్ష్మరూపాం విసృజ్యేతి * స్థూలప్రకృతిత్యాగోఽత్రైవ। సూక్ష్మప్రకృతిత్యాగస్తు ‘ త్రిభావభావనాతీతో ముక్తయే యోగినాం నృప। దేవయానః పరః పంథా యోగినాం క్లేశసంక్షయే’ ఇత్యాద్యుక్తదేవయాన పథేన దివ్యదేశగమన దశాయామేవ భవతి ‘ ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య. స య ఏవం విద్వానస్మాచ్ఛరీరభేదాదూర్ధ్వముత్క్రమ్యాముష్మిన్ స్వర్గే లోకే సర్వాన్కామానాప్త్వామృతస్సమభవ’ దిత్యాదిషు బ్రహ్మప్రాప్తిపర్యంతాభిధానాత్తిరోధాయకసూక్ష్మప్రకృతి విశేషోఽప్యభిప్రేతః - సుబాలోపనిషది తు ‘ అపునర్భవాయ నాడ్యా కోశం భినత్తి-కోశం భిత్త్వా శీర్షకపాలం భినత్తి శీర్షకపాలం భిత్త్వా పృథ్వీం భినత్తీ’ త్యారభ్య ‘ అక్షరం భిత్త్వా మృత్యుం భినత్తీ’ త్యంతేన స్థూలశరీరత్యాగపూర్వకతమః పర్యంతసర్వతత్త్వాతిక్రమ ఉక్తః తదేవం క్రమేణ సూక్ష్మప్రకృతివిమోక్షానంతరం స్వస్యైవ ప్రసాదేనావిళమ్బితమనోరథ పూర్తిమాహ * త

ష్టై కాంతి కాత్యంతిక పరభక్తి పరజ్ఞాన పరమభక్తి కృతపరి
పూర్ణానవరత నిత్య విశదతమానన్యప్రయోజనానవధికాతిశ
య ప్రియమదనుభవ జనితానవధికాతిశయ ప్రీతికారితా శే
షావస్థోచితా శేషశేషతైక రతిరూప నిత్యకింకరో భవిష్యసి-మా

దానీమేవేతి * ఆక్షేపణీయాంతరాభావాన్న విళమ్బ ఇతిభావః. ప్ర
సాదఇహాతిరోధాయ కాంశపర్యంతస్య నిగ్రహరూపకాలుష్యస్యనిశ్శే
షనివృత్త్యాసూరిష్వివ స్వభావతఏవావస్థితంసౌహార్దమ్- తచ్చాత్రని
ర్దుఃఖనిత్యనిరతిశయానంద మనుభవత్వ సావిత్రీచైచ్ఛవ । అత్రతావద
స్తి క్షుద్రఫలేష్వప్యుపాయగౌరవమ్ - మోక్షేతు " అనేకజన్మసంసి
ద్ధః క్లేశేనమహతాసిద్ధః క్షపయిత్వాధికారాన్ స్వాన్ శశ్వత్కాలే
నభూయసే " త్యాదిభిః కృచ్ఛ్రసాధ్యతయోక్తవిధిశివసనకాద్యైర్ధ్వ్యా
తు మత్యంతదూరేగురూపాయ సాధ్యే న్యాసమాత్రనిష్ఠస్య మాదృశ
స్య నిర్యత్నలబ్ధివచనముపచ్ఛందనమితి కేషాంచిచ్ఛంకాజాయేత -
అతస్తాన్విస్రంభయితుం భాష్యకార మపదిశ్యాహ * మాతేభూదత్ర
సంశయఇతి * ననూపాయలాఘవ ప్రాప్యగౌరవాదిశంకావిధూననేన
మహావిశ్వాసపూర్వకం శరణముపగతస్య సంశయప్రసంగాభావాద
త్ర తత్ప్రతిషేధోనిరర్థకః- నైవంతాదాత్వికమహావిశ్వాసేన ఉ
పాయేనిష్పన్నేపి తస్యఫలావినాభావేపి కేషాంచిత్ప్రారబ్ధకర్మ వి
పాకవైచిత్ర్యాత్సంశయోపి సంభవతి. న చేతనోపాయవైకల్యంఫలప్ర
తిబంధోవా మతికాలుష్యనివృత్తిస్త్వత్రత్య పరభక్త్యాది వత్స్వయం
పురుషార్థః అతఃప్రసన్నేన భగవతాసంశయ నివర్తన ముపపద్యతఇ
తి-యద్వా యావత్ఫలలాభం విమర్శదశాయామక్షోభణీయోవిశ్వాసః
మహావిశ్వాసః నచతత్కాలీనః ఉపాయాంగమ్ - పశ్చాత్తుమదభిప్రా
యం మద్వాక్యంచ పరామృశతాం మదనుగ్రహాదేవ సంశయోన భ
వత్యేవేతి జ్ఞాపనార్థ మిహమాతేభూదత్యాదినిస్సంశయ ఇత్యంతము

మూ—తేభ్యోదత్రసంశయః ॥ శ్లో ॥ అనృతంనోక్తపూర్వం మేనచవక్ష్యేకదాచన । రామోద్విర్నాభిభాషతే ॥ సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతిచయాచతే । అభయంసర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతంమమ ॥ సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామే కంశరణంవ్రజ । అహంత్వాసర్వపాపేభ్యోమోక్షయిష్యామి మాశుచః ॥ ఇతిమయైవహ్యుక్తమ్ ॥ అతస్త్వంతవతత్త్వతో మద్జ్ఞానదర్శన ప్రాప్తిషు

చ్యుతఇతి-తే, నిశ్చితశాస్త్రార్థస్య సర్వసుహృదిసర్వశక్తౌమయిన్యస్త భరస్యచ- అత్ర, మత్ప్రయోజన ప్రధానాయాం నిత్యకింకరత్వ ప్రాప్తాయద్యేతదుపచ్ఛందనం తదామే స్వవచన విరోధస్స్యాదిత్యభిప్రాయేణాహ * అనృతంనోక్తపూర్వంమఇతి * ఇయమనృతానుక్తిరాశ్రితవిషయా అసురేషు ప్రతారణ దర్శనాత్ - అనుక్తపూర్వమప్యనృతం పశ్చాత్స్వతంత్రాద్యదుచ్యేతేత్యత్రాహ * నచవక్ష్యేకదాచనేతి* ఇతఃపూర్వమివేతిభావః- ఇదమపి త్వద్వాక్యతయా పూర్వవదాశంకనీయమిత్యత్ర 'సత్యవాదీచరాఘవ' ఇతిప్రసిద్ధం లోకోక్తిచ్ఛాయయాస్వయమేవాహ * రామోద్విర్నాభిభాషతఇతి * సోప్యుక్తివిరుద్ధంనాభిభాషతఇత్యర్థః ॥ మమసకృదుక్త్యైవార్థినామపేక్షితార్థస్సిద్ధ్యేదితివాతాత్పర్యమ్ - ఏవంసామాన్యతఃప్రత్యాయితస్య ప్రకృతపర్యవసానాయ రావణానుజపరిగ్రహోపాద్ఘోపదేశపర్యవసానేచ విశేషతఉక్తం శ్లోకద్వయమాహ * సకృదేవేతి * సర్వధర్మానితిచ వేదవైదిక వాక్య మాత్రాతిశాయినోరనయోర్శరణ్యవాక్యయోరర్థంతదధికారయోరభిధాస్యామః॥ఇదంమోక్షప్రదానోత్సుకేన మయైవోక్తమ్ నతు మదాదేశభూతదురధిగమార్థవేదముఖేన వాసంభవద్భ్రమాది దోషపురుషాంతరముఖేనవేత్యాహ- మయైవ హ్యుక్తమితి॥ హిప్రసిద్ధౌ హేతౌ వా- ఉక్తమేవస్థిరీకరణార్థం సంతోషాతిశయార్థంచ నిగమయతి-అ

మూ— నిస్సంశయస్సుఖమాస్వ ॥ శ్లో ॥ అంత్యకాలే స్మృతిర్యాతు తవకైంకర్యకారితా । తామేనాం భగవన్నద్యక్రియమాణాం కురుష్వమే ॥ ... ...

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితం శరణాగతిగద్యమ్

సమాప్తమ్.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

తక్షతి- అతస్సత్యవాదినా సత్యవ్రతేన మయోక్తస్య వాక్యస్య విశ్వసనీయతమత్వాత్ త్వం ప్రామాణికః- తవ 'యే ప్రపన్నా మహాత్మానస్తే మే నయనసంపద' ఇతి మత్ప్రశంసనీయస్య మత్స్వీకృతభరస్యచ తత్త్వతః సంశయవిపర్యయరాహిత్యేన మజ్జ్ఞానదర్శనప్రాప్తిషు యథాయోగ మత్రపరత్రచాపేక్షితాస్వితి శేషః ' నిస్సంశయేషు సర్వేషు నిత్యంవసతి వైహారిః- ససంశయాన్హేతుబలాన్నాధ్యావసతిమాధవ ' ఇత్యాది ప్రమాణసూచనాయాహ *నిస్సంశయ ఇతి* సిద్ధస్యైవజ్ఞానస్యానువృత్తౌ సంశయ ఇహ నివార్యతే- అనేనైవ నిర్భరత్వాదికమప్యాకృష్యతే సుఖమాస్వ, ఆధ్యాత్మికేత్యాదినా పూర్వం మయోక్తమేవ తవోచితమితి భావః. యావచ్ఛరీరపాతమితి పూర్వోక్తస్యాత్రానుక్తేరయమభిప్రాయః, మత్ప్రాప్తేః ప్రారబ్ధకర్మప్రతినియతాయురవసాన నిర్బంధో నాస్తి - యావదత్రత్య మదనుభవాపేక్షా తావదత్రసుఖమాస్వ, పరిపూర్ణానుభవాలాభాదిహ సుఖాసికాయామప్యుద్వేగేసతి అయశ్నెషశృంఖలమప్యపోహ్యాత్యంతికమత్కైంకర్యాయ మత్పదంగమిష్యసీతి, ఏతేనానాదికాలమాజ్ఞాతిలంఘన మూలభగవదప్రసాదేన సంసరతో మే భగవత్కృపామూలసదాచార్యాంగీకారేణ ద్వయోచ్చారణానూచ్చారణపూర్వకం స్వరక్షాభరన్యాసే సిద్ధే ప్రసాదనేష్వేతస్మాదభ్యధికస్యాభావాత్స్వీకృతభరః శ్రియః పతిర్నారాయణః కాలత్రయవర్తినస్సర్వానప్రసాదహేతూన్ యథార్హం క్షాంత్వాస్వయమే

శ్రియైనమః.

అథ శ్రీరంగగద్యప్రారంభః-

చిదచిత్పరతత్త్వానాం తత్త్వయాథార్థ్యవేదినే ।
రామానుజాయమునయే నమోమమగరీయసే ॥

వ స్వార్థమేవమాం స్వజ్ఞానదర్శన ప్రాప్త్యాదిప్రదానేన రక్షేదితి వి శ్వస్తానిర్భరోనిర్భయస్సంతుష్టోభవేదితి నిగమితంభవతి-

ఇతి శరణాగతిగద్యంయతీశరంగేశ సల్లపనరూపమ్।వ్యవృణుత దేశిక దృష్ట్యావిమృశ్యనిశ్చిత్య వేంకటేశకవిః॥వితమసినిగమాంతే బిభ్రతాదే శికత్వంకృతిభిరనుమతేనక్షేమబుద్ధ్యామయైవమ్ । యతిపతిపృథుగద్య వ్యాక్రియాయాం యథావత్కథితమకథితంచక్షమ్యతాంనస్సుయూథ్యైః

ఇతి కవితార్కికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య శ్రీమద్వే ఙ్కటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు శ్రీమద్ర హస్యరక్షాయాంపృథుగద్యాధికారఃప్రథమః

శ్రీమతేవేదాంత గురవేనమః.

అథశ్రీమన్నిగమాంత మహాదేశికవిరచితాయాం శ్రీమద్రహ స్యరక్షాయాం మితగద్యాధికారః

శ్రీమల్లక్ష్మణమునినా శిష్యహితైకాగ్రచేతసాకథితమ్।
మితగద్యమమితసారంవ్యక్తంవ్యాఖ్యాతి వేంకటేశకవిః

అత్రద్వయార్థానుసంధానరసికేన భగవతాభాష్యకారేణ బృహద్గ ద్యవ్యాఖ్యాత మపిద్వయం బహుధాశ్రోతవ్యమితి మన్యమానేభ్యశ్శి ష్యేభ్యః పునరప్యాకించన్యాదిప్రపంచనపూర్వకం స్వానుష్ఠానప్రకా శనప్రక్రియయైవ సంక్షేపేణ వ్యాక్రియతే - తథాహ్యత్రాదిమం వా క్యముత్తర ఖండస్య వివరణం. ద్వితీయంపూర్వఖండస్య - తేనైవాధి కారవిశేషః కార్పణ్యరూపమంగంచప్రదర్శితం భవతి- తృతీయంతుమ హావిశ్వాసాద్యంగాంతరజ్ఞాపకమ్. అనంతరంశ్లోకద్వయానుపఠనేన

మూ — స్వాధీనత్రివిధ చేతనాచేతనస్వరూప

పూర్వోక్త ఏవార్థః ప్రమాణతః ప్రతిష్ఠాప్యతే. తతః పరేణ వాక్యేన
పూర్ణప్రపత్త్యకుశలేజనేపి తత్పూరణానుగుణప్రపత్తివాక్యోచ్చా
రణవైభవం ఖ్యాప్యతే- తత్సిద్ధ్యర్థం పశ్చాచ్చతుర్దశభిస్సంబుద్ధి
భిః నారాయణశబ్దోక్తాశ్శరణ్యాకారవిశేషాః ప్రకాశ్యంతే - నమో
స్తుత ఇత్యనేన తు ప్రకృతోపాయోపధానభూతో భరన్యాసాంశః ఫలప్రా
ర్థనం వా నిగమ్యత ఇతి విభాగః ఇహ చ ప్రథమం సవిభూతికస్య భగవతః
పరమప్రాప్యత్వాది సిద్ధ్యర్థం చతుర్థ్యంతపదప్రదర్శితం సర్వేశ్వ
రత్వాదికమాహ * స్వాధీనేతి * స్వశబ్దేన ముక్తప్రాప్యస్య కైంక
ర్యోద్దేశ్యస్య సర్వేశ్వరస్య శ్రుత్యాది ప్రసిద్ధం నిరతిశయానందత్వాది
కం సూచ్యతే- స్వాధీనశబ్దేన భగవత్స్వరూపాధీనత్వం తదిచ్ఛాధీన
త్వం చ వివక్షితమ్, సర్వస్య సాక్షాత్పరంపరయా వా తదాశ్రితతయా త
త్స్వరూపాధీనత్వం తత్ర నిత్యానాం పదార్థానాం తదిచ్ఛాధీనస్వ
రూపత్వం తదభావే తేషామభావః ప్రసజ్యేతి ప్రసంగముఖేన స్థాప్యం-త
దభిప్రాయేణహ్యాహుః- 'ఇచ్ఛాత ఏవ తవ విశ్వపదార్థసత్తా నిత్యం ప్రి
యాస్తవ తు కేచన తే హి నిత్యాః॥ నిత్యం త్వదేకపరతంత్ర నిజస్వరూపా
భావత్క మంగళగుణా హి నిదర్శనం నః' ఇతి, అభాషి చ శారీరకాంతే 'పర
మపురుషభోగోపకరణస్య లీలోపకరణస్య చ నిత్యతయా శాస్త్రావగత
స్య పరమపురుషస్య నిత్యేష్టత్వాదేవ తథావస్థానమస్తీతి శాస్త్రాదవగ
మ్యతే' ఇతి అనిత్యానాం తు తదిచ్ఛాధీనస్వరూపత్వం తదాయత్తోత్ప
త్తికతయా హి ప్రసిద్ధమ్ - గురుద్రవ్యాణాం పతనప్రతిబంధేన ధార్యత్వ
మపి తదిచ్ఛాధీనత్వవిశేష ఏవ- చేతనశబ్ద ఇహ జీవవిషయః బద్ధముక్త
నిత్యరూపేణ జీవానాం త్రైవిధ్యమ్- అచేతనశబ్దశ్చాత్రాచిద్ద్రవ్యపరః-
త్రిగుణకాలశుద్ధసత్త్వరూపేణాచేతన త్రైవిధ్యమ్ - ద్రవ్యాణాం తదధీన
త్వోక్త్యా తత్తద్ధర్మాణాం తాదధీన్యం కైముత్యసిద్ధమితి తదనుక్తిః చే

మూ—స్థితిప్రవృత్తిభేదం క్లేశకర్మాద్యశేషదోషాసంస్పృష్టమ్.

తనద్రవ్యస్యాపి ధర్మభూతజ్ఞానస్య చేతనగ్రహణె విశేషణ తయోపాత్తత్వాదత్రపృథగనుపాదానం- చేతనమాత్రేవాత్రైవిధ్యాన్వయః చేతనాచేతనానాం స్వరూపం స్వాసాధారణస్వభావైర్నిరూప్యంధర్మితస్యభేదఃతత్తద్వ్యక్తితోऽవర్గతశ్చపరస్పరవ్యావృత్తిరూపోధర్మః స్థితిః కాలాంతరేపి విద్యమానతా సాచద్రవ్యాణాంస్వరూపేణ సర్వకాలానువృత్తిరూపా - తేషాంతదవస్థావిశిష్టవేషేణతుకాలపరిచ్ఛిన్నాకాలతారతమ్యవతీచేతితద్భేదః- ప్రవృత్తిర్వ్యాపారః నివృత్తిరప్యకరణసంకల్పరూపాప్రవృత్తివిశేషః ఏతద్భేదస్తత్తత్కార్యాదిభి ర్ద్రష్టవ్యః అత్రస్వేచ్ఛాధీన సర్వతత్త్వస్థ్యా సార్వర్థసర్వోపాదానత్వసూచనాత్సర్వ శేషిత్వమపి సిద్ధ్యతి- తదాహుః 'ఉపాదత్తేసత్తాస్థితినియమనాద్యైశ్చిదచితౌస్వముద్దిశ్య శ్రుతిమానితివదతివాగౌపనిషదీ' తి-ఏవంభగవతస్సర్వాధారత్వాది వ్యంజనాత్తదన్యేషాం చేతనాచేతనద్రవ్యాణాం తంప్రత్యాధేయత్వ విధేయత్వ శేషత్వనియమేన తదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయా తచ్ఛరీరత్వం శ్రుతిసిద్ధం ముఖ్యమేవస్థాపితంభవతి- అత్రచకారణ వాక్యార్థోऽధర్మధర్మిభేదశ్చిదచిద్భేదః జీవేశ్వరభేదోజీవానామన్యోన్యభేదస్తేషాం జ్ఞాతృత్వం తతఏవకర్తృత్వభోక్తృత్వ జ్ఞాతృత్వాదేస్సర్వథాపరాధీనత్వం పరస్యచ విభూతిద్వయవత్త్వం సార్వత్రికత్రైకాలికసర్వనియంతృత్వం త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యంకాలపరమవ్యోమ్నో(స్త్రి)గుణవికారాతిరిక్తత్వం ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితప్రకృతికారణత్వ నిరాసాదికంచ శారీరకస్థాపితమర్థసిద్ధం॥అథభగవతఉక్తాకారాంతర్గతసర్వకారణత్వసర్వనియంతృత్వాదిభిశ్శంకితాన్ దోషాన్ పరిహరతి*క్లేశకర్మేతి*అవిద్యాస్మితారాగద్వేషాభినివేశాఃపంచక్లేశాఃపుణ్యాపుణ్యరూపంకర్మ ఆదిశబ్దేనక్లేశకర్మవిపాకాశయైరపరామృష్టః పురుషవిశేష ఈశ్వరఇత్యాది ప్రసిద్ధవిపాకాదిసంగ్రహః- జా

మూ—స్వాభావికానవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్వర్యవీర్యశక్తితే
జస్సౌశీల్యవాత్సల్యమార్దవార్జవ సౌహార్దసామ్యకారుణ్య

త్యాయుర్భోగాదయోవిపాకాః పూర్వానుభవభావితాః ఆఫలోదయం శయానాస్సంస్కారా ఆశయాః॥కతిపయదోషరహితవ్యావృత్త్యర్థమశేషశబ్దః అహంస్పృష్టశబ్దేన స్వభావతోనర్హతయా కదాచిదపిదోషస్పర్శో నాస్తీతి వివక్షితం - ఏవంపదద్వయేన ‘ పరఃపరాణాంసకలానయత్రక్లేశాదయస్సంతిపరావరేశే’ ఇత్యస్యార్థఉక్తః॥అథ ‘తేజోబలైశ్వర్యే’ త్యాదిభిరుక్తాన్ నిరూపితస్వరూపవిశేషకధర్మానాహ - * స్వాభావికేతి * స్వాభావికత్వమిహ నిత్యత్వం అనన్యాధీనత్వంచ॥ తేననిత్యానాంముక్తానాంచ జ్ఞానాదిభ్యఏతత్ జ్ఞానాదేర్వ్యవచ్ఛేదః- తద్బలాదిభ్యోవ్యవచ్ఛేదస్తు అనవధికాతిశయత్వాదపి స్వాపేక్షయోత్కృష్టావధిరహితోతిశయో యేషాంతే అనవధికాతిశయాః జ్ఞానమిహ సర్వవిషయనిత్యసాక్షాత్కారరూపం బలంఅనాఘ్రాతశ్రమప్రసంగసర్వధారకత్వం ఐశ్వర్యంసర్వనియంతృత్వం- వీర్యంసర్వోపాదానత్వేఽప్యవికృతస్వభావత్వం -శక్తిఃవిశ్వోపాదానతార్హత్వం, స్వేతరసర్వదుర్ఘటనశక్తిర్వా- తేజఃఅస్వాధీనసహకారినిరపేక్షత్వం పరాభిభవనసామర్థ్యంవా-అత్రవ్యూహవృత్త్యాదిక్రమేణ జ్ఞానబలాదిద్వంద్వత్రికనిర్దేశః షాడ్గుణ్యస్యప్రథమముపాదాన మన్యేషాంగుణానాం తదంతర్భావేన తత్ప్రాధాన్యాత్పరత్వ జ్ఞాపకత్వాదాశ్రితానా శ్రితగోచరవ్యాపారభేదసాధారణ్యాచ్చ అథషాడ్గుణ్యవితతిరూపాస్సౌలభ్యజ్ఞాపకాస్సంశ్రితసంగ్రహణాదౌ విశేషతఉపయుక్తాగుణాఉచ్యంతే అత్రసౌశీల్యమితి మహతో మందైస్సహనీరంధ్రసంశ్లేషరసికతా॥ వాత్సల్యమాశ్రితేషు దోషతిరస్కారిణీప్రీతిః మార్దవంఅకఠినస్వభావతయా సుప్రవేశత్వమ్. దండనీయేష్వపి సామప్రధానత్వంవా ఆర్జవం, కాయవాగ్బుద్ధివ్యాపారాణాం పరస్పరమవిసం

మూ — మాధుర్యగాంభీర్యౌదార్యచాతుర్యస్థైర్యధైర్యశౌర్యపరాక్రమసత్యకామసత్యసంకల్పకృతిత్వకృతజ్ఞతాద్య

వాదిత్వం, సౌహార్దం స్వతస్సర్వహితైషిత్వం-సామ్యం సర్వైరప్యాశ్రయణీయత్వే సమత్వమ్- స్వతోఽపక్షపాతిత్వం వా - కారుణ్యం స్వప్రయోజనాంతరానుద్దేశేన పరదుఃఖనిరాచికీర్షా-మాధుర్యముపాయదశాయామపి రంజకత్వేన రసావహత్వం ద్విషతాం జిఘాంసితానామపి దృష్టిచిత్తాపహారిత్వం వా- గాంభీర్యం భక్తానుగ్రహాదేరగాధత్వం ఆశ్రితదోషదర్శనాదేస్సతోఽపి గోపనేన దుర్గ్రహత్వం వా- ఔదార్యం పాత్రలాఘవదేయగౌరవప్రత్యుపకారాద్యనాదరేణ వితరణశీలత్వమ్. చాతుర్యం శుభాశ్రయప్రకాశనాద్యుపాయైర్విముఖవశీకరణ విస్రంభజనన సంశ్రితదోషాచ్ఛాదన విరుద్ధానుకూలీకరణాదిషు కుశలత్వం- స్థైర్యం శరణాగతసంగ్రహే దోషప్రదర్శకైస్సుహృద్భిరప్యకంపనీయత్వం. ధైర్యమభిమతవియోగప్రసంగేఽప్యభగ్నప్రతిజ్ఞత్వమ్- వ్యత్యయేన వా స్థైర్యధైర్యయోర్వ్యాఖ్యానమ్- ప్రబలప్రతిపక్షోపనిపాతేఽపి సావజ్ఞదృఢచిత్తత్వం వా ధైర్యమ్, శౌర్యం తు భీమేష్వపి పరసైన్యేష్వసహాయస్యాపి స్వసైన్యేష్వివ నిర్భయప్రవేశసామర్థ్యం, తత్ర ప్రవిష్టస్య పరనిరాకరణ పర్యంతో వ్యాపారః పరాక్రమః సత్యకామసత్యసంకల్పశబ్దావిహ భావప్రధానౌ కర్మధారయవృత్తౌ వా- సత్యకామత్వం నిత్యభోగ్యత్వం సత్యసంకల్పత్వం స్వావతారపర్యంతాపూర్వభోగ్యసృష్టావమోఘ సంకల్పత్వమ్- కృతిత్వం పరోపకారకత్వం ఆశ్రితరక్షణేన కృతకృత్యత్వం వా 'న మే పార్థాస్తి కర్తవ్య' మిత్యాద్యుక్తం విహితకర్తవ్య నిరపేక్షత్వం వా - ధర్మసంస్థాపనానుష్ఠానవత్త్వం వా పరేషాం స్వహితప్రవృత్తేః పూర్వమేవ కర్తుముపక్రాంత పరహితత్వం వా స్వేనకృతం సర్వం ప్రతి స్వస్యైవ శేషిత్వం వా కృతజ్ఞతా సకృదంజలికర్తురప్యనుబంధిపర్యంతసంరక్షణాయ తత్కృతాను దర్శ

మూ— సంఖ్యేయకల్యాణగుణగణౌఘమహార్ణవం పరబ్రహ్మ
భూతం పురుషోత్తమం శ్రీరంగశాయినమస్మత్స్వామినమ్

నమ్- అవసరే సంశ్రితాపేక్షిత కరణాయ స్వకృతప్రత్యాఖ్యానానుద
ర్శిత్వం వా- ‘శిరసా యాచతస్తస్య వచనం న కృతం మయా’ ఇతి హ్యాహ
ఆదిశబ్దేన తత్ర తత్ర ప్రసిద్ధా ఆనృశంస్యాదయో గృహ్యంతే ‘ యథార
త్నాని జలధేరసంఖ్యేయాని పుత్రక’ ఇత్యాది స్మరణాదసంఖ్యేయత్వో
క్తిః అత్ర దోషాసంస్పృష్టత్వం కల్యాణగుణయుక్తత్వంచ వదతా నిర్గు
ణశ్రుతేః పశుచ్ఛాగోత్సర్గాపవాద నయాభ్యాం దోషరూపవిశేషని
షేధ పరత్వం సూచ్యతే- ఉక్తం సర్వస్మాత్పరత్వం స్వసామ్యప్రదానప
ర్యంతం స్వసౌలభ్యం చ ‘ నారాయణః పరంబ్రహ్మ- పరంబ్రహ్మ పరంధామే
త్యాదిశ్రుతిస్మృతిసిద్ధప్రకారేణ స్థిరీకరోతి- పరంబ్రహ్మేతి, యద్యపి బ్ర
హ్మ పరిబృఢం సర్వత ఇతి నిరుక్తికారవచనాత్ బ్రహ్మశబ్ద ఏవ పరత్వం వ
దన్నామ చ భవతి- తథాప్యౌపచారిక ప్రయోగవ్యవచ్ఛేదాయ పరశబ్దః
అత్ర బృహతి బృంహయతీతి నిరుక్తిభ్యాం వ్యాపిత్వకారణత్వాదిసిద్ధ్యా
శంకితాన్ దోషాన్ పరిహర్తుం భేదశ్రుత్యాద్యర్థగర్భయా భగవద్గీతా
నిరుక్తయా నామాఖ్యయా విశినష్టి పురుషోత్తమమితి । అనేన బ్రహ్మశ
బ్దార్థతయా కుదృష్టి వికల్పిత ప్రకారాంతరాణి తామసతంత్రా
ద్యుక్తవ్యక్త్యంతరాణి చ వ్యవచ్ఛిద్యంతే - అస్య చ పంచమ్యాది విభ
క్తిత్రయేఽపి సమాసస్సంభవతి ఏవం సర్వాధికత్వేనాస్మదాదిభిర్దుర
ధిగమస్స్యాదితి శంకాం పరిహరన్ ద్వాభ్యాం విశేషణాభ్యాం సౌల
భ్య కాష్ఠాం వ్యనక్తి శ్రీరంగశాయిన మస్మత్స్వామినమితి స్వరూపా
ద్విగ్రహస్య సుఖానుసంధేయతయా సౌలభ్యమధికం- తస్మాదప్యర్చా
వతారస్య భక్తాభిమతసర్వదేశకాలసన్నిధాయితయా పరవ్యూహాది
భ్యోఽధికతమమ్- తథా శాస్త్రప్రాప్తం పరత్వమపి తత్ర భక్తోపలభ్యం శా
స్త్రవశేయం- యథోక్తం ‘ సర్వాతిశాయి షాడ్గుణ్యం సంస్థితం మం
త్రబింబయో’ రితి- అత్ర మనుష్యాణామపి కైంకర్యోద్దేశతయావస్థి

మూ—ప్రబుద్ధనిత్యనియామ్య నిత్యదాస్యైకరసాత్మస్వభావోహం తదేకానుభవస్తదేకప్రియః

తస్య నిర్భయసేవాది భోగ్యత్వం అస్మత్స్వామిశబ్దాభిప్రేతం- యథాహుః ' అచ్యుతస్సర్వసహిష్ణురర్చకపరాధీనాఖిలాత్మస్థితి ' రితి యద్వా స్వాచార్యసంతాన సేవితత్వేన ప్రీత్యతిశయ హేతుత్వమభిప్రేత్యాస్మత్స్వామిశబ్దః- ప్రాచీనరామానుజఇవ అహమప్యస్యశీలాదిగుణైర్దాస్యముపాగతఇతి భావః ఏవం కైంకర్యప్రతిసంబంధితయాను భావ్యం నిర్ధారితం అథాత్మానమభిమానానుగుణపురుషార్థ వ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థమనుభవితుః కింకరస్యస్వాత్మనః స్వరూపావిర్భావదశామాహ * ప్రబుద్ధేతి * ప్రబుద్ధంప్రకర్షేణావగతంస్వాధీనస్వార్థకర్తృత్వభోక్తృత్వభ్రమవిరహేణ సమ్యగ్దృష్టమిత్యర్థః 'నియామ్యత్వదానత్వే 'సస్వరాడ్భవతీ' త్యామ్నాతాయాం ముక్తిదశాయామప్యనువృత్తైఇతి జ్ఞాపనాయద్వయోరపి నిత్యత్వోక్తిః నిరపేక్షస్వాతంత్ర్యనిరుపాధికశేషిత్వ ప్రసంగపరిహారాయైకరసశబ్దః - అత్రాత్మశబ్దస్స్వవిషయఃస్వభావశబ్దో యావదాత్మభావ్యాకారమాహ. ఈదృశాత్మస్వరూపమపి ' వ్యతిరేక స్తద్భావ భావిత్వాది ' తినయేన పరమప్రాప్యవిశేషణతయా ఫలకోటినివిష్టమనుసంధేయమితి వ్యంజయితుమధికోహంశబ్దః నిత్యనియామ్యత్వ ప్రబోధకాష్ఠామాహ * తదేకానుభవఇతి*తస్మిన్నేకస్మిన్నేవ ప్రధానతయానుభవో యస్యసతథోక్తః ఆవిర్భూతస్వరూపస్యహి భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయా తత్ప్రధానతయైవస్వానుభవ మవిభాగేన దృష్టత్వాదిత్యసూత్రయత్ -నిత్యదాస్యైకరసత్వావిర్భావస్య ఫలమాహ * తదేకప్రియఇతి * సఏవప్రధానతయా నిత్యంప్రియోయస్యసతదేకప్రియః నహితద్దాస్యైకరసస్యాస్య 'రసోవైస ' ఇత్యాద్యుక్తస్వాభావికనిరవధికాతిశయరసస్వరూపాత్తస్మాదన్యత్తదానీం ప్రధానతయా స్వాద్యంభవతితదేవమనుభావ్యానుభవితా రా

మూ—పరిపూర్ణం భగవన్తం విశదతమానుభవేననిరన్తరమ
నుభూయతదనుభవజనితానవధికాతిశయ ప్రీతికారితాశేషావ
స్థోచితా శేషశేషతైక రతిరూప

వుక్తో అథాత్రిత్యానుభవాద్వ్యావృత్తమనుభవప్రకారమాహ * పరి
పూర్ణమితి * అనన్తగుణవిభూతివిశిష్టస్వరూపేణానుభూతాంశరహి
తమిత్యర్థః భగవన్తంపరాశరనిరుక్తప్రకారేణోభయలింగంతస్మిన్ సా
మాన్యతః సర్వాకారవిషయపరోక్షజ్ఞానాత్పరిమితాకారవిషయప్రత్య
క్షజ్ఞానాచ్చ వ్యావృత్త్యర్థమాహ * విశదతమానుభవేనేతి * తత్రా
ప్యపరిచ్ఛిన్నవిషయసాంతరప్రత్యక్షాద్వ్యవచ్ఛినత్తి * నిరన్తరమితి*
అనుభవేనానుభూయ, అనుభవేనవిషయీకృత్యేత్యర్థః తదనుభవే
త్యనేన పూర్వోక్తభగవదనుభవానువాదః. యద్వా తచ్ఛబ్దేన భగవద
నుభవః పరామృశ్యతే- తస్యానుభవోపి స్వయంప్రకాశస్య తస్యైవ
స్వరూపం ఈదృశోయమనుభూయతేమయేత్యనుకూలతమ భగవద
నుభవస్వరూపోల్లేఖాంశః తేనజనితాప్రీతిరిహోచ్యతే- తస్యాఅనవధి
కాతిశయత్వనైశ్వర్యాద్యనుభవజనితప్రీతేర్వ్యవచ్ఛేదః ఈశ్వరేచ్ఛా
ధీనేపి కైఙ్కర్యేస్వప్రీతికారితత్వోక్తిః నియోగనైరపేక్ష్యంప్రీతేః
ప్రేరకత్వాతిశయశ్చ వ్యనక్తి కారితశబ్ద ఇహ శేషతాయాంవా తదేక
రతౌవా శేషవృత్తింప్రతిప్రయోజ్యకర్తరికింకరేవాన్వేతవ్యః. అశే
షావస్థాశబ్దేన సేవ్యస్యభగవతః పరవ్యూహత్వాదయః సేవకస్యచము
క్తస్య సదేహత్వవిదేహత్వ రూపావస్థాస్సర్వావివక్షితాః శేషతాత్రి
శేషవృత్తిః అభిమతసర్వశేషవృత్తిషు అప్రతిఘాతమభిప్రేత్య శేషశ
బ్దః స్వామిప్రీత్యర్థత్వావిశేషేణపరస్పరైకరస్యాత్పరకృతాపి శేష
వృత్తిస్స్వకృతైవ భవతీతి భావః ఈశ్వరస్యముక్తస్యచ స్వచ్ఛందానే
కదేహపరిగ్రహేణవా అనన్తగరుడాదివృత్తిసజాతీయకైంకర్యసిద్ధిః
ఆత్మాత్మీయంవా సర్వమశేషశబ్దేనోచ్యతే. తదాతస్యశేషతాశేషభావ

మూ — నిత్యకింకరో భవాని స్వాత్మనిత్యనియామ్యనిత్యదాస్యై
కరసాత్మస్వభావానుసంధానపూర్వక భగవదనవధికాతిశయ
స్వామ్యాద్యఖిలగుణగణానుభవజనితానవధికాతిశయ ప్రీతికా
రితాశేషావస్థోచితాశేషశేషతైకరతిరూపనిత్యకైంకర్యప్రా
ప్త్యుపాయభూతభక్తితదుపాయసమ్యగ్జ్ఞానతదుపాయసమీచీన
క్రియాతదనుగుణ సాత్త్వికతాస్తిక్యాది

ఏవ- ఏవంవిధాయామశేష శేషతాయామేవ రతిః ప్రీతిరిచ్ఛా వా రూపం నిరూపకధర్మో యస్యాసౌ అశేషశేషతైకరతిరూపః - నిత్యకింకరో భవాని, ఉత్తరావధిరహితకైంకర్యసామ్రాజ్యవాన్ భవేయమితి భావః. ఏవం న్యాసోపాసనసాధారణాధికారసిద్ధ్యై ప్రథమం ఫలపరముత్తరఖండో వివృతః అథోపాయపరం పూర్వఖండం వివృణ్వన్ తత్రోత్తమపురుషవివక్షితమాకించన్యరూపం ప్రపత్తేర్విశేషాధికారం కార్పణ్యరూపమంగం చ వ్యనక్తి- * స్వాత్మనిత్యనియామ్యేతి * స్వాత్మశబ్దోనుసంధాతృస్వరూపపరః అత్ర శేషశేషితైకకైంకర్యచింతనరసేన తదనువృత్తివాంఛయా చ పూర్వోక్తస్యైవ పరమపురుషార్థస్య విస్తరేణానువాదః- నియామ్యశబ్దోత్ర భావప్రధానః - అనవధికాతిశయస్వామ్యమనవచ్ఛిన్న సర్వవిషయస్వామిత్వమ్- ఆదిశబ్దేన తథావిధనియంతృత్వాదిసంగ్రహః. ఐశ్వర్యాదిఫలాంతరాత్ కాదాచిత్కభగవత్కైంకర్యాచ్చ వ్యావృత్త్యర్థం నిత్యకైంకర్యశబ్దౌ। ఉపాయభూతేతి ద్విప్రత్యయరహితప్రయోగేణ మోక్షప్రదత్వం భగవద్భక్తేస్స్వభావప్రవృత్తమితి వ్యజ్యతే. భక్తిశబ్ద ఇహ వేదాంతోదితసపరికరభక్తియోగపరః జ్ఞానక్రియాశబ్దాభ్యాం జ్ఞానకర్మయోగౌ వివక్షితౌ తయోస్సమ్యక్త్వం యథావస్థితసకలాంగోపసంహారవత్త్వమ్- జ్ఞానయోగమంతరేణ కర్మయోగేనైవాత్మావలోకన పూర్వకభక్తి యోగాధిరోహస్య భగవద్గీతాభాష్యప్రపంచితస్యాధికారివిశేషనియతతయా తదనాదరేణాత్ర స్వారసిక

మూ—సమస్తాత్మగుణవిహీనః దురుత్తరానన్తతద్విపర్యయ
జ్ఞానక్రియాగుణానుగుణానాదిపాపవాసనామహార్ణవాంతర్ని
మగ్నః తిలతైలవద్దారువహ్నివద్దుర్వివేచ త్రిగుణక్షణక్షర
ణస్వభావా

క్రమనిర్దేశః సాత్త్వికత్వా 'నిత్యసత్త్వస్థ' ఇత్యుక్తసత్త్వనిష్ఠత్వాత్తస్యాః ఫలమాస్తిక్యాది గుణజాతమ్- అవస్థాభేదేన తస్యాహేతుశ్చ 'అమానిత్వమదంభిత్వమ్- దయాసర్వేషుభూతేషు ' ఇత్యాత్మగుణాంతరసంగ్రహాయసమస్తశబ్దః- ప్రపత్త్యపేక్షితజ్ఞానవిశ్వాసాదేస్త్విహానప్రతిషేధః ఏవముపాయాంతరతదుపాయ పరంపరాహానిరుక్తా-అథపూర్వం పశ్చాచ్చోపాయప్రతిబంధకాపాయపరమ్పరాన్వయమాహ *దురుత్తరేతి * దురుత్తరత్వం భగవత్సంకల్పమంతరేణ సనకాదిభిరపి లంఘయితు మశక్యత్వమ్. తచ్ఛబ్దేనపూర్వోక్తసమ్యక్ జ్ఞానాదిపరామర్శః విపర్యయశబ్దోత్రవిపరీతపరః నచజ్ఞానాదిషుత్రిష్వన్వీయతే - త్రయాణాం హేతుః పాపవాసనా బీజాంకురన్యాయసూచనాయానాదిశబ్దః పాపానాం వాసనాసజాతీయ పాపాంతరారంభరుచిహేతుభూతస్స్వభావవిశేషః షడూర్మిసంకులత్వాది వివక్షయామహార్ణవత్వరూపణమ్- ఏవంవిధస్య పాపస్యాత్మతిరోధాయకత్వప్రకారమాహ *తిలతైలవదితి* దృష్టాన్తద్వయేన 'దారుణ్యగ్నిర్యథాతైలంతిలేతద్వత్పుమానపి ప్రధానేవస్థితో వ్యాపీ' తివచనమ్. స్మార్యతే అల్పశ్రుతైఃపృథగ్జ్ఞాతుమయోగిభిః పృథగ్ద్రష్టుమనీశ్వరైః పృథక్కర్తుంచాశక్యతయా దుర్వివేచత్వోక్తిః చతుర్దశాధ్యాయోక్తగుణత్రయ బంధకత్వప్రకారజ్ఞాపనాయ త్రిగుణశబ్దః అనుకూలపరిణతైఃక్షణమప్యవస్థాపయితుమశక్యత్వమభిప్రేత్యాహ * క్షణక్షరణస్వభావేతి * 'అచేతనాపరార్థాచ నిత్యాసతతవిక్రియా త్రిగుణాకర్మిణాం క్షేత్రం ప్రకృతేరూపముచ్యతే- వ్యాప్తిరూపేణసంబన్ధస్తస్యాశ్చపురుషస్యచ- సహ్య

మూ— చేతనప్రకృతివ్యాప్తిరూపదురత్యయభగవన్మాయాతిరోహితస్వప్రకాశః అనాద్యవిద్యాసంచితానంతాశక్యవిస్రంసన కర్మపాశప్రగ్రథితః అనాగతానన్తకాలసమీక్షయాప్యదృష్టసంతారోపాయః

నాదిరనన్తశ్చ పరమార్థేననిశ్చిత' ఇతిపరమసంహితోక్తమచేతనప్రకృతివ్యాప్తిశబ్దేదర్శితమ్- ప్రకృతౌవ్యాప్తిరనుప్రవేశఃప్రకృతేర్వ్యాప్తిస్సర్వతస్సమ్బన్ధః అత్రతస్యాఙ్గ తత్సంబంధస్యాపి విచిత్రసృష్ట్యుపయోగిత్వా విశేషాన్మాయాత్వోక్తిః దురత్యయ భగవన్మాయేత్యనేన 'మమమాయాదురత్యయే'తిపదత్రయసూచనమ్ - యద్యప్యాత్మస్వరూపం నిత్యస్వప్రకాశమ్- తథాపి తస్యభగవచ్ఛేషత్వాదివిశిష్టాకారగోచరధర్మభూత జ్ఞాననిరోధమభిప్రేత్యతిరోహిత స్వప్రకాశ ఇత్యుక్తమ్ - స్వస్వరూపతిరోధానవచనేన భగవత్స్వరూపతిరోధానకరమిత్యాద్యుక్తమప్యుపలక్ష్యతే ప్రకృతేస్తిరోధాయకత్వంకర్మోపాధికమ్- కర్మచభోగైస్తత్తత్ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తైర్వా నిశ్శేషయితుమశక్యమిత్యభిప్రాయేణాహ * అనాద్యవిద్యేతి * అత్రావిద్యాశబ్దేన అజ్ఞానం దేహాత్మభ్రమాదికంచగృహ్యతే- తస్యాశ్చ కర్మహేతుత్వం రాగద్వేషద్వారా 'యద్బ్రహ్మకల్ప' ఇత్యాద్యుక్తప్రక్రియయా అనాద్యవిద్యాసంచితత్వేనానంత్యాత్ ప్రత్యేకంప్రాబల్యాచ్చ భగవద్వ్యతిరిక్తైరశక్యవిస్రంసనత్వమ్ 'పశవఃపాశితాఃపూర్వంపరమేణస్వలీలయా! తేనైవమోచనీయాస్తేనాన్యైర్మోచయితుంక్షమా' ఇత్యాద్యుక్తసూచనాయకర్మణః పాశత్వరూపణమ్- ప్రగ్రథితః దృఢంనిబద్ధః 'నాభుక్తంక్షీయతేకర్మే'తిహిస్మర్యతే- ఉక్తప్రతిబంధకభూయస్త్వాత్ 'త్వత్పాదకమలాదన్య' దిత్యాద్యుక్తప్రకారేణ కాలాంతరే ప్యుపాయాంతరసంభావనాం ప్రాజ్ఞ్యయేన ప్రతిషేధతి * అనాగతేతి * వక్ష్యమాణశ్రీమత్త్వ నారాయణత్వాభ్యాంఫలితం

మూ—నిఖిలజంతుజాతశరణ్య శ్రీమన్నారాయణ

‘సర్వస్యశరణంసుహృత్ -దేవానాందానవానాంచసర్వలోకశరణ్యా
య విభీషణోవాసుగ్రీవయదివా రావణస్స్వయ’ మిత్యాదిప్రసిద్ధం
స్వసంగ్రహోపయుక్తం స్వభావమాహ * నిఖిలజంతుజాతశరణ్యేతి *
హిరణ్యగర్భాదీనామపి సంగ్రహాయనిఖిలశబ్దః తేపిహికర్మాధీనజన్మ
భాగితయాజంతవః ‘పశుర్మనుష్యః పక్షీవాయేచవైష్ణవసంశ్రయాః।
తేనైవతేప్రయాస్యంతి తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్ ॥ ఏతన్నిష్ఠస్యమర్త్య
స్యముక్తిర్హస్తస్థితాసదా। తత్సంబంధినఏవాపిముక్తిమేష్యంతివై
ధ్రువమ్’ ఇత్యాద్యర్థమభిప్రేత్యజాతశబ్దః సచాత్రగుణప్రధానత
యాన్వితవ్రాతపరః పూర్వఖండపదక్రమానుసారేణ శ్రీమదిత్యాదీని
పదాని శ్రీమచ్ఛబ్దేన ‘లక్ష్మ్యాసహహృషీకేశ’ ఇత్యాద్యుక్తం సూ
చ్యతే- సర్వశరణ్యత్వౌపయిక సంబంధగుణవిశేషాదిప్రదర్శనాయనా
రాయణశబ్దః క్మప్రోత్తంభకత్వాతిశయాదాచిత్యాచ్చచరణగ్రహణం ఉ
పాయదశాయామపి భోగ్యత్వసూచనాయారవిందత్వరూపణమ్- శరణ
శబ్ద ఇహోపాయపరః ఉత్తమపురుషవివక్షితాధికారివిశేషవ్యంజనాయా
హంశబ్దః అధికారవిరహాదుపాయాంతరేషు నిరాశః ప్రత్యవాయభయా
దిదానీమపారోఢ్య ఉపరతః శరణ్యగుణవివేకాదతిశంకానిర్ముక్తస్సం
సారదోషదర్శనాత్పరిత్యక్తప్రయోజనాంతరతదుపాయః పరమపురు
షార్థసంగాత్ప్రార్థనాపూర్వక భరన్యాసాద్యతశ్చేతి భావః శరణం
ప్రపద్యే ఉపాయతయాశ్రయామి - అకించనోఽనన్యగతిరహం శ్రీమతి
నారాయణేస్వాత్మరక్షాభరంనిక్షిపామీత్యుక్తంభవతి- అత్రసవిశేషణ
నారాయణశబ్దేన విరోధిభూయస్త్వప్రాప్యగౌరవోపాయలాఘవా
దిమూలశంకానిరాసహేతవశ్శరణ్యాకారావివక్షితాః అథతత్ఫలితం
సోపసర్గధాతూక్తం ‘రక్షిష్యతీతివిశ్వాసాదభీష్టోపాయకల్పనమ్ ॥
గోప్తృత్వవరణంనామ స్వాభిప్రాయనివేదన’ మితివిభజ్య నిర్దిష్ట

మూ — తవచరణారవిందయుగళం శరణమహం ప్రపద్యే ఏవమ
వస్థితస్యాప్యర్థిత్వమాత్రేణ పరమకారుణికో భగవాన్ స్వా
నుభవప్రీత్యోపనీతైకాంతికాత్యంతికనిత్యకైంకర్యైకరతిరూ
ప నిత్యదాస్యం

మంగద్వయం ‘ప్రార్థనామాత్రసంతుష్టో జంతోర్యచ్ఛతి వాంఛితం
ఇతి నిశ్చిత్య భగవత్ప్రార్థనా శరణాగతి’ రిత్యుక్తప్రకారవిశేషోపల
క్షిత ప్రకారవైశిష్ట్యాభిప్రాయేణాహ * ఏవమితి * ఏవమవస్థితస్యే
త్యనేన అధికారివైగుణ్యం విరోధిభూయస్త్వంచ పూర్వవాక్యోక్త
మేవ శరణ్య గుణప్రకర్షవ్యంజనాయానూదితం - అర్థిత్వమాత్రేణే
త్యుపాయలాఘవోక్తిః అహృదయప్రార్థనావాక్యమాత్రమపి ‘నేహా
భిక్రమనాశోస్తీ’తి న్యాయాదంతతః కార్యకరమితి భావః- అథవాఽ
త్రసకృత్కర్తవ్యభరన్యాస లక్షణతయా సద్యస్స్వాభీష్టసిద్ధిః, స్వాను
భవప్రీత్యేత్యాదినా ప్రాప్యగౌరవప్రకాశనం- ఉక్తైర్హేతుభిస్సంభవ
న్తం శంకామపాకర్తుం పరమకారుణికో భగవానితి సులభత్వపరత్వ
సూచకపదద్వయోక్తిః- ఈదృశస్య హి సర్వవిరోధి నివర్తనార్హ
తా సమర్థస్య నిర్దయత్వే దయాళోశ్చాసమర్థత్వే శరణ్యత్వం న
స్యాదితి తత్సిద్ధ్యర్థముభయోక్తిః స్వానుభవేత్యత్ర స్వశబ్దః పరమాత్మ
విషయః ఐకాంతికత్వమనన్యవిషయత్వమ్, ఆత్యంతికత్వమిహ ఫలాం
తరోపాధికనివృత్తిరహితత్వం- అతఏవ పశ్చాద్యావత్కాలమనువర్త
మానత్వం వా దాస్యకింకరతాశబ్దౌ వివృత్తిపరౌ. ఇతిశబ్దేన విశ్వా
సస్య మహత్త్వరూప ప్రకారోభిప్రేతః - ప్రార్థనాశబ్దస్యేచ్ఛా
మాత్రేపి ప్రయోగసంభవాత్తద్వ్యావృత్త్యర్థం ‘తదేకోపాయ
తా యాచ్ఞేత్యుక్తయాచనరూపత్వం వ్యంజయితుం ద్వికర్మకప్రయో
గః సర్వస్య ప్రార్థితప్రదానసామర్థ్యం కైంకర్యప్రతిసంబంధిన
స్తస్యాభయ లింగత్వంచ జ్ఞాపయితుం భగవంతమిత్యుక్తం - అస్మిన్వా

మూ—దాస్యతీతి విశ్వాసపూర్వకం భగవంతం నిత్యకింకరతాం ప్రార్థయే ॥ శ్లో ॥ తవానుభూతిసంభూతప్రీతికారితదాసతామ్ । దేహి మే కృపయా నాథ న జానే గతిమన్యథా ॥ సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైక రతిస్తవ । భవేయం పుండరీకాక్ష

క్త్వప్రాతికూల్యవర్జనస్య చానుకూల్య సంకల్పస్య చార్థసిద్ధత్వ మవగంతవ్యం ॥ ఉక్తప్రకారసాధ్యసాధనరూప మర్థద్వయం వ్యాఖ్యాయ క్రమేణ సుఖప్రతిపత్త్యర్థ మైతిహాసికశ్లోకద్వయేన స్వవాక్యాయమానేన సంక్షిప్యాహ * తవేతి * యద్యపి ప్రథమశ్లోకేపి పూర్వార్థఫలముపాదీయతే- తథాప్యసౌ దేహీత్యుక్తప్రార్థనాప్రాధాన్యాదుపాయపరః అత్ర దాసతాశబ్దేన దాసవృత్తిర్వివక్షితా దాసభావమాత్రస్య చ నిత్యసిద్ధత్వేన సాధ్యత్వాయోగాత్- మే, అనన్యప్రయోజనస్యానన్యోపాయస్య చ, కృపయా నాథేతి పదాభ్యాం గుణవిశేషసంబంధ విశేషవిశిష్టస్యోపాయభావ ఇతి వ్యజ్యతే నాథశబ్దో హి నాథ్యత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా రక్షణార్థం ప్రార్థనీయే స్వామిని రూఢః 'న జానే గతిమన్యథా' ఉక్తప్రకారాత్ప్రపత్తిమాత్రవశీకార్యాత్త్వత్తోన్యథా భూతం మదర్హముపాయం సర్వశాస్త్ర పరామర్శేపి న పశ్యామి- దేవతాంతరాణాం సాక్షాన్మోక్షప్రదత్వాభావాన్మోక్షోపాయతయా చోదితస్య త్వదుపాసనస్య మయా దుస్సాధత్వాదితి భావః- యద్వా అన్యథేత్యనేన త్వయ్యదాతరీతి వివక్షితం- ఏవం ప్రార్థితే కైంకర్యరూపే పురుషార్థే ప్రీతిశబ్దోక్తం హేత్వంశం విశింషన్ స్వాభీష్టప్రదానే స్వప్రయత్నాంతర నైరపేక్ష్యం చాపేక్షతే- * సర్వేతి * సర్వావస్థాశబ్ద శేషతాశబ్దౌ పూర్వోక్తార్థౌ తత్తద్దశాయాం స్వామ్యభిమత ప్రకారఉచితశబ్దః 'జాయమానం హి పురుషం-కృపామయమపాంగం తే సకృన్మయి నిపాతయ' ఇత్యాద్యుక్తేన సత్త్వోన్మేషహేతునా కటాక్షవిశేషేణ మామేవం కురుష్వేత్యభిప్రాయేణోక్తం * పుండరీకాక్షేతి * యద్వా 'పుండ

మితగద్యాధికారః.

మా—త్వమేవైనం కురుష్వమామ్ ॥ ఏవంభూతతత్త్వయాథా
త్మ్యావబోధతదిచ్ఛారహితస్యాప్యేతదుచ్చారణ మాత్రావలం
బనేనోచ్యమానార్థ పరమార్థనిష్ఠంమే

రీకంపరంధామే ' త్యాదినిరుక్తేనానేననామ్నా పరమపదవాసినః పరిచరణం ప్రార్థ్యత ఇతిసూచ్యతే. త్వదితరాశక్యేస్మిన్నర్థే త్వయిచ నిరపేక్షోపాయే కిమిద్భశభరన్యాసరూప వ్యాజాతిరిక్తమత్ర ప్రయత్నేనేత్యభిప్రాయేణాహ * త్వమేవేతి * త్వంసర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః పరమకారుణికః మాం- ఆకించన్యానన్యగతిత్వార్థిత్వశాలినం॥ ఇతోర్థాత్పూరిహ దేహికురుష్వేతి పరస్మైపదాత్మనేపదాభ్యాం స్వస్యభగవతశ్చయథార్హం క్రియాఫలాన్వయస్సూచ్యతే- నన్విహశరణ్య శరణాగతితత్ఫలవిశేష నిర్ధారణపూర్వికాఫలకామనా హ్యధికారివిశేషణం నపునస్తద్వత ఇవతథావిధ తద్వచనమాత్రమిత్యత్ర ' అనిచ్ఛన్నప్యేవమితిశ్లోకోక్తప్రకారేణ సప్రశ్రయం ప్రతివక్తి * ఏవంభూతేతి * తదిచ్ఛేతీచ్ఛావిషయత్వేన పరామృశ్యమానార్థత్వాత్తత్త్వ శబ్ద ఇహపురుషార్థపరః పురుషార్థవిశేషనిష్కర్షాయజీవాత్మపరమాత్మతత్త్వపరోవా అవబోధేచ్ఛావా తదిచ్ఛేత్యుచ్యతే తదా పురుషార్థేచ్ఛావిరహః కైముత్యాత్సిధ్యతి శ్రియఃపతే స్తవప్రసాదాదద్యసాధికారోస్మి నిరధికారత్వేపి లబ్ధవ్యాజేన త్వయాశేషపూరణం కార్యమితిద్యోతయితుమపిశబ్దః ఏవమధికారవైకల్య మంగవైకల్యమంగివైకల్యంచాన్యూరుహోన్యక్తముచ్చారణమాత్రేతి వైషమ్యదోష ప్రసంగపరిహారహేతు స్తవసిద్ధఇత్యభిప్రాయేణావలమ్బనశబ్దః ఉచ్యమానార్థ ఉపాయోపేయరూపః ఏతచ్ఛబ్దో ప్యత్రతద్విషయః అన్యతరవిషయత్వేపి తదితరస్యార్థాత్సిద్ధిః పరమార్థనిష్ఠత్వమజ్ఞానసంశయవిపర్యయరహితవ్యవసాయానువృత్తిత్వం మే ' సకృదుచ్చారోభవతి-సకృదుచ్చారితంయేన భవశరణమితీరయంతి ' త్యాద్యుక్తవచనమాత్రధ

మూ—మనస్త్వమేవాద్యైవకారయ అపారకరుణాంబుధే అ
నాలోచిత విశేషాశేషలోకశరణ్య ప్రణతార్తిహర ఆశ్రితవా

నస్య త్వదాయత్తసర్వసిద్ధేః మనః " చంచలంహిమనః కృష్ణ-మనో
దుర్నిగ్రహంచలం- బంధాయవిషయాసంగి" త్యాద్యుక్తదోషమపిహృ
షీకేశేనత్వయానుగృహీతానాం సమ్యజ్ఞనసాధనం- శరణ్యస్యాపేక్ష
ణీయాంతరాభావ మాత్రన స్త్వరాతిశయంచ వ్యనక్తి - త్వమేవాద్యై
వేతి- కారయేత్యనేన ప్రపత్తావపి స్వస్యప్రయోజ్యకర్తృత్వ మధ్యా
త్మశాస్త్రైరాచార్యముఖైనాంతర్యామితయాచ భగవతః ప్రయోజకక
ర్తృత్వంచ ప్రకాశ్యతే- అవికలప్రపత్తిప్రయోగస్యాపి భాష్యకార
స్యేదం వాక్యంవికలప్రయోగాణామన్యేషామపి శరణ్యానుకమ్పయా
క్షిప్రముపాయపూర్తిస్స్యాదితి ఖ్యాపనార్థం - అథాధికారోపాయఫ
లప్రదానేషు యథార్హముపయుక్తాన్ భగవతః ప్రకారాన్ వదన్
ప్రథమం సర్వోపయోగిగుణవిశేషప్రకర్షమాహ * అపారేతి * స్వ
స్మిన్నపి వ్యాప్తిమభిప్రేత్యాపారత్వోక్తిః తత్ఫలితం స్వేనాప్యాశ్రి
యణీయత్వమభిప్రేత్యాహ * అనాలోచితేతి * జాతిగుణాదినిక
ర్షానాదరేణ సర్వైశ్శరణ్యతయా వరణీయేత్యర్థః. అనేనప్రపత్తే
స్సర్వాధికారత్వం దర్శితం కారుణికోపియది విషమస్స్యాత్ సమో
పి యదినిర్ఘృణస్స్యాన్నతదాసర్వశరణ్యస్స్యాదితి తదర్థముభయో
క్తిః శరణాగతిసమనంతరలక్షణీయా గుణావాహ ప్రణతార్తిహర ఆ
శ్రితవాత్సల్యైకమహోదధేఇతి ప్రణతా ఇహ ప్రకృష్టప్రహ్వభావయు
క్తాః ప్రపన్నాస్తేషాం తత్తదభిమతాలాభనిమిత్తామార్తింహరతీతి ప్ర
ణతార్తిహరః అనేనతు ప్రపత్తేస్సకల ఫలప్రదత్వంచ సూచ్యతే. ప్ర
ణతశబ్దస్య ప్రహ్వమాత్రపరత్వేపి తదార్తిహరణాదల్పప్రయత్నప్ర
సాద్యత్వం ప్రకాశ్యతే వాత్సల్యైకగుణాంతర తిరస్కార మభిప్రేత్య
ఏకశబ్దః. యేన సర్వజ్ఞోప్యవిజ్ఞాతేవ స్వతంత్రోప్యస్వతంత్ర ఇవస్యా

మూ—త్సల్యైక మహోదధే అనవరతవిదిత నిఖిలభూతజాత యాథాత్మ్య (అశేషచరాచరభూతనిఖిలనియమన నిరతఅశేష చిదచిద్వస్తుశేషిభూత నిఖిలజగదాధార అఖిలజగత్స్వామిన్ అస్మత్స్వామిన్) సత్యకామసత్యసఙ్కల్ప (సకలేతరవిలక్షణఅర్థికల్పక) ఆపత్సఖకాకుత్స్థ

త్ కారుణ్యాదిసద్భావేప్యజ్ఞస్యాపూర్ణస్యాశక్తస్యచ నిరపేక్షరక్షకత్వం నస్యాత్ అతస్తత్సిద్ధ్యర్థం గుణత్రయమనవరతేత్యాదిభిరుచ్యతే అనవరతనిఖిలశబ్దాభ్యాం జ్ఞానస్య కాలతో విషయతశ్చ నిస్సంకోచత్వోక్తిః మమానిష్టనివర్తనేష్టప్రాపణోపయోగిష్వధికారాదిషు కించిదపి కదాచిదపి తవాజ్ఞాతం నాస్తీతిభావః నచతవమాదృశాకించనపరిత్యాగహేతుభూత ప్రత్యుపకారపూర్వోపకారాది ప్రయోజనాంతర సాపేక్షత్వం గుణవైకల్యంవా కదాచిదప్యస్తి - అతో మద్రక్షణేన స్వగుణాన్ సంరక్షేత్యభిప్రాయేణాహ * సత్యకామేతి * నిత్యభోగ్యానంతకల్యాణగుణాదివిశిష్టేత్యర్థః సంకల్పమాత్రసాధితజగత్సృష్ట్యాదేస్తవ మద్రక్షణేపి నహిసంకల్పాదతిరిక్తం సమ్పాదనీయమిత్యభిప్రాయేణాహ * సత్యసంకల్పేతి * అమోఘసంకల్పేత్యర్థః- త్వయైవ ఖ్యాపితం ప్రపన్నవిషయం తద్వ్రతంన కైశ్చిదపి ప్రతిహంతుం శక్యమితిభావః- ఉక్తగుణవర్గహేతుకద్రౌపదీగజేంద్రాదిసంరక్షణప్రకారం తద్వత్సన్నస్యాప్యాపత్ప్రశమనాయోద్ఘాటయతి- *ఆపత్సఖేతి * ఆపదిసఖాభవతీత్యాపత్సఖః-సఖేవప్రీతివిశ్వాసగోచరః సంరక్షకశ్చేతిభావః- తదేతన్నిషాదవానరరాక్షససర్వజాతిసులభే సకృత్ప్రపన్నసంరక్షణవ్రతినిసర్వలోకశరణ్యేవిషయవాసమాత్రసంరక్షిత జంగమస్థావరజంతుజాతే అవతారవిశేషే సువ్యక్తమిత్యభిప్రాయేణాహ- * కాకుత్స్థేతి * అనేన ‘ వధార్హమపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యపాలయది ’ త్యాదివాక్యమపి స్మర్యతే అన్యసాపరాధేష్వప్యాశ్రి

మూ—శ్రీమన్నారాయణపురుషోత్తమ శ్రీరంగనాథమమ

తేషు నిగ్రహోత్సుకతాని వారికయా సహధర్మచారిణ్యా నిత్యయోగ మాహ * శ్రీమన్నితి * పరహితేష్వపి స్వార్థప్రవృత్త్యనుగుణసంబంధాది విశేషం వ్యనక్తి * నారాయణేతి * ఇదం చ పదద్వయం వ్యాఖ్యేయగతవిశిష్టసిద్ధోపాయోపేయప్రకాశనం నారాయణశబ్దవాచ్యజగత్సంబంధాదిశంకితదోష నివృత్త్యర్థం పంచదశాధ్యాయోక్తం శాస్త్రప్రాప్తం పరత్వరూపం వైలక్షణ్యం సమాఖ్యాతి- *పురుషోత్తమేతి * పురు సనోతీతి పురుషశబ్దవ్యుత్పత్త్యా బహుప్రదేషూత్తమత్వం వా వివక్షితం స్వాశ్రితేభ్యః స్వాత్మానమపి సవిభూతికం దదాతీతి సర్వాపేక్షితసాధకసేవానుగుణాం సౌలభ్యకాష్ఠాం సూచయతి * శ్రీరంగనాథేతి * ఉక్తం చార్చావతారం ప్రస్తుత్య భగవతా శౌనకేన ‘తామర్చామేతాం ప్రణమేత్తాం యజేత్తాం విచింతయేత్ విశత్యపాస్తదోషస్తు తామేవ బ్రహ్మరూపిణీ’మితి. శ్రీపౌష్కరే తు అర్చావతారస్యోపాయవిరోధివర్గనివర్తకత్వమపి దర్శితమ్ ‘సందర్శనాదకస్మాచ్చ పుంసాం సమ్మూఢచేతసాం॥కువాసనా కుబుద్ధిశ్చ కుతర్కశ్చ కునిశ్చయః ॥ కుహేతుశ్చ కుభావశ్చ నాస్తికత్వం లయం వ్రజేత్’ ఇతి స్థానవిశేషాశ్రితసేవకానాం సత్త్వోన్మేషహేతుత్వాభిప్రాయేణోపాత్తః స్వయంవ్యక్తసిద్ధవైష్ణవరూపభగవత్క్షేత్రవాసినామపి ఫలవిశేషః ప్రదర్శితః శ్రీసాత్వతే-‘దుష్టేంద్రియవశాచ్చిత్తం నృణాం యత్కలుషీకృతం. తదంతకాలే సంశుద్ధిం యాతి నారాయణాలయే’ ఇతి తత్రాపి స్వాచార్యపరంపరాచిరసేవనజనితప్రసాదాతిశయాత్స్వదోషానాదరేణ స్వస్యైవం విధావస్థాప్రదత్వేన ప్రార్థితపూరణానుగుణతామభిప్రేత్యాహ * మమనాథేతి * స్వాపేక్షితసిద్ధ్యర్థం యోజనీయః స్వామినాథః ఏవమభిముఖీకృతే భగవతి ప్రకృతోపాయస్య భరన్యాసరూపం ప్రధానాంశం దమయంత్యాదివృత్తాంతేన శరణాగతివిషయతయా ప్రసి

మూ—నాథనమోస్తుతే ॥ * * * * * * * * * *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితం శ్రీరంగగద్యం

—సమ్పూర్ణమ్.—

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

మూ—శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితం శ్రీవైకుంఠగద్యమ్.

యామునార్యసుధాంభోధిమవగాహ్య యథామతి । ఆ
దాయ భక్తియోగాఖ్యం రత్నం సందర్శయామ్యహమ్ ॥

స్వాధీనత్రివిధ చేతనాచేతన స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తిభేదం క్లేశకర్మాద్యశేషదోషాసంస్పృష్టం స్వాభావికానవధికాతిశయజ్ఞానబలైశ్వర్య వీర్యశక్తితేజః ప్రభృత్యసంఖ్యేయ కల్యా

ద్ధేన భగవచ్ఛాస్త్రోక్తస్థూలసూక్ష్మాదియోజనవతా నమశ్శబ్దేన నిగమయన్ ప్రయుజ్యమానస్స్వయముపాయస్త్వచ్ఛేషతయైవ స్వీక్రియతామిత్యభిప్రాయేణాహ * నమోస్తుత ఇతి * యద్వాత్రపరత్రచాపేక్షితం నిర్మమత్వసంస్కృతం కైంకర్యం నమశ్శబ్దాభిప్రేతమస్త్విత్యాశాసనం తదత్యత్ర ప్రకృత్యంశేన ప్రాప్యత్వ ప్రాపకత్వ శేషిత్వాదిశాలితయా నిరుపాధికనమఃప్రయోగయోగ్యత్వమభిప్రేతం చతుర్థీచాత్ర తాదర్థ్యపరా। ఇదమేవవాక్యమావర్త్యమానం పృథగద్యోక్తస్య ప్రతివచనవిస్తరస్య సంగ్రహోపి భవతి సూత్రాదిష్వివప్రయోజనప్రకర్షసత్త్వావృత్తేరభియుక్తసమ్మతత్వాత్. తత్రాయమర్థః- మత్ప్రపన్నస్య తే యథామనోరథం మత్కైంకర్యం భవత్వితి తదేవం రహస్యత్రయోక్త శరణ్యశరణాగతితత్ఫలవిశేషాస్సందర్శితాః॥ ప॥ యదత్రసంగ్రహేణోక్తమనుక్తమపి కించన । బృహద్గద్యాధికారే తద్వ్యక్తం ప్రత్యవమృశ్యతాం॥ అనయాగద్యద్వయోక్తగమనికయైవ శ్రీవైకుంఠగద్యమపి గతార్థప్రాయం- ఏతయోస్స్వానుష్ఠానోక్తిముఖేన శిష్యశిక్షణంకృతం,తస్మింస్తూపదేశముఖేనేతి విశేషః తత్రయదాదౌపఠ్యతే 'యామునార్య

ణగుణగణౌఘ మహార్ణవం పరమపురుషం భగవంతం శ్రీమన్నారాయణం స్వామిత్వేన సుహృత్త్వేన గురుత్వేనచ పరిగృహ్యైకాంతికాత్యంతికతత్పాదాంబుజద్వయ పరిచర్యైకమనోరథస్తత్ప్రాప్తయేచ తత్పాదాంబుజద్వయ ప్రపత్తేరన్యన్నమేకల్పకోటిసహస్రేణాపి సాధనమస్తీతి మన్వానః తస్యైవ భగవతో నారాయణస్యాఖిలసత్త్వదయైకసాగరస్యానాలోచితగుణగణాఖండజనానుకూలా మర్యాదశీలవతః స్వాభావికానవధికాతిశయ గుణవత్తయా దేవ తిర్యఙ్మనుష్యాద్యఖిల జన హృదయానందనస్య ఆశ్రితవాత్సల్యైకజలధేర్భక్తజన సంశ్లేషైక భోగస్య నిత్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్య భోగసామగ్రీసమృద్ధస్య మహావిభూతేః శ్రీమచ్చరణారవిందయుగళ మనన్యాత్మసంజీవనేన తద్గతసర్వభావేన శరణమనువ్రజేత్ - తతశ్చ ప్రత్యహమాత్మోజ్జీవనాయైవమనుస్మరేత్ - చతుర్దశభువనాత్మకమండం దశగుణితోత్తరంచావరణ సప్తకం సమస్తం కార్యకారణజాతమతీత్య పరమవ్యోమశబ్దాభిధేయే బ్రహ్మాదీనాం వాఙ్మనసాగోచరే శ్రీమతి వైకుంఠేదివ్యలోకే సనకవిధిశివాదిభిరప్యచింత్య స్వభావైశ్వర్యైర్నిత్యసిద్ధైరనంతైర్భగవదానుకూల్యైకభోగైర్దివ్యపురుషైర్మహాత్మభిరాపూరితే తేషామపి

సుధాంబోధిమవగాహ్యయథామతి ఆదాయభక్తియోగాఖ్యం రత్నం సందర్శయామ్యహం ’ మితి ఇహసాభక్తియోగశబ్దస్స్వీయం ప్రయోజనభగవదనుసంధానపరః అన్యథాతత్ప్రాప్తయేచ తత్పాదాంబుజద్వయ ప్రపత్తేరన్యన్నమేకల్పకోటిసహస్రేణాపి సాధనమస్తీతి మన్వానఇతి వక్ష్యమాణవిరోధాత్ - అతఏవ ప్రత్యహమాత్మోజ్జీవనాయేత్యాదికమపినభక్తితత్సాధనపరం అపితు ‘ జ్ఞానీతుపరమైకాంతీపరాయత్తాత్మజీవన ’ ఇత్యాదిప్రసిద్ధా అత్రత్యావస్థావిశేషమరుదేశపథికపానీయ

యత్పరిమాణ మియదైశ్వర్య మీదృశస్వభావమితి పరిచ్ఛేత్తు
మయోగ్యదివ్యావరణశతసహస్రావృతే దివ్యకల్పతరూపశో
భితే దివ్యోద్యాన శతసహస్రకోటిభిరావృతే అతిప్రమాణే
దివ్యాయతనేక స్మింశ్చిద్విచిత్ర దివ్యరత్నమయే దివ్యాస్థానమ
ణ్డపే దివ్యరత్న స్తంభశతసహస్రకోటిభిరుపశోభితే దివ్యనా
నారత్నకృతస్థలవిచిత్రితే దివ్యాలంకారాలంకృతే పరితః పతి
తైః పతమానైః పాదపస్థైశ్చ నానాగంధవర్ణైర్దివ్యపుష్పై
శ్శోభమానైర్దివ్యపుష్పోపవనైరుపశోభితే సంకీర్ణపారిజా
తాదికల్పద్రుమోపశోభితైరసంకీర్ణైశ్చ కైశ్చిదంతస్థపు
ష్పరత్నాదినిర్మితదివ్యలీలామంటప శతసహస్రోపశోభితై
స్సర్వదాను భూయమానైరప్యపూర్వవదాశ్చర్యమావహద్భిః
క్రీడాశైలశతసహస్రైరలంకృతైః కైశ్చిన్నారాయణదివ్యలీ
లాఽసాధారణైః కైశ్చిత్పద్మవనాలయా దివ్యలీలాఽసాధార
ణైస్సాధారణైశ్చకైశ్చిచ్ఛుకశారికా మయూరకోకిలాదిభిః
కోమలకూజితైరాకులైర్దివ్యోద్యానశతసహస్రైరావృతే
మణిముక్తాప్రవాళకృత సోపానైర్దివ్యామలామృతరసోదకై
ర్దివ్యాండజవరైః అతిరమణీయదర్శనైః అతిమనోహర మధు
రస్వరైః ఆకులైరంతస్థముక్తామయదివ్యక్రీడాస్థానోపశోభి
తైః దివ్యసౌగంధికవాపీశతసహస్రైః దివ్యరాజహంసావలీవి

న్యాయేనాలభ్యలాభాశ్వాసనాభిప్రాయం. తేషామపీయత్పరిమాణమి
యదైశ్వర్య మీదృశస్వభావమితి పరిచ్ఛేత్తుమయోగ్యఇతి దివ్యాయత
నవిశేషణేతు మహత్తరత్వమేవ వివక్షితం - దివ్యావరణసంవృతత్వా
ది కథనేనైవ తత్పరిమాణసిద్ధేః అతస్స్థానశబ్దోఽపి నిరతిశయభో
గ్యత్వాది విషయః నచ్యైవం విధవిషయేషు పరిచ్ఛేదాయోగ్యత్వో
క్త్యాసూరీణాం సార్వజ్ఞ్యహానిః, దివ్యాయతనగుణప్రకర్ష తాత్ప
ర్యాచ్చ- ప్రవిష్టానన్దాదయద్భిః క్రీడోద్దేశైరిత్యత్రాపి హర్షప్రక

రాజితైరావృతే నిరస్తాతిశయానందైకరసతయాచానంత్యాచ్చ ప్రవిష్టానున్మాదయద్భిః క్రీడోద్దేశైర్విరాజితే తత్రతత్రక్లృప్తది వ్యపుష్పపర్యంకోపశోభితే నానాపుష్పాసవాస్వాద మత్త భృంగావలీభిరుద్గీయమాన దివ్యగాంధర్వేణాపూరితే చందనా గురుకర్పూరదివ్యపుష్పావగాహిమందానిలాసేవ్యమానేమధ్యే దివ్యపుష్పసంచయ విచిత్రితేమహతిదివ్యయోగ పర్యంకేఅనం తభోగినిశ్రీమద్వైకుంఠైశ్వర్యాదిదివ్యలోకమాత్మకాంత్యావి శ్వమాప్యాయయంత్యా శేషశేషాశనాదింసర్వంపరిజనం భగవ తస్తత్తదవస్థోచిత పరిచర్యాయామాజ్ఞాపయంత్యా శీలరూపగు ణవిలాసాదిభిరాత్మానురూపయాశ్రియాసహాసీనం ప్రత్యగ్రో న్మీలితసరసిజసదృశనయనయుగళంస్వచ్ఛందనీలజీమూతసంకా శం అత్యుజ్జ్వలితపీతవాససం స్వయాప్రభయాతినిర్మలయా తిశీతలయాతికోమలయా స్వచ్ఛమాణిక్యాభయాకృత్స్నం జ గదుద్భాసయంతం అచింత్య దివ్యాద్భుతనిత్యయౌవనస్వభావ లావణ్యమయామృతసాగరం అతిసౌకుమార్యాదీషత్ప్రస్విన్న వదాలక్ష్యమాణ లలాటఫలకదివ్యాలకావళీ విరాజితం ప్రబు ద్ధముగ్ధాంబుజచారులోచనం సవిభ్రమ భ్రూలతముజ్జ్వలాధరం శుచిస్మితం కోమలగండమున్నసండుదగ్రపీనాంసవిలంబ్బికుండ

షట్ జనకత్వే తాత్పర్యం- శ్రీమద్వైకుంఠైశ్వర్యాదిదివ్యలోక మిత్య త్రతు వైకుంఠశబ్దేన నగరాద్యవాంతరప్రదేశావివక్షితః సవిశేషప్రాప్త విభూతి రూపత్వాద్వైకుంఠ్య శబ్దేనోపచర్యతే- నిత్యముక్తవిషయం దే వ్యాఆజ్ఞాపనం పరిచర్యావిశేషేష్విచ్ఛాత్పాదనమాత్రం శేషాంగత్వ జ్ఞత్వేన జ్ఞానోత్పాదన నేరింపెత్యాత్. పుండరీకసదృశచరణయుగళ మిత్యత్ర పుండరీకశబ్దః పద్మసామాన్యముఖేనాబ్జాంబుజవాః యత్రాకం సంకల్పమాత్రావక్ష్పజగజ్జన్మస్థితి ధ్వంసాదికే శ్రీమతి విష్వక్సేనస్య

లాలకావళీ బంధురకమ్బుకంధరం ప్రియావతంసోత్పలకర్ణ భూషణశ్లథాలకాబంధవిమర్దశంసిభిశ్చతుర్భి రాజానువిలంబిభిర్భుజై ర్విరాజితం అతికోమలదివ్యరేఖాలంకృతా తామ్ర కరతలం దివ్యాంగులీయక విరాజితంఅతికోమల దివ్యనఖావలీ విరాజితాతిరక్తాంగులీభిరలంకృతం తత్క్షణోన్మీలిత పుండరీకస దృశచరణయుగళం అతిమనోహర కిరీటమకుట చూడావతంస మకరకుండలగ్రైవేయక హారకేయూర కటక శ్రీవత్సకౌస్తుభ ముక్తాదామోదర బంధనపీతాంబర కాంచీగుణ నూపురాదిభి రత్యంతసుఖస్పర్శై ర్దివ్యగంధైర్భూషణైర్భూషితం శ్రీమ త్యావైజయంత్యా వనమాలయావిరాజితం శంఖచక్రగదాసి శార్ఙ్గాది దివ్యాయుధై స్సేవ్యమానం స్వసంకల్ప మాత్రా వక్లుప్తజగజ్జన్మస్థితిధ్వంసాదికె శ్రీమతివిష్వక్సేనేన్య స్తసమస్తా త్మైశ్వర్యం వైనతేయాదిభిస్స్వభావతో నిరస్తసమస్తసాం సారిక స్వభావైర్భగవత్పరిచర్యా కరణయోగ్యైర్భగవత్పరి చర్యైకభోగైర్నిత్యసిద్ధైరనంతైర్యథాయోగం సేవ్యమానం ఆత్మభోగేనానను సంహితపరాదికాలం దివ్యామలకోమలావ లోకనేనవిశ్వమాహ్లాదయంతం ఈషదున్మీలితముఖాంబుజోదర వినిర్గతేన దివ్యనానారవిందశోభాజననేన దివ్యగాంభీర్యా

న్యస్తసమస్తాత్మైశ్వర్యమితి తత్రయద్యపి జగద్వ్యాపార మోక్షప్రదత్వే బ్రహ్మలక్షణతయా ముక్తేష్వివనిత్యసూరిష్వపిసర్వేషా నసంభవతః య ద్యపిచ భగవాన్ స్వతస్సర్వజ్ఞ స్తథాపి 'ప్రియేణ సేనాపతినానివేదితం తథానుజానంతముదారవీక్షణై' రితిన్యాయేన భగవద్దత్తతాదృశాధికా రతయా తత్తదవసరె జగత్సృష్ట్యాద్యర్థం భగవతో విజ్ఞాపనవాక్యంవి ష్వక్సేనో వ్యాహరతి- తదాస్వతస్సర్వజ్ఞో భగవాన్ తన్నివేదితకారీ పక్రీడతి. తావన్మాత్రేణ విష్వక్సేనస్య జగద్వ్యాపారవ్యపదేశరూపస్తు

మూ — చార్యసౌందర్యమాధుర్యాద్యనవధిక గుణగణవిభూషి
తేన అతిమనోహరదివ్యభావగర్భేణ దివ్యలీలాలాపామృతేన అ
ఖిలజనహృదయాంతరాణ్యాపూరయంతం భగవంతం నారా
యణం ధ్యానయోగేన దృష్ట్వా తతో భగవతో నిత్యస్వామ్యమా
త్మనో నిత్యదాస్యం చ యథావస్థితమనుసంధాయ కదాహం భగ
వంతం నారాయణం మమ కులనాథం మమ కులదైవతం మమ కు
లధనం మమ భోగ్యం మమ మాతరం మమ పితరం మమ సర్వస్వం
సాక్షాత్కరవాణి చక్షుషా కదాహం భగవత్పాదాంబుజద్వ
యం శిరసా సంగ్రహీష్యామి కదాహం భగవత్పాదాంబుజ
ద్వయ పరిచర్యాశయా నిరస్తసమస్తేతరభోగాశోపగతసమ
స్తసాంసారికస్వభావః తత్పాదాంబుజద్వయం ప్రవేక్ష్యామి క
దాహం భగవత్పాదాంబుజద్వయపరిచర్యాకరణయోగ్యస్త
దేకభోగస్తత్పాదౌ పరిచరిష్యామి కదా మాం భగవాన్ స్వ
కీయయాతిశీతలయా దృశావలోక్య స్నిగ్ధగంభీరమధురయా
గిరా పరిచర్యాయామాజ్ఞాపయిష్యతీతి భగవత్పరిచర్యాయా
మాశాం వర్ధయిత్వా తయైవాశయా తత్ప్రసాదోప బృంహిత
యా భగవంతముపేత్య దూరాదేవ భగవంతం శేషభోగే శ్రి
యా సహాసీనం వైనతేయాదిభిస్సేవ్యమానం సమస్తపరివారా

తిః- న్యస్తసమస్తాత్మైశ్వర్యమిత్యేతదపి సేనానిర్వాహకాద్యర్థాధి
కార ప్రదానపరం 'సయదిపితృలోకకామో భవతి సంకల్పాదేవాస్య
పితరస్సముత్తిష్ఠంతి' ఇత్యాదిన్యాయేన పరిమితవిషయో వాత్ర జగచ్ఛ
బ్దః- అతో హిరణ్యగర్భాదివత్కార్త్స్న్యవదిత్వప్రభూతస్రష్ట్రాది మాత్రా
స్యాస్మిన్ బ్రహ్మలక్షణప్రసంగః యదప్యాత్మభోగేనానుసంహిత ప
రాదికాలమితి తదపి భగవతః కాలవిషయమజ్ఞానం నాభిప్రైతి - అస
న్నవప్రకర్ష ప్రశంసాయాం తాత్పర్యాత్ - యచ్చ తత్పాదాంబుజద్వ

య శ్రీమతే నారాయణాయనమఇతి ప్రణమ్యోత్థాయోత్థా
యపునఃపునః ప్రణమ్యాత్యంత సాధ్వస వినయావనతో భూ
త్వాభగవత్పారిషద గణనాయకై ర్ద్వారపాలైఃకృపయాస్నే
హగర్భయా దృశావలోకిత స్సమ్యగభివందితైస్తైస్తై రేవాను
మతో భగవంతముపేత్య శ్రీమతా మూలమంత్రేణమామైకా
న్తికాత్యంతిక పరిచర్యా కరణాయ పరిగృహ్ణీష్వేతి యాచ
మానః ప్రణమ్యాత్మానం భగవతేనివేదయేత్ తతో భగవతాస్వ
యమేవా త్మసంజీవనేనా మర్యాదశీలవతాతిప్రేమాన్వితే నా
వలోకనేనావలోక్య సర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థోచితాత్యం
త శేషభావాయ స్వీకృతో నుజ్ఞాతశ్చాత్యంత సాధ్వసవినయా
వనతః కింకుర్వాణః కృతాంజలిపుటో భగవంతముపాసీత-తత
శ్చాత్యంతానుభూయమానభావవిశేషఃనిరతిశయప్రీత్యాన్యత్కిం
చిత్కర్తుం ద్రష్టుం స్మర్తుమశక్తః పునరపి శేషభావమేవ
యాచమానో భగవంతమేవా విచ్ఛిన్నస్రోతో రూపేణావలో
కనేనావలోకయన్నాసీత తతో భగవతాస్వయమేవా త్మసంజీ
వనేనావలోకనేనావలోక్య సస్మితమాహూయసమస్తక్లేశాప
హం నిరతిశయ సుఖావహమాత్మీయం శ్రీమత్పాదారవింద
యుగళంశిరసికృతం ధ్యాత్వాఽమృతసాగరాంతర్నిమగ్నస
ర్వావయవస్సుఖమాసీత ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

ఇతి శ్రీ భగవద్రామానుజవిరచితం

శ్రీవైకుంఠగద్యంసమాప్తం

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

లక్ష్మీపతేర్యతిపతేశ్చదయైకధామ్నోర్యోసౌపురాసమ
జనిష్టజగద్ధితార్థమ్ । ప్రాచ్యంప్రకాశయతునఃపర
మంరహస్యం సంవాదఏష శరణాగతి మంత్రసారః ॥